magazin istoric

ANUL XX NR. 1 (226) IANUARIE 1986

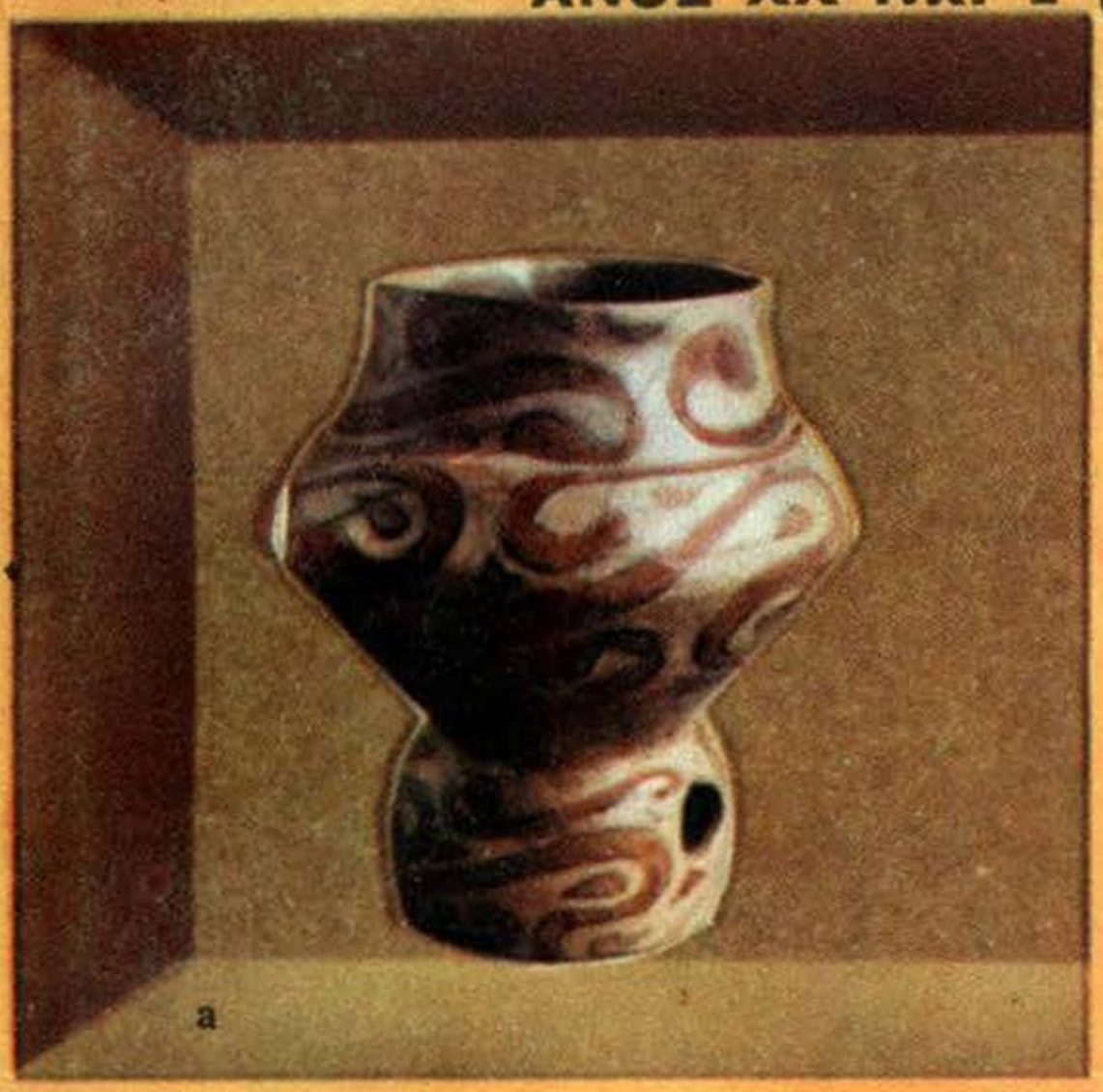

a

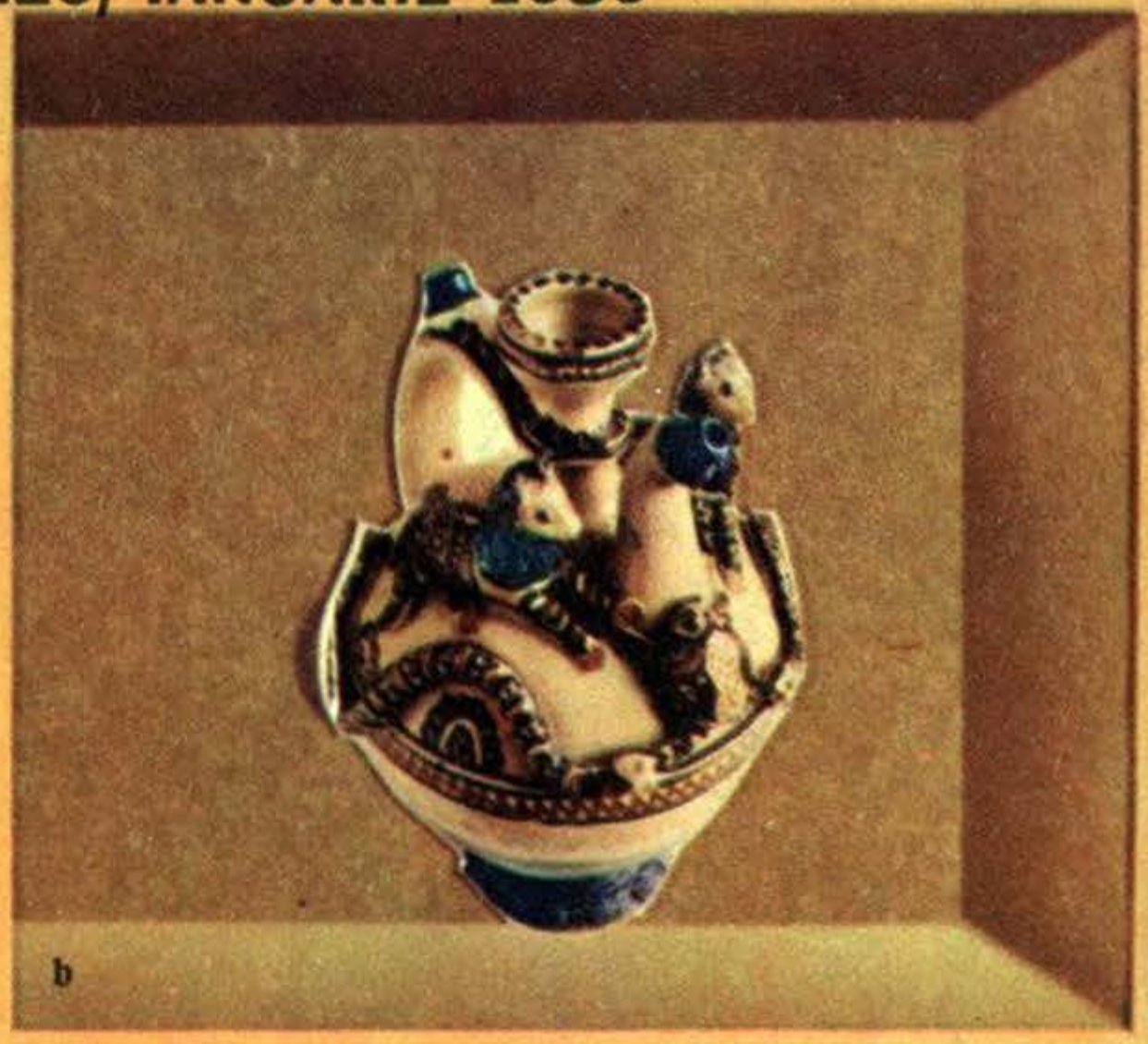

b

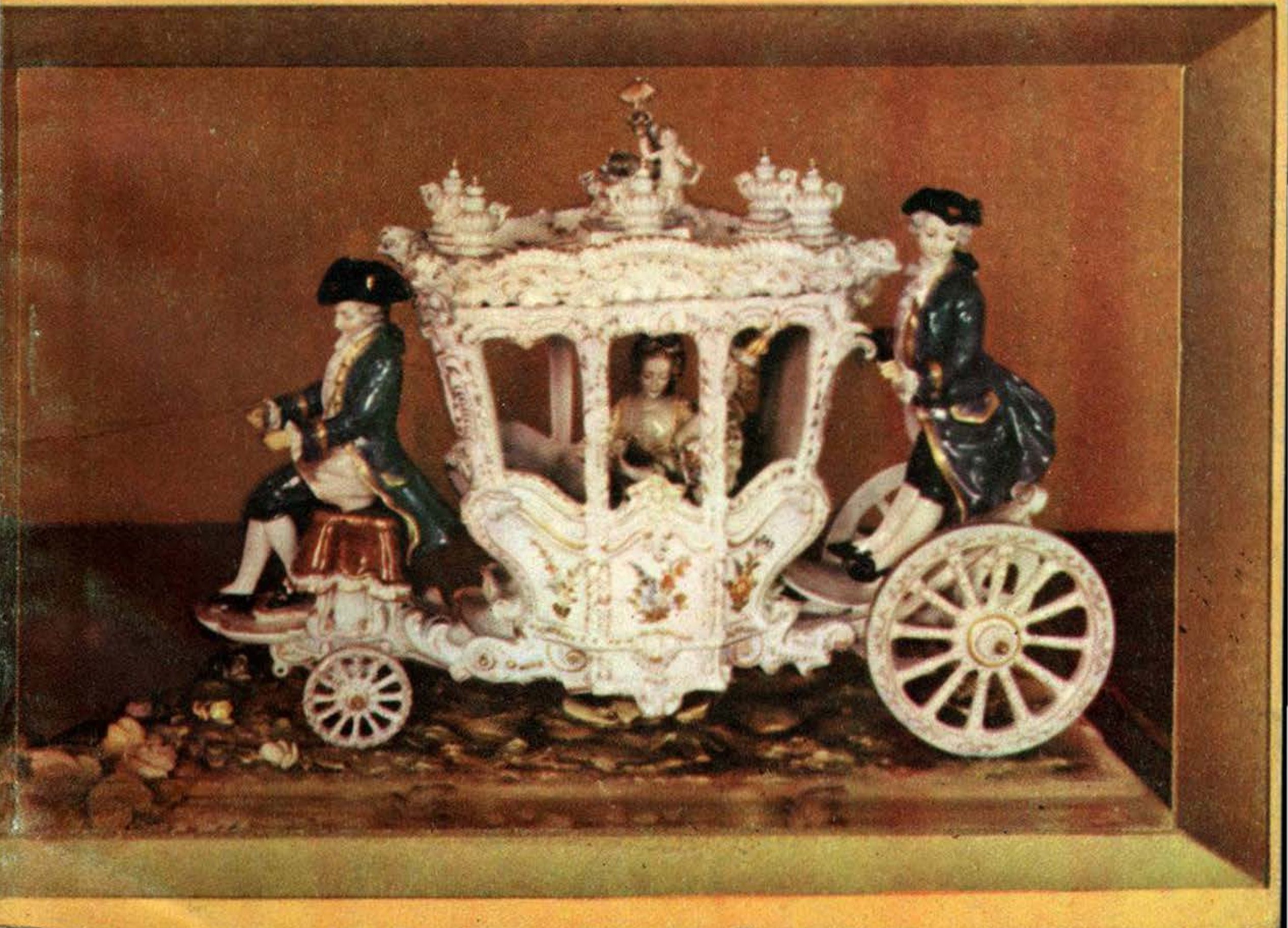

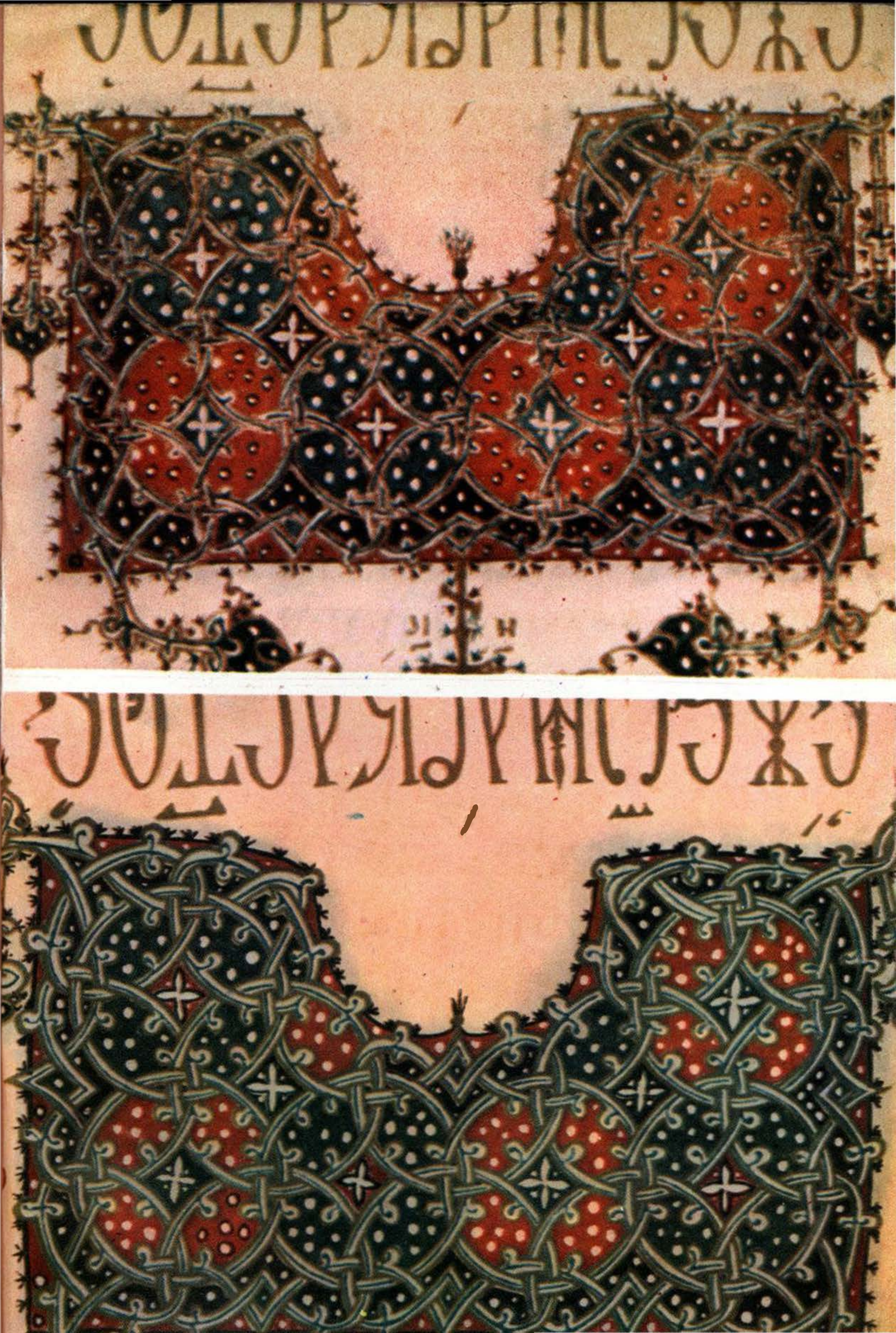

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XX
Nr. 1 (226)
ianuarie 1986

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

Istoria poporului român în opera preşedintelui NICOLAE CEAUŞESCU:
Mircea Muşat, Ion Ardeleanu 2

• O impresionantă renaştere:
Camil Mureşanu 5

• Mărturii milenare de civilizaţie:
Alexandru Cebuc 7

• Cu poporul pentru popor:
Dumitru Ghişe 8

DIN CRONICA LUPTEI PENTRU UNITATE NAŢIONALĂ

• Acelaşi scop dincolo şi dincoace de Carpaţi:
Gelu Neamţu 10

• Unirea este făcută pentru noi:
Nestor Vornicescu 14

• Hora lui Cuza Vodă:
Radu R. Florescu 17

Pe urmele strămoşilor (VII):
Ion Popescu-Puţuri 33

• Comori de artă românească în arhive americane: *Virgil Cândea*... 20 **• Iancu de Hunedoara — un mare volevod al tuturor românilor...** 23 **• 1916-1917. Martor în Bucureşti:** *Ioan Bianu*... 27 **• Ocolul Cîmpulungului:** *Radu Popa*... 31 **• Vremea de strălucire a Sarmizegetusei:** *Teohari Antonescu*... 37 **• Însemnările lui Grigore Gafencu (VII):** *Costin Murgescu, Ştefan Lache*... 42 **• Anania Şiracaţi sau „Marele socotitor" al Armeniei medievale:** *Sergiu Selian*... 48 **• Locarno, 5-16 octombrie 1925 (II):** *Vercors*... 51 **• În Bucureşti, acum 50 ani...** 56 **• Sclavii Occidentului medieval:** *Jacques Heer* ... 60 **• Clio zîmbeşte...** 47 **• Cărţi sosite la redacţie...** 50 **• Poşta** Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

① ④ Creat din iniţiativa tovarăşei academician doctor inginer Elena Ceauşescu, Muzeul ceramicii şi sticlei, prestigii aşă instituţie de educaţie şi cultură, reuneşte în sălile sale cele mai reprezentative obiecte de artă din ceramică şi sticlă făurite pe teritoriul patriei noastre, din cele mai vechi timpuri şi pînă astăzi, precum şi piese valoroase din alte ţări. În imagine, cîteva din exponatele noului muzeu: a) Vas cu picior, cultura Cucuteni (mileniul IV î.e.n.), descoperit la Izvoare-Piatra Neamţ; b) Ceramică de Oboga-Olt (sec. XIX); c) Cană cu grifon din Ţara Românească (sec. XVI); d) Faianţă de Delft (Olanda, sec. XVII-XVIII); e) Faianţă Satsuma (Japonia, sec. XIX); f) Piesă executată în atelierele din Ludwigsburg (Germania, sec. XVII), **(Mărturii milenare de civilizaţie, p. 7)**

② Excepţionale mărturii ale măiestriei miniaturiştilor şi caligrafilor români, ale originalităţii şi continuităţii de expresie artistică: frontispiciile Tetraevanghelului realizat la mănăstirea Neamţ în 1429 de Gavriil Uric şi ale Tetraevanghelului copiat în 1483 de Toader diac pentru mănăstirea Pătrăuţi. Ambele lucrări din care au fost luate aceste imagini se păstrează în prestigioase colecţii de peste hotare; primul — manuscrisul lui Uric — în Biblioteca Bodleiana din Oxford; cel din 1493 a fost recent reidentificat în patrimoniul bibliotecii Pierpont Morgan din New York. Ambele lucrări, aşa cum se poate vedea şi din imaginile alăturate, se remarcă prin eleganţa şi fineţea execuţiei şi, mai cu seamă, prin identitatea motivelor ornamentale **(Comori de artă românească din vremea lui Ştefan cel Mare, p. 20)**

③ Castelul familiei lui Iancu de Hunedoara, unul din cele mai reprezentative complexe de arhitectură medievală din România (în imaginea de la baza paginii); Stema Corvineştilor, în ca corbul cu inelul în cioc ilustrează legenda despre strămoşul familiei — Voicu Românul şi un grup de ostaşi transilvăneni din sec. XIV, aşa cum apar în frasca ctitoriei familiei Cîndea de la Sîntămăria-Orlea **(Iancu de Hunedoara — un mare volevod al tuturor românilor, p. 23)**

PREȘEDINTELE NICOLAE CEAUȘESCU:

MINUNATA ISTORIE

A POPORULUI ROMÂN

MIRCEA MUȘAT, ION ARDELEANU

Perioada intrată în conștiința contemporaneității sub denumirea de Epoca Nicolae Ceaușescu a marcat o dezvoltare fără precedent a întregii vieți social-economice, o puternică și entuziastă descătușare a energiilor creatoare ale națiunii, punînd puternic în valoare capacitatea de creație a oamenilor de știință, artă și cultură, a maselor largi de oameni ai muncii. În această epocă nouă, înscrisă cu litere de aur în cartea gloriei românești, țara a progresat cel mai mult, a făcut pașii cei mai marcanți spre viitorul ei comunist, și-a sporit, în ritmuri altădată de neconceput, avuția națională, suportul însuși al libertății și independenței. S-a consolidat necontenit o magistrală cucerire — unitatea de neclintit a poporului în jurul partidului, s-a cimentat mai puternic ca oricînd frăția oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate.

Istoria a validat adevărul că tot ce s-a înfăptuit în acești ani de intensă creație istorică poartă pecetea gîndirii și acțiunii clarvăzătoare, revoluționare a secretarului general al partidului, președintele țării, fundamentată pe aplicarea principiilor materialismului dialectic și istoric, ale socialismului științific, la condițiile concrete ale țării noastre. Cu deosebită mîndrie, toți cetățenii patriei noastre văd în personalitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu omul care, încadrîndu-se de peste o jumătate de veac în mișcarea revoluționară, în lupta clasei muncitoare împotriva exploatării și asupririi, s-a identificat cu aspirațiile celor mulți, a luptat sub steagul glorios al partidului, pentru libertate și dreptate socială, pentru unitatea și independența națională a patriei și a poporului român, pentru ca oamenii muncii din țara noastră să devină stăpîni pe munca și destinul lor, pentru triumful cauzei socialismului și comunismului pe pămîntul României.

Tabloul impresionant al măreților înfăptuiri din anii aceștia include ca o componentă fundamentală contribuția de inestimabilă valoare a secretarului general al partidului la dezvoltarea și îmbogățirea creatoare a gîndirii revoluționare. Tovarășul Nicolae Ceaușescu are marele merit de a fi elaborat, în condițiile de o complexitate fără precedent ale vieții sociale, naționale și internaționale, o amplă operă științifică, ce corespunde celor mai înalte aspirații ale poporului român și ale întregii umanități.

Gîndirea creatoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, de largă viziune umanistă, de deschidere novatoare, a inclus într-o amplă cuprindere și istoria. Strălucit ctitor de istorie, președintele Nicolae Ceaușescu s-a impus și se impune și ca interpret magistral al valorilor fundamentale ale istoriei. Niciodată ca în acești ani istoria nu s-a ridicat la adevăratele ei valențe de știință a studierii societății, niciodată momentele fundamentale, definitorii ale devenirii noastre, nu au căpătat asemenea dimensiuni; niciodată istoria nu a slujit mai bine ca mijloc de cunoaștere și apropiere între popoare și națiuni ca în perioada ce a trecut din 1965, începînd cu Congresul IX al Partidului Comunist Român, cînd, prin gîndirea și opera teoretică a tovarășului Nicolae Ceaușescu, a căpătat depline drepturi în patrimoniul național al științei. Prin spiritul revoluționar, novator, prin abordarea originală a unei sfere ample de probleme de principială însemnătate, tezele și ideile formulate de tovarășul Nicolae Ceaușescu cu privire la istorie au determinat o cotitură cu profunde semnificații în cercetarea și aplicarea rezultatelor cercetărilor istorice.

În concepția Partidului Comunist Român, reflectată în mod pregnant în gîndirea tovarășului Nicolae Ceaușescu, studierea istoriei ocupă un loc major în activitatea ideologică, ea fiind considerată nu numai ca un act de cunoaștere a trecutului omenirii, ci, dincolo de aceasta — și mai ales — ca un puternic mijloc de educare politică, de formare și

La mulți ani ! Este urarea tradițională, însoțită de profundă dragoste și recunoștință, a întregii țări

dezvoltare a conștiinței de sine, în spirit patriotic și revoluționar, a maselor. Relieflnd acest rol ce revine istoriei, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată că *„studiind istoria glorioasă a poporului nostru, luptele și sacrificiile înaintașilor noștri, strădaniile lor în perfecționarea creației materiale și spirituale, învățăm să prețuim și să iubim mai mult, mai profund, cuceririle prezentului, să facem totul pentru a le dezvolta, pentru a făuri istoria nouă a patriei noastre, istoria socialismului și comunismului"*.

Cu prilejul alegerii sale ca membru titular și președinte de onoare al Academiei Republicii Socialiste România, secretarul general al partidului a făcut un amplu elogiu istoriei poporului român, relevîndu-i trăsăturile esențiale: *„Avem o istorie minunată, ne putem mîndri cu ceea ce au înfăptuit poporul român, înaintașii noștri ! Avem datoria să cunoaștem și să clarificăm cît mai bine toate momentele importante din istoria formării și dezvoltării poporului și a națiunii noastre, cu atît mai mult cu cît chiar astăzi mai sînt unii, peste hotare, care încearcă să pună în discuție, să minimalizeze istoria și lupta poporului nostru. Faptele, realitățile sînt de asemenea natură încît ne permit să respingem orice încercare de a diminua rolul poporului român, al națiunii noastre în dezvoltarea omenirii, a culturii mondiale"*.

Tovarășul Nicolae Ceaușescu a orientat pe istorici să acționeze în așa fel încît activitatea lor să contribuie la întărirea colaborării și conlucrării între popoare și națiuni, între state, pornind de la principiile noi de relații internaționale care se afirmă astăzi în lume cu tot mai multă putere, ale deplinei egalități în drepturi, respectului independenței și suveranității fiecărei națiuni, neamestecului în treburile interne ale altor popoare, respectului reciproc.

Opera secretarului general este rezultanta unei gîndiri pătrunsă în substanța sa de principiul interpretării și evaluării procesului istoric ca produs complex al evoluției societății românești în ansamblul său, în care se înglobează toate forțele sociale și politice în raport cu problemele vitale aflate în fața poporului. Ea definește coordonatele generale ale dezvoltării poporului român, istoria regăsindu-și rostul și semnificațiile sale reale.

Nu există moment de seamă al istoriei naționale, din timpuri străvechi și pînă în prezent, asupra căruia tovarășul Nicolae Ceaușescu

să nu-şi fi spus cuvîntul profund cugetat şi autorizat. Sub înrîurirea generoasă a tezelor şi ideilor formulate de secretarul general al partidului, preşedintele ţării, a preocupărilor sale, perioada care a trecut de la Congresul IX al partidului a fost o perioadă deosebit de fertilă şi în domeniul studierii istoriei. Pornind de la înaltul exemplu al operei teoretice a tovarăşului Nicolae Ceauşescu, al orientărilor date cu prilejul sărbătoririi unor momente şi evenimente cruciale din istoria unică a patriei — 2 050 ani de la făurirea statului centralizat condus de Burebista, aniversarea unirii din 1600, a marilor bătălii sociale de la 1784, 1821, 1848, a etapelor principale pentru făurirea statului român unitar: 1859, 1877, 1918, a marilor evenimente din istoria mişcării muncitoreşti: 1893, 1921, a luptelor împotriva pericolului fascismului şi războiului, a revoluţiei de eliberare naţională şi socială, antifascistă şi antiimperialistă de la 23 august 1944, a instaurării primului guvern revoluţionar muncitoresc-ţărănesc la 6 martie 1945, a proclamării Republicii la 30 decembrie 1947 sau evenimente recente ale istoriei contemporane — istoricii au realizat numeroase opere valoroase care îmbogăţesc patrimoniul ştiinţei şi culturii noastre. Toate marile momente şi perioade ale istoriei românilor au înregistrat. în ultimele două decenii, noi reflectări şi abordări, care, prin încărcătura ştiinţifică şi prin semnificări corelate, îmbogăţesc cunoaşterea trecutului glorios al poporului nostru. Realizările ştiinţei istorice româneşti s-au făcut cunoscute în numeroase congrese şi conferinţe internaţionale de mare prestigiu.

Îndemnul tovarăşului Nicolae Ceauşescu de a concepe procesul istoric ca o rezultantă complexă, firească, a evoluţiei societăţii româneşti în ansamblul său, conferă adevăratele fundamente ale înţelegerii apariţiei clasei muncitoare, a partidului său, ca o expresie obiectivă a realităţilor şi cerinţelor evoluţiei ascendente a poporului nostru. „*Istoria mişcării muncitoreşti, a partidului comunist* — relevă tovarăşul Nicolae Ceauşescu — *este nemijlocit legată de stadiile dezvoltării economice, politice, ştiinţifice şi culturale ale ţării, de progresul forţelor de producţie, de acţiunea legilor sociale obiective, desemnîndu-se ca parte intrinsecă a istoriei naţionale. Ţelurile de acţiune ale partidului revoluţionar sînt astfel marile ţeluri sociale şi naţionale ale întregului popor. Aceasta este suportul teoretic trainic pe baza căruia putem aprecia în mod just drumul lung şi greu străbătut de forţele revoluţionare şi progresiste ale poporului, evoluţia clasei muncitoare de la naştere şi pînă la transformarea ei în clasă conducătoare a societăţii, în principala forţă a naţiunii socialiste, glorioasa istorie a Partidului Comunist Român*".

O istorie care acum, în anul celei de-a 65-a aniversări a Partidului Comunist Român, pune şi mai puternic în lumină strînsa unitate dintre partid şi popor, devotamentul şi înalta răspundere cu care partidul îşi îndeplineşte misiunea sa istorică de a conduce poporul spre cele mai înalte culmi de progres şi civilizaţie, spre societatea comunistă.

În lumina acestor realităţi obiective, întreaga activitate de cercetare istorică este guvernată de cerinţa oglindirii ansamblului de fenomene istorice, în conformitate cu caracterul unic şi unitar al evoluţiei istorice a poporului nostru. Înfăţişarea trecutului de luptă al poporului prin această premisă constituie o sarcină deosebit de importantă, formulată de tovarăşul Nicolae Ceauşescu, atunci cînd sublinia necesitatea scrierii unei istorii unitare „*care să redea corespunzător fiecare etapă de dezvoltare economico-socială, fiecare perioadă istorică şi luptele sociale, activitatea politică, să caracterizeze, în lumina adevărului bazat pe fapte şi documente, atît rolul claselor sociale, al poporului, cît şi al diferiţilor conducători ai statului şi personalităţi politice, ştiinţifice, culturale. Prin această concepţie a unei istorii unice, istoria poporului român va trebui să cuprindă şi istoria mişcării muncitoreşti revoluţionare a Partidului Muncitoresc Social-Democrat, precum şi a Partidului Comunist Român*".

Ideea de unitate istorică ascendentă, de ancorare a contemporaneităţii românesti în întreaga evoluţie anterioară a ţării, de abordare a viitorului pe temeiul şi în lumina datelor şi cerinţelor proprii idealurilor poporului nostru şi-a căpătat astăzi multiplele ei valenţe, dimensionarea istoriei pornind de la adevăratele şi fundamentalele ei rosturi de carte de căpătîi a unui popor. Apare, astfel, într-o lumină grăitoare, ideea că anii biruinţelor noastre socialiste sînt, în fapt, istorie, o istorie vie şi emoţionantă, sînt anii celui mai înalt dinamism al devenirii noastre naţionale, purtînd pecetea excepţionalei personalităţi a tovarăşului Nicolae Ceauşescu. Iată de ce, cu prilejul aniversării zilei sale de naştere, istoricii români, alături de întregul popor, aduc secretarului general al partidului, preşedintelui ţării, personalitate proeminentă a lumii contemporane, ctitorul României socialiste, comunistul de omenie, revoluţionarul şi patriotul înflăcărat, gînditorul care a descătuşat spiritul şi energiile creatoare ale naţiunii, omagiul lor fierbinte. Omagiu la care se adaugă din adîncul inimilor noastre urarea de ani mulţi şi fericiţi, de sănătate şi putere de muncă, în fruntea partidului şi statului pentru desăvîrşirea măreţei opere de edificare a noii societăţi pe pămîntul străbun al patriei. ■

Imagine semnificativă a zilelor noastre: amplul dialog pe care secretarul general al partidului, președintele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, împreună cu tovarășa Elena Ceaușescu, îl poartă permanent cu poporul, pretutindeni acolo unde se hotărăște viitorul luminos al patriei

O IMPRESIONANTĂ RENAȘTERE

Prof. univ. CAMIL MUREȘANU

În dezvoltarea istorică a societății, fiecare etapă de seamă, fiecare moment hotărîtor al acesteia a creat și factorii subiectivi, capabili să înțeleagă, să stăpînească și să promoveze legitățile obiective. Marile evenimente au creat oameni mari. Mai exact spus, ele au oferit unor eminente personalități prilejul și cadrul de afirmare a capacităților lor. Iar acestea, interacționînd cu evenimentele și procesele obiective ale vieții sociale, le-au potențat intensitatea și valoarea. Dezvoltarea istorică verifică în practică această relație legică și necesară între complexitatea realității sociale obiective și personalitățile ce se dovedesc cele mai apte a o stăpîni, organiza și îndruma.

După cum s-a constatat cu îndreptățită satisfacție și mîndrie la lucrările Congresului XIII al partidului, țara noastră a străbătut cu succes o etapă importantă pe drumul luminos al socialismului și comunismului, marcată prin înfăptuiri de asemenea amploare, în toate domeniile, încît, în special în ultimele două decenii ale istoriei românești, se înfățișează ca o „impresionantă renaștere".

Ea a fost posibilă datorită, în covîrșitoare măsură, faptului că o conjunctură istorică favorabilă și totodată necesară a împletit elanul creator al întregului popor cu multilateralitatea calităților de conducător ale unei mari personalități a lumii de astăzi, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Sarcinile tot mai mari, mai complexe ale construcției societății socialiste în România ultimelor două decenii pretindeau o gîndire realistă, științifică și totodată îndrăzneață, capabilă a elabora — pe baza acestor coordonate — planuri de dezvoltare care să evalueze corect și clar posibilitățile noastre obiective și să le poată transforma cît mai rapid și mai sigur în realitate.

Aceasta a fost tocmai direcția predilectă de gîndire a tovarășului Nicolae Ceaușescu.

Trăsătura distinctă a activi-

tății teoretice și politice a secretarului general al partidului constă tocmai în abordarea realistă, în spirit înnoitor a problemelor fundamentale ale dezvoltării noii orînduiri sociale în țara noastră. Gînditor revoluționar de larg orizont, întemeindu-și analizele pe studierea istoriei românești și universale, promotor al noului și adversar neîmpăcat al închistării, tovarășul Nicolae Ceaușescu s-a raportat permanent la realitățile vieții sociale, elaborînd, pe baza aplicării creatoare a adevărurilor universale ale materialismului dialectic și istoric, o operă teoretică conținînd teze de mare valoare științifică și soluții originale pentru marile probleme ale dezvoltării economico-sociale a patriei, ale teoriei și practicii revoluționare contemporane: clarificarea științifică a etapelor dezvoltării economico-sociale a României, determinarea direcțiilor construirii societății socialiste multilateral dezvoltate și a principiilor generale ale înaintării spre comunism, formele noi de exercitare a rolului conducător al partidului prin integrarea sa organică în viața societății, rolul statului și transformarea acestuia într-un stat al democrației muncitorești-revoluționare, analiza contradicțiilor în socialism și a căilor de rezolvare a acestora, analiza obiectivă a raportului general-particular și național-internațional, fundamentarea conceptului despre noua ordine economică și politică internațională etc., etc.

Contribuția teoretică de o excepțională importanță a tovarășului Nicolae Ceaușescu în problemele fundamentale ale teoriei și practicii edificării noii societăți s-a evidențiat în elaborarea conceptelor profunde, armonioase și îndrăznețe, privind etapele construcției societății socialiste multilateral dezvoltate, trecerea țării noastre spre un nou stadiu de dezvoltare pe baza industrializării socialiste și modernizării agriculturii, a reorganizării sistemului de pregătirea cadrelor prin triada integratoare învățămînt — cercetare — producție.

Transformarea grabnică a posibilităților în realitate *postula însă, în primul rînd,* mobilizarea tuturor energiilor de muncă și creație ale poporului. Dinamismul personalității secretarului general al partidului a constituit, în această perioadă ce s-a scurs de la Congresul IX al partidului, trăsătura perfect adecvată necesității unei superioare mobilizări a resurselor noastre umane.

Ca tot ce aparține esenței socialismului, această mobilizare nu este un scop în sine, ci are o finalizare superioară, bine definită: ridicarea patriei noastre pe culmi mereu mai înalte de progres și civilizație, crearea unui cadru pentru toți cetățenii de deplină satisfacere a cerințelor lor materiale și spirituale. Este o operă constructivă, un efort creator de valori și bunuri ce au o adresă precisă: omul, colectivitatea, poporul.

A lucra avînd ca obiectiv suprem și permanent binele poporului înseamnă a realiza una din componentele patriotismului. În fiece clipă a activității sale, tovarășul Nicolae Ceaușescu și-a manifestat înflăcăratul patriotism prin preocupareastatornicăpentru destinul poporului și progresul patriei.

Caracteristica, poate cea mai pregnantă, a dezvoltării României în etapa actuală o constituie, cel puțin în ochii unei mari părți din opinia publică mondială, prezența activă a țării noastre pe arena internațională, cuvîntul cumpănit și însuflețit de un profund umanism, ca și de clarviziune și experiență pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu îl rostește cu consecvență în apărarea egalității în drepturi, a independenței și suveranității popoarelor, a celui mai de preț bun al omenirii — pacea.

Recunoscînd în unanimitate perfecta concordanță dintre vocațiile multiple ale națiunii noastre socialiste și cele ale conducătorului ei încercat, actul Marii Adunări Naționale din 29 martie anul trecut, prin care tovarășul Nicolae Ceaușescu a fost reinvestit în funcția politică supremă de președinte al țării, apare ca o expresie a conștiinței întregului popor, a încrederii și stimei sale profunde într-o eminentă personalitate a contemporaneității, a cărei neobosită activitate constituie *garanția cea mai sigură* a împlinirii idealurilor tuturor cetățenilor României socialiste, personalitate în idealurile căreia se regăsește însăși conștiința umanității, în această gravă epocă de cumpănă a existenței sale.

Cu certitudinea că fixează pentru istoria sa o dată memorabilă, de hotărnicire a unor mari împliniri și deschidere de și mai mari speranțe, poporul nostru a cinstit sărbătorește împlinirea a douăzeci de ani de la alegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu în fruntea partidului și a țării. A fost actul de omagiu mișcător față de un om și față de o operă care-l exprimă total, purtînd amprenta dăruirii fără preget pentru binele poporului său și a răspunderii pentru soarta omenirii.

Tot ceea ce secretarul general al partidului a înfăptuit în activitatea de conducere a partidului și a statului nostru se află prefigurat sau sintetizat în vasta sa operă teoretică. Document de inestimabilă valoare asupra unei epoci istorice atît de bogate în realizări, această operă oferă măsura originalității creatoare a gîndirii tovarășului Nicolae Ceaușescu: ea este un exemplu strălucit al interacțiunii dialectice dintre teorie și practică în construirea socialismului și comunismului și o contribuție la patrimoniul universal al gîndirii revoluționare, marxiste.

Recunoscînd cu admirație aceste merite de înaltă ținută științifică, Academia R. S. România l-a ales pe secretarul general ca membru titular și președinte de onoare al ei. A fost un act care a onorat deopotrivă personalitatea celui ales, cît și pe cei care au avut această inițiativă, răspunzînd astfel unui sentiment unanim de prețuire al întregului popor. Totodată, acest act s-a înscris în tradiția înaltului for al științei și culturii românești care, totdeauna, a știut să omagieze și să prețuiască marile personalități politice care, prin prezența și activitatea lor, au creat istorie, o istorie a progresului și civilizației, o istorie cum este cea a României contemporane, mai intensă decît o pot reda paginile cronicii acestei vremi. ■

O nouă instituţie de cultură:

Muzeul ceramicii şi sticlei

MĂRTURII MILENARE DE CIVILIZAŢIE

De cîteva luni, capitala ţării se mîndreşte cu o nouă instituţie de educaţie şi cultură: *Muzeul ceramicii şi sticlei*. Creat din iniţiativa tovarăşei academician doctor inginer Elena Ceauşescu, noul muzeu reuneşte în sălile sale cele mai reprezentative obiecte de artă din ceramică şi sticlă făurite pe teritoriul patriei noastre din cele mai vechi timpuri şi pînă astăzi, precum şi piese valoroase din alte ţări.

Este cunoscut faptul că inventarea ceramicii a avut o importanţă deosebită pentru omenire, aducînd schimbări fundamentale în viaţa socială, economică şi culturală a comunităţilor umane. În cercetările arheologice, ceramica constituie unul dintre elementele de bază, servind la studierea şi datarea aşezărilor, al nivelului atins în dezvoltarea culturilor într-o anumită epocă, al schimbului de valori artistice şi culturale între diferitele civilizaţii. În decursul istoriei, fiecare dintre marile culturi şi-au caracterizat printr-o anume tehnică de prelucrare a ceramicii, cu forme şi decoraţii specifice.

Iată de ce, noua şi importanta instituţie muzeală bucureşteană, Muzeul ceramicii şi sticlei, oferă vizitatorului o complexă şi instructivă incursiune în mileniile istoriei româneşti, evidenţiindu-se cu pregnanţă originalitatea culturală şi artistică a poporului român, existenţa sa neîntreruptă pe întreg spaţiul locuit din îndepărtate timpuri. Măiestrele piese expuse în sălile muzeului vorbesc despre succesiunea strălucitelor culturi de pe pămîntul patriei, făuritorii lor lăsînd peste vreme mărturia talentului şi capacităţii lor creatoare, a înaltului simţ artistic. Multe din obiectele expuse în sălile noului muzeu sînt prezentate pentru prima dată publicului larg de vizitatori. Sînt, printre acestea, piese aparţinînd culturilor Cucuteni (neolitic), Monteoru, Otomani (epoca bronzului), Cîrlomăneşti (epoca fierului) etc. Sînt expuse, de asemenea, obiecte de ceramică geto-dacică, specifice strămoşilor noştri, lucrate la roată, avînd forma de cană cu gît înalt, vase cu picior şi cesti tronconice (căţui). Prin evoluţia tehnicii de prelucrare a materialelor folosite, a formelor şi ornamentaţiei, ceramica aduce mărturia dezvoltării culturii şi civilizaţiei pe aceste meleaguri, a transmiterii acestora din generaţie în generaţie pînă în zilele noastre.

Alături de ceramică, sticla a intrat de timpuriu în viaţa economică şi culturală a strămoşilor noştri, după cum o atestă vasele şi podoabele din acest material expuse în muzeu. Ele evocă, totodată, legăturile economice şi culturale ale geto-dacilor cu ţări şi popoare din lumea antică.

Sînt expuse, de asemenea, obiecte de ceramică şi sticlă din perioada feudală, secolele XV-XVIII, ilustrative pentru evoluţia lor în cadrul general al culturii şi civilizaţiei româneşti.

În tezaurul celor peste 2 000 obiecte de artă din sălile noului muzeu se află şi piese reprezentative realizate de întreprinderile de profil din România socialistă. Sînt prezente, totodată, cele mai valoroase obiecte premiate în cadrul Festivalului „Cîntarea României", create de meşterii făurari de frumos din întreaga ţară, şi care constituie noi afirmări ale străvechilor tradiţii autohtone ale prelucrării ceramicii şi sticlei.

Un sector al Muzeului reuneşte raritaţi artistice lucrate în ateliere şi manufacturi din Persia, Turcia, China, Japonia, Spania, Italia, Olanda, Rusia, Anglia, Franţa, Austria, Germania etc.

Realizare de mare semnificaţie în ansamblul dezvoltării culturale a Capitalei şi ţării noastre, în aceşti ani de înflorire generală a patriei, inaugurarea Muzeului ceramicii şi sticlei constituie un mare act de cultură, ctitorit de tovarăşa academician doctor inginer Elena Ceauşescu, menit să ilustreze hărnicia, talentul artistic şi creativitatea poporului român şi care izvorăşte din grija constantă a partidului şi statului nostru pentru ocrotirea şi evidenţierea patrimoniului naţional, pentru integrarea lui în circuitul public, în scopul educării şi cultivării maselor de oameni ai muncii. ■

Alexandru CEBUC,

directorul Muzeului de artă al R.S. România

CU POPORUL PENTRU POPOR

DUMITRU GHIȘE

Nimic nu poate fi mai frumos — așa cum spunea un cunoscut cugetător — decît un peisaj modelat de istorie. Privind lucrurile din acest unghi, peisajul modelat de istoria României socialiste din ultimele două decenii a cunoscut o evoluție pe care, dacă termenul nu ar avea prea multe conotații neștiințifice, am putea-o numi miraculoasă. În fond, nu s-a petrecut nici un miracol. Totul e limpede și explicabil. La Congresul IX al partidului, prin Raportul prezentat de secretarul general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în fața întregii vieți economice, politice și social-culturale din țara noastră s-au deschis noi orizonturi de dezvoltare și progres, orientările și direcțiile stabilite atunci — încărcate de luciditate și creativitate, izvorîte dintr-o profundă înțelegere a dialecticii generalului și particularului, dintr-o comensurare științifică a potențialului creator al poporului nostru — dovedindu-și, în praxisul construcției socialiste, plenara lor validitate. Punînd în adevărata ei lumină vocația constructiv-creatoare a poporului nostru, opțiunile fundamentale conturate acum două decenii, concretizate în ample programe de dezvoltare economică, politică și social-culturală, au transformat România într-o țară cu o puternică industrie și cu o agricultură înaintată, cu un înalt potențial științific, tehnic și cultural.

Acum putem aprecia — cu exactitatea și obiectivitatea oferite de perspectiva timpului care a trecut — că acest segment de istorie contemporană reprezintă perioada cea mai vie, mai dinamică și mai încărcată de primăveri, lucrarea cea mai profundă și durabilă modelată de istorie din întregul, frămîntatul și tumultuosul nostru trecut bimilenar. Privind acum peisajul patriei, modificările spectaculoase pe care le-a cunoscut doar în două decenii, satisfacția noastră e dublată de un nedisimulat și justificat orgoliu.

Întîmplător, nu cu multă vreme în urmă, răsfoiam *Jurnalul* lui Tudor Vianu. Reîntors acasă dintr-una din călătoriile sale de studii din perioada interbelică, tînărul cărturar făcea cîteva observații tulburătoare despre peisajul patriei, pe care îl percepea cu o acuitate dureroasă după o anumită absență: „Călătoresc prin țara veche — scria Vianu — și mă mir ce gol este spațiul social, ce puțin s-a construit în secolele trecute. Nu întîmpin castele și palate, orașe bine zidite, fundații de tot felul, bunuri numeroase adunate de-a lungul secolelor. Sînt unele locuri care par a nu fi avut o istorie. Inventarul național are, în cea mai mare parte, o vechime de abia cîteva zeci de ani. Țara a fost prădată vreme de secole..."

Încerc să îmi imaginez cum s-ar oglindi astăzi, în ochii și mintea lui Vianu, peisajul radical schimbat al aceleiași patrii renăscute. Peste tot, dar absolut peste tot, în orice colț îndepărtat al României socialiste, te întîmpină semnele noului și ale înnoirii: de la construcțiile industriale și pînă la marile lucrări de irigații din agricultură, de la casele noi și cochete, cu arhitectura lor specifică, din sate și pînă la marile și modernele construcții din orașe, de la semeața cale a Transfăgărășanului și pînă la calea albastră a canalului Dunăre-Marea Neagră, de la elegantele și funcționalele stații ale metroului bucureștean și pînă la cetățile chimiei, de la hidrocentrala

Porților de Fier și pînă la salba de stațiuni de pe litoralul Mării Negre...

În anii revoluției socialiste, și mai cu seamă în perioada care a trecut de la Congresul IX al partidului, peisajul patriei a luat o nouă și splendidă înfățișare. Și în toate aceste schimbări structurale ale peisajului, privirii atente nu poate să-i scape una, esențială între toate, aceea a omului. El e, în fond, sursa generatoare a istoriei și a înfățișării ei. În toate schimbările calitative ce s-au produs, s-au obiectivat ideile și speranțele sale, năzuința sa de a-și croi un nou destin, de a trăi mai bine și mai uman, de a-și construi o nouă constelație de valori, proprii unei societăți raționale, mai frumoase și mai demne. În toate aceste realități se regăsește chipul acestui om, multiplicat la scara unei națiuni întregi, libere și independente. Între peisajul exterior, structurat în valorile civilizației materiale, și cel interior, al civilizației spirituale, s-a produs o articulare organică. S-a îmbogățit, în acest scurt răstimp istoric, înfățișarea dinlăuntru a oamenilor, orizontul de lumină al conștiinței lor lărgindu-și și multiplicîndu-și cercurile. Analfabetismul de odinioară, cu proporțiile lui înspăimîntătoare, a devenit o tristă amintire. Ne-am ridicat tot mai sus pe treptele cunoașterii și înțelegerii rosturilor lumii, a legităților ei obiective și a posibilităților noastre de a acționa pentru a schimba din temelii propriile noastre condiții de existență.

Drumul străbătut n-a fost nici simplu, nici ușor. Parcurgerea lui a fost posibilă datorită faptului că în miezul acestui proces istoric revoluționar s-a aflat în permanență partidul, forța politică propulsatoare a întregii construcții socialiste a patriei, iar în fruntea acestui partid s-a aflat puternica și luminoasa personalitate a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu și a cărui zi de naștere a devenit o sărbătoare a întregii națiuni. Tot ce s-a realizat în acești ani poartă pecetea gîndirii și acțiunii sale cutezătoare, a capacității sale de a descoperi și înfăptui noul, de a înaripa lupta maselor pentru ctitorirea constelației de valori a societății noastre socialiste.

Recentul Congres al științei și învățămîntului, care a învestit cu o deosebită răspundere în pregătirea condițiilor dezvoltării noastre viitoare, Consiliul Național al Științei și Învățămîntului, în fruntea căruia a fost desemnată tovarășa academician doctor inginer Elena Ceaușescu, a pus încă o dată în evidență acest adevăr. Chemat să dezbată probleme fundamentale ale activității și vieții noastre socialiste, primul Congres al științei și învățămîntului a reprezentat, cum spunea tovarășa academician doctor inginer Elena Ceaușescu, una din modalitățile în care se manifestă profundul democratism al societății noastre, o expresie a concepției originale, profund creatoare a partidului, a secretarului său general cu privire la conducerea amplului și complexului proces revoluționar de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate. Cuvîntarea rostită de tovarășul Nicolae Ceaușescu în fața congresului a fundamentat direcțiile prioritare, sarcinile ce revin cercetării științifice și învățămîntului corespunzător cerințelor dezvoltării noastre economice și sociale, obiectivelor fixate de Congresul XIII al partidului.

Marele potențial creator al națiunii noastre, fertilizat și dinamizat de gîndirea revoluționară, novatoare, a secretarului general al partidului, a creat un climat nou în care istoria românească contemporană se făurește în ritmuri și la dimensiuni ce-i conferă nu numai trăinicie, ci și o identitate distinctă. Este în aceasta semnul unei noi calități în teoria și practica revoluționară a partidului nostru, în lucrarea istorică de mari proporții, de înnoiri profunde și minunate semnificații.

În omagiul pe care națiunea îl aduce la 26 ianuarie conducătorului partidului și țării se exprimă în esență bucuria opțiunii de viață socialistă a unui întreg popor. ■

Arcul de cutezătoare deschideri creatoare inaugurate de Congresul IX al partidului a căpătat maiestuoase materializări și în domeniul urbanistic. O vie ilustrare a acestei realități este Slatina, orașul de pe malul stîng al Oltului, care în ultimele două decenii a cunoscut o dezvoltare mai mult decît în șase secole, cît numără ca vîrstă atestată documentar. Din punct de vedere industrial, orașul — care se mîndrește de a fi o metropolă a aluminiului românesc — este astăzi de 60 ori mai puternic decît în 1965

ACELAŞI SCOP DINCOLO ŞI DINCOACE DE CARPAŢI

GELU NEAMŢU,
Institutul de istorie şi arheologie, Cluj-Napoca

„Dacă a fost susţinătorul Unirii reale a românilor de dincoace de Carpaţi, nu e mai puţin adevărat că a fost apărătorul Unirii ideale a tuturor fraţilor români", scria, în 1891, Gazeta Transilvaniei, anunţînd cititorilor săi moartea unuia dintre înflăcăraţii luptători pentru realizarea visului secular al românilor — reunirea într-un stat unitar, în hotarele străvechii Dacii. Cei astfel evocat era Mihail Kogălniceanu[1], despre care aceeaşi gazetă nota: „Ca român înfocat a cuprins în inima sa soarta tuturor românilor, ei a înţeles şi necazurile noastre şi ştia să indice conaţionalilor săi din ţara liberă şi independentă cărarea pe care trebuie să proceadă întru apărarea românismului".

O singură patrie — o singură istorie

Ideea unităţii naţionale a tuturor românilor este prezentă în gîndirea şi concepţia istorică a lui M. Kogălniceanu încă din perioada studiilor de la Berlin, cînd a publicat sinteza sa *Histoire ancienne et moderne de la Moldavie, de la Valachie, des Etates indépendants des Transylvains et des Valaques transdanubiens* (1837). Deşi nu şi-a realizat în întregime proiectele sale cu privire la această scriere istorică, intenţia de a prezenta unitar istoria tuturor românilor, evidentă chiar din titlu, rămîne edificatoare. După cum sublinia Nicolae Iorga, în această lucrare Kogălniceanu „urmăreşte cu ochii, visul făcut de alte generaţii, al unei singure Dacii neatîrnate", afirmînd că „regatul Daciei ar fi fost de o mare greutate în cumpăna Europei".

Desfăşurînd, alături de ceilalţi fruntaşi români, o vie şi neobosită activitate pentru Unirea Principatelor — aceasta arzătoare şi unanimă dorinţăa românilor — în Adunarea ad-hoc de la Iaşi, în orientarea discuţiilor pentru alegerea lui Alexandru Ioan Cuza şi apoi în adoptarea reformelor prin care s-a consolidat unirea, Mihail Kogălniceanu n-a uitat nici o clipă de românii transilvăneni. Idealul făuririi unei Românii unitare în hotarele vechii Dacii răzbate din întreaga operă şi activitate. În 1840, cum se ştie, a pus bazele revistei *Dacia Literară*, în a cărei *Introducţie* motiva întemeierea ei de dorinţa „ca românii să aibă o limbă şi o literatură pentru toţi". Trei ani mai tîrziu, într-un discurs rămas celebru — e vorba de *Cuvînt pentru deschiderea cursului de istorie naţională la Academia Mihăileană* (24 noiembrie 1843) — Kogălniceanu exprima şi mai explicit unitatea limbii şi istoriei româneşti: „Eu privesc ca Patrie a mea toată acea întindere de loc unde se vorbeşte românește şi ca istorie naţională: istoria Moldovei..., a Valahiei şi a fraţilor din Transilvania".

Introducţia la *Dacia literară* şi *Cuvîntul* la cursul de istorie naţională au stîrnit un interes deosebit peste Carpaţi. Ambele au fost tipărite de Bariţiu în *Foaie pentru minte, inimă şi literatură*, prima în numărul din 28 aprilie 1840 şi cea de-a doua în două numere consecutive, din 13 şi 20 martie 1844. În textul ce însoţea Cuvîntul la Academia Mihăileană, Bariţiu arăta că şi-a însuşit în întregime conţinutul acestuia, deoarece exprima şi convingerile sale mai vechi: „Noi grăbim a-l retipări cu atît mai bucuroşi, cu cît convingerea noastră tot mai mult se întemeie [întemeiază] că pentru noi, românii, fără istorie naţională nu e mîntuinţă".

Datorită intensei sale activităţi publicistice, Kogălniceanu a devenit cunoscut în Transilvania încă înainte de 1848. O impresie deosebită a produs asupra intelectualilor de peste munţi biografia lui Şincai, scrisă de Kogălniceanu. G. Bariţiu mărturisea că, citind-o, a simţit o mare bucurie şi, făcînd-o cunoscută în Transilvania, prin *Foaie pentru minte...*, se adresa cărturarului ieşean prin paginile revistei: „Domnul meu, îţi mulţumesc pentru aceste daturi interesante din viaţa lui

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1977.

Şincai" (23 martie 1841).

Cu acelaşi interes a fost primită de transilvăneni şi *Arhiva românească*, cea dintîi publicaţie istorică românească, scoasă de Kogălniceanu începînd cu 1841. Astfel, Cipariu îi scria lui Bariţiu: „Aş dori să am *Arhiva* ce o lauzi şi mult m-ai îndatora dacă ai binevoi să-mi mijloceşti trimiterea unui exemplar pentru mine".

Prin intermediul reproducerilor din opera sa, Kogălniceanu putea să se considere, aşa cum mărturisea într-o scrisoare către A. Mureşianu, că „era vechi colaborator al *Gazetei Transilvaniei* încă de pe la anii 1839". Cărturarul moldovean făcea, probabil, şi oficiul de corespondent al lui Bariţiu şi al *Gazetei*, trimiţînd informaţii despre stările de lucruri din Moldova, corespondenţe care apăreau, după obiceiul timpului, nesemnate.

Desigur, legăturile dintre cei doi cărturari nu erau unilaterale. La rîndul său, Bariţiu îi furniza lui Kogălniceanu materiale necesare activităţii sale. În 1866, aflat la Paris, Kogălniceanu îi solicita lui Bariţiu un „serviciu de interes naţional", un şir de informaţii destinate unor membri ai Academiei franceze: să-i trimită tot ce s-a „tipărit sau s-a scris despre monumente, mozaic, monede, mine vechi în Transilvania" şi extrase „din jurnalul dumitale care are atîtea bogăţii în el".

Aerul libertăţii şi demnităţii umane

Revoluţia de la 1848, desfăşurată în toate provinciile locuite de români, a constituit un prielnic teren de afirmare a ideilor unităţii româneşti; pe acest plan ea a oglindit întrepătrunderea programului revoluţionar afirmat în adunarea de la Blaj din 3/15 mai, cu cel formulat de Kogălniceanu în *Dorinţele partidei naţionale în Moldova*, apărut în august, acelaşi an, la Cernăuţi.

În acest avîntat climat de luptă pentru susţinerea drepturilor naţionale româneşti, pentru afirmarea şi întărirea unităţii, *Gazeta Transilvaniei* a avut un rol important: cunoscînd îndeaproape acest rol, Kogălniceanu afirma în 1855 despre publicaţia transilvăneană: „Au fost apărătorul cel mai înfocat al Principatelor, stimulatorul neobosit al naţionalităţii lor, potrivnicul ne-

Mihail Kogălniceanu

împăcat al înrîuririlor din afară şi al abuzurilor din lăuntru, care le împiedica propăşirea. La *Gazeta Transilvaniei* alerga toţi publiciştii români carii în patria lor nu putea găsi organ pentru a-şi publica ideile. *Gazeta Transilvaniei* era pentru Principate vrerea liberă, organul opiniei publice. Gazeta lui Bariţiu au făcut mult bine, au oprit mult rău şi în tot chipul au exercitat o mare înrîurire în Iaşi şi în Bucureşti, atît asupra guvernelor cît şi asupra poporului".

Cu deosebit interes a urmărit *Gazeta Transilvaniei* pregătirea Unirii Principatelor, rolul pe care în acest context l-a avut M. Kogălniceanu, alături de alţi oameni politici, diplomaţi şi intelectuali din Moldova şi Muntenia. La rîndul său, Kogălniceanu — afirmînd că Unirea era opera întregii naţiuni — aprecia implicit rolul poporului incluzînd desigur în a sa formulă şi sprijinul acordat de transilvănenii realizării marelui act istoric.

După 1859, deşi era angrenat direct în problemele consolidării Unirii celor două principate româneşti, Kogălniceanu a acordat atenţie în chip constant şi problemelor românilor transilvăneni. Astfel, în cadrul tratativelor cu emigraţia maghiară, s-a preocupat ca interesele românilor din Transilvania să fie respectate.

În paginile *Gazetei* au început să apară tot mai multe articole, ştiri, informaţii din ţara unită. Se reproduceau discursurile parlamentare şi se făceau comentarii la principalele reforme adoptate de tînărul stat. Despre Legea rurală, de exemplu, în adoptarea căreia Kogălniceanu a avut un rol hotărîtor şi cu care s-a mîndrit tot restul vieţii, G. Bariţiu scria: „Prin Legea rurală şi anume prin artţicolul X s-a şters de pe fruntea României înferătura cea şi pentru noi aici ruşinătoare... Numai acum se poate dar zice că românii încă au un stat în care pot sufla şi răsufla aerul libertăţii celei bine înţelese şi al demnităţii umane". La rîndul său, Iosif Vulcan, pornind de la rolul proeminent al lui Kogălniceanu în procesul de modernizare economică şi socială a României, i-a făcut, în lucrarea sa *Panteonul român* (1869), un admirabil portret[1], prezentîndu-l ca pe un bărbat de talie europeană, deoarece numele lui „este popular nu numai românilor... este un nume european... România are de a aştepta încă mult de la dînsul. Naţiunile cari nasc astfel de fii trebuie să se mîndrească de ele însele şi să spere în bunul loc destin".

În primăvara anului 1867 a avut loc instaurarea dualismului austro-ungar. Transilvania, în pofida voinţei românilor şi a evidenţei istorice, a fost anexată Ungariei, ceea ce a provocat vii proteste din partea românilor. Printre cei care au luat atitudine hotărîtă împotriva acestei anexări s-a aflat, firesc, şi Mihail Kogălniceanu. În şedinţa din 14 martie 1867 a Camerei Deputaţilor, el a protestat vehement faţă de telegrama protocolară pe care primul ministru din timpul perfec-

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1981.

tării dualismului, Ion Ghica, o trimisese omologului său maghiar. În cuvîntul său, Kogălniceanu sublinia că este „în drept a cere ca guvernul ţării să n-arate simpatie guvernului maghiar decît atunci cînd el va da dovezi că drepturile ce au dorit şi au dobîndit maghiarii de la Austria le va recunoaşte şi dînsul şi le va aplica şi la celelalte naţionalităţi". Cerea, totodată, ca guvernul de la Budapesta „să se gîndească că este o naţiune română... să se gîndească că unde este o naţionalitate ceea ce nu poate face guvernul o poate face fiecare individ, fiecare cetăţean român şi că în secolul al XIX-lea nu se mai ucid naţionalităţile". Propunea, totodată, ca, după ce Camera va lua act de caracterul privat al telegramei în discuţie (ca urmare a protestelor opiniei publice, Ion Ghica demisionase, de altfel, încă din 1 martie 1867), să se reînnoiască „simţămîntul României de înfrăţire şi conaţionalitate pentru românii de peste Carpaţi".

Aceeaşi credinţă în identitatea intereselor naţionale ale românilor aflaţi de-o parte şi de alta a Carpaţilor a exprimat-o Kogălniceanu şi într-o scrisoare către Aurel Mureşanu: „Ştim că atunci cînd (dar aceasta nu va fi) naţionalitatea română ar fi atinsă peste Carpaţi, nici noi românii de dincoace de Carpaţi nu vom avea propria noastră existenţă naţională asigurată!".

Liber şi independent pentru totdeauna

Instaurarea dualismului austro-ungar a accentuat şi mai mult solidaritatea dintre românii transilvăneni şi cei de peste Carpaţi. Un rol important în strîngerea legăturilor — cu deosebire culturale — l-au avut membrii din Transilvania ai Societăţii literare, înfiinţată în 1866 şi devenită, ulterior, Societatea academică (Academia Română). Cu unii dintre membrii ei, Kogălniceanu, ca şi alţi fruntaşi din România, a avut strînse legături. Cu Al. Roman, de pildă, profesor la catedra de limba

Gh. Bariţiu

şi literatura română la Universitatea din Budapesta, a iniţiat un plan de măsuri, „încă de acum îndată [spre] a ne unifica terminologia scolastică [utilizată în şcoală], apoi cea administrativă şi judecătorească".

În atenţia lui Kogălniceanu se afla şi susţinerea materială a şcolilor din Transilvania. În perioada în care era ministru de interne, a recomandat prefecţilor să iniţieze „liste de colectă" a unor sume ce urmau să fie trimise peste munţi spre a susţine „dorinţa de cultură a poporului român". Li s-au adăugat numeroasele cărţi şi materiale şcolare trimise peste Carpaţi, din dorinţa de a-i ajuta pe românii de aici să reziste presiunilor de desnaţionalizare exercitată de guvernanţii austro-ungari.

Românii din Transilvania au urmărit cu deosebită atenţie evenimentele din 1877, care au dus la consfinţirea independenţei de stat a României — act în care vedeau o etapă spre propria eliberare şi apoi unire cu ţara. Un larg răsunet peste Carpaţi a avut şi memorabilul discurs pronunţat de Kogălniceanu la 9 mai 1877 ca ministru de externe al ţării, şi în care anunţa lumii întregi că „sîntem independenţi, sîntem naţiune de sine stătătoare". Intrarea României în război „demonstra tuturor — după cum scria *Gazeta Transilvaniei* — că există un stat la Dunăre care voeşte să fie liber şi independent pentru totdeauna". Solidaritatea românilor transilvăneni cu cauza independenţei României s-a exprimat în felurite chipuri: voluntari care au trecut munţii înrolîndu-se în armata română[1], numeroase colecte în bani, alimente şi alte materiale, articole şi apeluri difuzate în presă etc.

După dobîndirea independenţei, Kogălniceanu a continuat să sprijine acţiunile românilor transilvăneni pentru drepturi naţionale, împotriva dualismului. Astfel, în 1882 el a contribuit la tipărirea în Sibiu a *Memorialului explicativ*, alcătuit de George Bariţiu în limbile română, maghiară, germană şi franceză şi destinat difuzării în străinătate, fiind primul document de acest fel în care erau prezentate atît situaţia românilor sub dominaţia austro-ungară, cît şi îndreptăţirea revendicărilor lor naţionale şi sociale. Pe o listă de subscripţie, Kogălniceanu a notat: „Cu banii aceştia s-a plătit tipărirea *Memorialului* românilor despre drepturile Transilvaniei".

Preocupat de reprezentarea intereselor românilor de peste Carpaţi, Kogălniceanu a susţinut în Parlament, în 1884, necesitatea înfiinţării unor consulate ale României la Sibiu şi Braşov. „Aceşti consuli să ne scrie despre cele ce se po-

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1977.

trec acolo şi să se ocupe să vadă necazurile, durerile şi chinurile ce le suportă românii, să vină să ne raporteze nouă despre toate acestea".

Tot în 1884, Kogălniceanu s-a ridicat în sprijinul românilor din Transilvania care treceau munţii în România, fie din cauza prigonirii politice, fie din cauza sărăciei. Comentînd discursurile sale din Parlament în sprijinul refugiaţilor transilvăneni, ziarul *România liberă* scria la 4 martie: „Ce mai aşteptăm oare? Ideea unităţii naţionale e proclamată ca singură mîntuitoare chiar în sînul reprezentaţiunei noastre de un glas care nu obicinuieşte să răsune în pustiu; toată creşterea tinerimei e subordonată de acest glas acelei idei".

De un deosebit ecou s-a bucurat interpelarea rostită la 11 februarie 1886, în care marele cărturar şi om politic român sublinia osmoza permanentă între teritoriile locuite de români: „A fost de seculi o mişcare continuă de români între ambele coaste ale Carpaţilor. Ideea română pururea a însufleţit şi pe acei ce veneau la noi, şi pe cei ce mergeau la ei".

În Transilvania, cuvîntarea a fost tipărită integral, avînd un puternic răsunet. Ea „a venit — scria *Gazeta Transilvaniei* — tocmai în momentul suprem să lumineze opiniunea publică". Cuvintele sale „au produs... nelinişte în sînul magnaţilor". Într-adevăr, la 8 martie 1886, în Camera magnaţilor din Budapesta, Kogălniceanu era acuzat că „aserţiunile" sale vor „nutri ideea daco-românismului... Acele fierberi ale naţionalităţilor, ale căror martori sîntem, se nutresc exclusiv de ideea daco-română".

Ultimul document de adeziune al marelui istoric şi om politic la cauza fraţilor de peste munţi a fost salutul său, trimis cu ocazia semicentenarului *Gazetei Transilvaniei* în 1888, în care mărturisea scopul pe care îl urmărise în strînsa sa colaborare cu conducătorii politici ai românilor transilvăneni: „Deşi aflîndu-ne în ţări politic despărţite, nu o dată am simpatizat şi am lucrat împreună, căci şi unii şi alţii am avut şi am urmărit acelaşi scop, apărarea şi întărirea naţionalităţii române, fie dincolo, fie dincoace de Carpaţi".

Scrisoarea către *Gazeta Transilvaniei* a fost considerată de contemporani ca testamentul său politic. Ca un gest simbolic ne apare primirea, cu puţin timp înaintea stingerii sale din viaţă, a lui George Pop de Băseşti, cunoscut fruntaş transilvănean, căruia-i reafirmă crezul său „că numai solidaritatea poate scăpa neamul nostru; să fugă, deci, de certuri şi de dihonii, ca de ciumă". George Pop de Băseşti va fi cel care, la 1 Decembrie 1918, va prezida Marea Adunare Naţională a românilor de la Alba Iulia care a hotărît unirea, pentru totdeauna, a Transilvaniei cu Patria mamă. ■

În redacţia Gazetei Transilvaniei

UNIREA ESTE FĂCUTĂ PENTRU NOI

Dr. NESTOR VORNICESCU

Adunarea ad-hoc a Țării Românești

„Mitropolitul, din cauza opiniilor sale favorabile Unirii, este ținta a mii de jigniri din partea guvernului". Astfel scria, la 9 aprilie 1857, consulul Franței la Iași, Victor Place, într-un raport către ministrul de externe francez, contele Walewski, referindu-se la activitatea unuia dintre înflăcărații luptători de la mijlocul veacului trecut pentru realizarea Unirii: mitropolitul Sofronie Miclescu.

Născut la sfîrșitul secolului XVIII, prin 1790-1796, Sofronie Miclescu era dintr-o străveche familie de moldoveni din părțile Botoșanilor. Din fragedă vîrstă a intrat în viața monahală, la mănăstirea Secu. A urmat școlile timpului în țară, unde a învățat, între altele, limbile greacă și franceză. În iunie 1826, a fost ales episcop al Hușilor, iar în februarie 1851 mitropolit al Moldovei. În anii cînd se pregătea unirea țărilor române — realizare marcantă a forțelor progresiste ale societății românești — mitropolitul Sofronie Miclescu a desfășurat o necontenită activitate în slujba împlinirii acestui măreț ideal național. Să urmărim cîteva din contribuțiile sale la actul Unirii.

Virtute, bunătate și iubire de patrie

După cum se știe, Congresul de pace de la Paris al reprezentanților marilor puteri europene, din martie 1856[1], luînd în considerare dorința de unire a imensei majorități a românilor din Principatele dunărene, a hotărît examinarea, în cadrul unei Conferințe a puterilor garante europene, a viitoarei organizări a Munteniei și Moldovei. S-a hotărît constituirea unor adunări reprezentative a Principatelor — Adunările ad-hoc — care să se pronunțe asupra Unirii. La București, s-a instituit, de asemenea, o Comisie europeană[2] care trebuia să urmărească desfășurarea acțiunilor de alegere a Adunărilor ad-hoc și să formuleze propuneri privind viitoarea organizare politico-administrativă a Principatelor.

Activitatea acestei comisii era deosebit de necesară, deoarece Imperiul otoman și Austria, potrivnice Unirii, se străduiau pe toate căile să

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 1, 4, 7/1975; 8-9/1975.

impiedice exprimarea liberă a aspirației arzătoare de unire a românilor. Terenul cel mai prielnic pentru această mașinație îl constituia Moldova, unde caimacamii Teodor Balș și, după moartea acestuia, Nicolae Vogoride — nutrind amîndoi speranțe de domnie — erau adversari înverșunați ai Unirii. Pentru a-și atinge obiectivul, Vogoride căuta, între altele, să-l atragă de partea sa pe mitropolitul Sofronie care, conform tradiției, era președintele Adunării ad-hoc, avînd deci un cuvînt hotărîtor în desfășurarea lucrărilor. Dar mitropolitul se afirmase deschis ca un înflăcărat și ferm susținător al cauzei Unirii. Caimacamul a exercitat împotriva sa presiuni de tot felul.

Hatmanul Iancu Fotiade, capuchehaia Moldovei la Istanbul, scria cumnatului său, N. Vogoride, că Thouvenel, ambasadorul Franței la Poartă, s-a întîlnit cu ministrul de externe otoman și i-a reclamat persecuțiile care, la Iași, se desfășurau împotriva mitropolitului Sofronie. „A adăugat că ați spus Sfinției Sale că dacă va continua să încurajeze clerul pentru Unire, veți face ca țara să fie ocupată de trupe austro-turce... Savfet Effendi [reprezentantul Turciei în Comisia europeană de la București], într-un moment de supărare contra mitropolitului, ar fi zis că va face să se ocupe țara de trupe turcești, pentru a întrebuința puterea armată contra unioniștilor".

Ministrul cultelor, G. Beldiman, stăruia pe lîngă mitropolit să ia măsuri ca toți preoții unioniști să fie privați de drepturile electorale. I-a comunicat, totodată, că Poarta este foarte nemulțumită de atitudinea sa unionistă. A fost amenințat, de asemenea, cu îndepărtarea de la stăreția mănăstirii Slatina a nepotului său, Calinic Miclescu, pentru că acesta răspîndise, la Fălticeni, programe ale unioniștilor. Sofronie însă nu s-a intimidat. A alcătuit în mod corect listele electorale pentru clerici, participînd totodată la manifestațiile prounioniste. Astfel, cînd, în aprilie 1857, la Iași au sosit delegații puterilor europene, Sofronie Miclescu — împreună cu alți reprezentanți ai clerului — a făcut mai multe vizite unor delegați, comunicîndu-le dorința poporului de a se uni cu frații de peste Milcov. Talleyrand[1], reprezentantul Franței, scria la, 11 aprilie 1857: „Arhiepiscopul, episcopi și preoți au venit și mi-au spus dorințele lor unioniste".

Cu aprobarea mitropolitului, unul din cei mai apropiați colaboratori ai săi, arhimandritul Neofit Scriban, a alcătuit și publicat în periodicele *Zimbrul* și în *Steaua Dunării*, precum și în broșuri separate, articolele *Unirea și neunirea Principatelor* și *Foloasele Unirii Principatelor*, în care susținea în mod stăruitor idealul Unirii. Iritat, agentul Austriei la Iași a cerut caimacamului Teodor Balș exilarea lui Neofit Scriban. Aceste lucrări, ca și altele — după cum îi scria unionistul ieșean D. Rallet lui Ion Ghica — au fost publicate „se înțelege... cu învoirea mitropolitului".

Unioniștii din Iași, apreciind activitatea mitropolitului în slujba Unirii, îl felicitau, la 10 aprilie 1857, pentru că era exemplu „de virtute, de bunătate și de amor către patrie". Făceau apel, totodată, ca mitropolitul să apere în continuare drepturile „și cauza noastră în toate evenimentele... Autonomia și întrunirea țării noastre cu frații de peste Milcov sînt două condiții de care atîrnă fericirea noastră și tot viitorul nostru politic".

Potrivit legilor țării

Pentru caimacamul Vogoride, activitatea mitropolitului devotată cauzei Unirii devenea stînjenitoare. În ce consta acțiunea lui Sofronie Miclescu ne-o arată Victor Place — el însuși un ardent susținător al cauzei Unirii și apoi un apropiat al domnului Al. I. Cuza. „Mitropolitul a ascultat de importanța datoriei sale și de sfințenia misiunii sale. El a simțit că dacă boierii, corporațiile, țăranii putuseră să se lase striviți, era datoria șefului Bisericii să ridice glasul, pentru că însăși înalta ei demnitate nu era respectată. El a simțit că atunci cînd un guvern în nebunie îndrăznește să se joace cu atîta curaj cu voințele marilor Puteri, lui, ca președinte desemnat al Divanului și ca răspunzător în această calitate de sinceritatea și libertatea deciziilor care se pregătesc, îi revine sarcina de a nu lăsa să se îndeplinească fără protest... El a luat deci cuvîntul... cu o forță, o măsură și o luciditate demne de un șef de Biserică. În vocea lui este strigătul unui întreg popor oprimat și ultragiat, în ciuda garanțiilor pe care Europa întreagă i le-a dat și acest strigăt este cu atît mai mișcător cu cît este scos de un ierarh pe care îl copleșește vîrsta, dar pe care pericolul poporului său l-a reînsuflețit". De aceea, Vogoride a căutat să-l îndepărteze din fruntea clerului.

În primăvara lui 1857, caimacamul a întocmit un memoriu cuprinzînd acuzații calomnioase la adresa mitropolitului și l-a trimis la Patriarhia din Constantinopol. Odată cu memoriul, a alcătuit și textul unei scrisori pe care patriarhul din Constantinopol urma s-o semneze și în care Sofronie Miclescu era admonestat pentru activitatea sa prounionistă. Era acuzat, între altele, pentru prietenia sa cu înflăcăratul unionist Anastasie Panu, precum și pentru faptul că îndemna clerul să poarte în public cocardele Unirii și să parcurgă străzile strigînd „Trăiască Unirea!" Acuzațiile lui Vogoride au fost publicate și în *Journal de Constantinople* — gazetă finanțată de guvernul otoman.

Spre sfîrșitul lui aprilie 1857 a sosit la Iași și scrisoarea patriarhului, prin care acesta îl dojenea pe Miclescu și îl amenința că va recurge „la măsuri mult mai energice". Demn, mitropolitul Moldovei i-a răspuns că nu se știa vinovat cu nimic și că, în orice caz, chiar dacă ar fi fost, judecarea sa trebuia să se facă după legile țării. „Așadar — scria el — potrivit legilor țării, dacă eu într-adevăr voi fi păcătuit, tribunalul care va judeca pricina împotriva mea este cel de aici, din Moldova, nu cel din Constantinopol, iar cel ce mă calomniază pe ascuns va trebui să se înfă-

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1981.

ţişeze şi să prezinte personal acuzaţia la Pretoriul legal al ţării mele".

Intervenţia patriarhului a stîrnit protestele şi altor clerici. Astfel, arhimandritul Neofit Scriban a alcătuit la 13 mai 1857, pentru diplomaţii de la Iaşi sprijinitori ai Unirii, o *Notă* cu dovezi despre autonomia şi autocefalia Bisericii Moldovei. În iunie, acelaşi an, el a tipărit la Paris *Scurtă istorie şi hronologie despre Mitropolia Moldovei*, în care vorbea despre neatîrnarea acesteia faţă de Constantinopol, conchizînd: „Acestea sînt drepturile Mitropoliei Moldovei, necontestate de veacuri; însă cu părere de rău vedem că în împrejurările de faţă care au a hotărî soarta ţărilor [române], patriarhul de Constantinopol se face unealtă pentru apăsarea acelor ierarhi şi a ţării".

Vogoride a ridicat problema destituirii mitropolitului şi în faţa guvernului, fără însă a obţine sprijinul miniştrilor. Furios, caimacamul a ameninţat că va organiza un consult de medici care să constate că mitropolitul „şi-a pierdut minţile". Consternat, V. Place scria: „Cred că nu se pot califica astfel de procedee decît spunînd că este o nebunie. Avem acum măsura de ce este capabilă fatala administraţie care apasă asupra Moldovei".

Între 7 şi 10 iulie 1857, au fost fixate alegerile pentru Adunarea ad-hoc a Moldovei, de la care unioniştii au hotărît să se abţină, deoarece erau „făcute sub jugul înşelăciunii, al împilării şi al nedreptăţii". Sofronie Miclescu nu a participat nici el la alegeri „care nu sînt în stare a răspunde la scopul Tratatului de la Paris" şi s-a retras la Cucuteni. Exemplul său a fost urmat de un mare număr de preoţi, care nu au participat la vot. În ultima zi a alegerilor, V. Place comunica la Paris că din 3 263 preoţi din Moldova au fost înscrişi în liste abia un număr de 193, dintre care au votat numai 17. Comentînd rezultatul votării, *L'Étoile du Danube* consemna: „Niciodată nu se va putea spune că partida naţională n-a părăsit mai cu demnitate scena politică; aici adevăraţii patrioţi se simt cel mai bine cînd îşi îndeplinesc cele mai sfinte îndatoriri ... Judeţele au imitat exemplul Capitalei".

La 10 iulie 1857, Sofronie Miclescu a trimis Comisiei europene de la Bucureşti un memoriu-protest prin care solicita anularea alegerilor frauduloase. „Am primit de la clerici — arăta el — numeroase plîngeri şi reclamaţii în

Sofronie Miclescu

legătură cu alegerile făcute în condiţiuni care sînt departe de a răspunde respectului datorat voinţei marilor Puteri semnatare ale Tratatului de la Paris, ale cărui drepturi sînt recunoscute tuturor claselor populaţiei Moldovei. Nedispunînd de nici un mijloc de a le face dreptate şi găsind totuşi vrednic de a fi luată în consideraţie foarte serios, cred de datoria mea de a mă adresa înaltei Comisiuni, rugînd să binevoiască a lua apărarea drepturilor unui corp respectabil a căror dorinţe pentru fericirea Patriei n-au fost libere a se manifesta. Sper că intervenţia înaltei Comisiuni nu va întîrzia să adopte un remediu suveran pentru un rău care va să sîngereze de durere inima Moldovei".

La 23 iulie 1857 — în urma repetatelor proteste ale românilor, între care şi cel al lui Sofronie Miclescu — Franţa, Rusia, Prusia şi Regatul Sardiniei au decis ruperea legăturilor diplomatice cu Poarta, care refuzase anularea alegerilor. Sub presiunea internaţională, guvernul de la Istanbul a fost nevoit să cedeze. La 12 august 1857 a dispus ţinerea unor noi alegeri. Votările pentru desemnarea deputaţilor din partea clerului s-au făcut în 29 august. Gödel Lannoy, reprezentantul Austriei la Iaşi, arăta într-un raport că „egumenii de la mănăstiri şi preoţimea au ales, sub influenţa mitropolitului, pe cei mai notorii deputaţi unionişti".

La 20 septembrie, acelaşi an, Sofronie Miclescu era înştiinţat, printr-un „ofis" al lui Vogoride, că era poftit să conducă lucrările Adunării ad-hoc, care urmau să se deschidă peste două zile.

Împlinirea eternei dorinţe

Ziua deschiderii lucrărilor Adunării ad-hoc a Moldovei a fost o sărbătoare pentru întreaga ţară. Din dispoziţia mitropolitului, s-au oficiat slujbe în toate localităţile. A fost răspîndită şi o „rugăciune specială pentru Unire" alcătuită de mitropolit. Acest text a ajuns şi în Ţara Românească, fiind retipărit de editorul G. Ioanid şi răspîndit în rîndurile populaţiei.

Impresionantă a fost cuvîntarea mitropolitului Miclescu în deschiderea Adunării. Era o chemare fierbinte la unire, „că acum a sosit timpul de a dovedi lumii prin fapte noblеţea sîngelui care circulă în noi". Unirea, arăta el, îşi avea temeiurile în originea comună. „Moldo-românii, românii de astăzi sînt toţi tot una, ei au o origine, un sînge, o Patrie, o istorie, o credinţă, un Dumnezeu! Să ne silim dară ca totdeauna să fim aşa ca să fim vii, şi ca să învieze întru noi iubita noastră Patrie".

La 7 octombrie 1857, în a şaptea sa şedinţă, Adunarea ad-hoc s-a pronunţat asupra unirii. „Doriţi unirea?" i-a consultat pe deputaţi preşedintele Adunării, Sofronie al Moldovei. „Întreaga Adunare — consemnează *Protocolul* şedinţei — se ridică şi se reaşează de trei ori strigînd:

(Continuare în p. 19)

HORA LUI CUZA VODĂ

Prof. RADU R. FLORESCU,
Boston College — S.U.A.

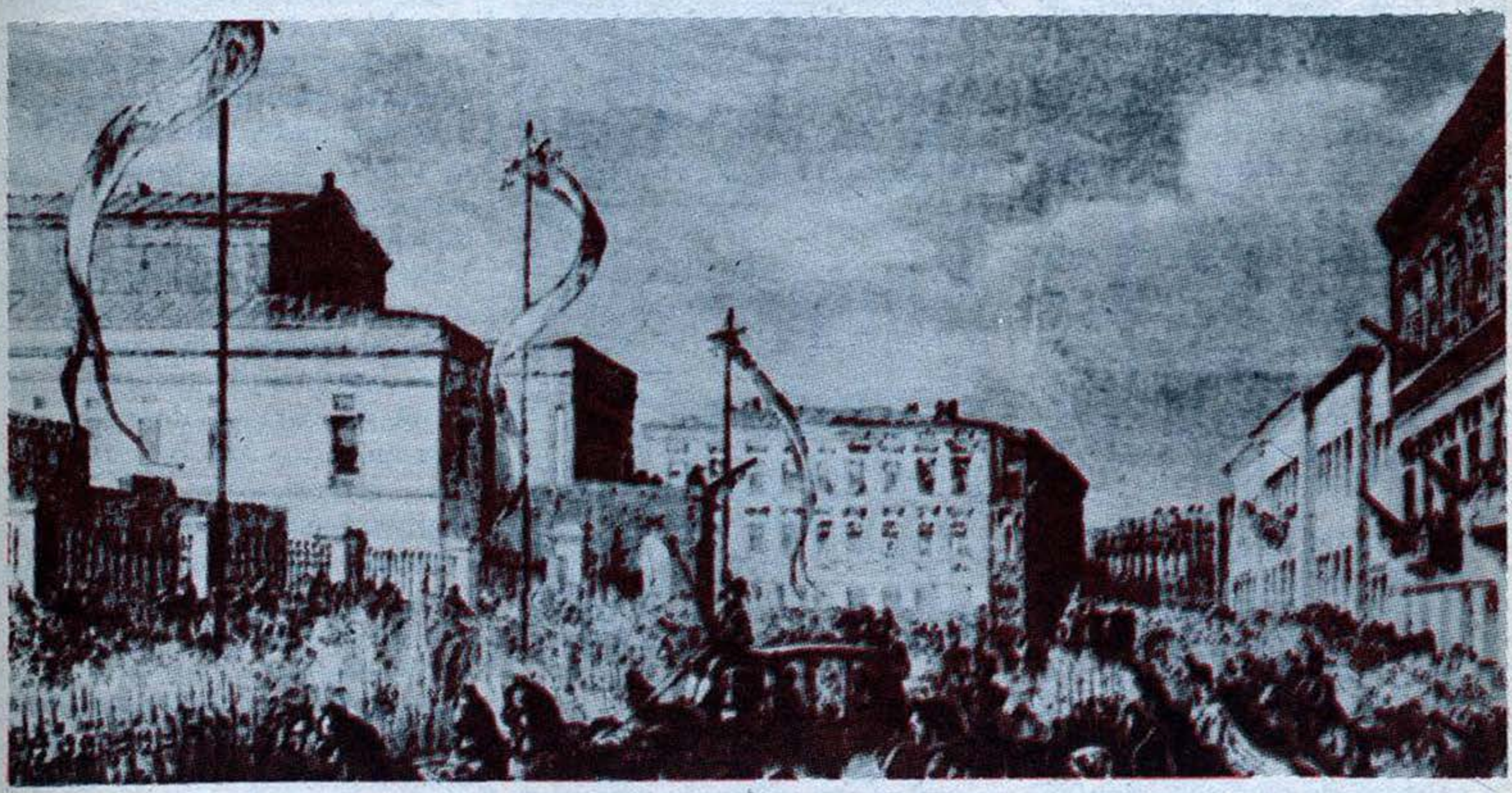

Al. I. Cuza mergînd la deschiderea Camerei în 1862

Mai există poate bucureşteni care îşi amintesc de un personaj pitoresc prin originalitatea lui: îmbrăcat cu redingotă şi pantaloni reiaţi, vestă la două rînduri, lavalieră, ghetre şi brelocuri atîrnînd din toate buzunarele, George Florescu (1893-1976), cunoscutul genealogist şi specialist în istoria Bucureştilor, putea fi întîlnit adesea, după 1944, pe străzile capitalei României. Dar nu despre George Florescu va fi vorba în paginile următoare, ci despre bunicul lui, compozitorul Dumitru Florescu. Veneraţia nepotului pentru înaintaşul său era vizibilă nu numai prin faptul că istoricul se îmbrăca la fel cu compozitorul — de fapt costumul reda, pînă în cele mai mici amănunte, moda generaţiei de la 1848 —, ci şi prin aceea că George purta totdeauna pe reverul hainei o mică medalie pe care erau gravate primele note din îndrăgitul cîntec *Steluţa*, compus de Dumitru Florescu prin 1850, la Paris, pe versurile dedicate de Vasile Alecsandri Elenei Negri. Simţămintele lui Dumitru Florescu puse pe note exprimau însă mai degrabă nostalgia după ţara în care revoluţia fusese înăbuşită. Întreaga lui activitate dovedeşte că ar fi cu neputinţă să-i separi cariera muzicală de lupta dusă pentru realizarea ţelurilor paşoptiste de unitate şi independenţă naţională. Muzica lui Dumitru Florescu exprimă, în acelaşi timp, ca şi în cazul altor compozitori din epocă, din ţările învecinate — de pildă Frédéric Chopin — un înalt patriotism şi o chemare înflăcărată la acţiune revoluţionară.

S-a născut la 15 octombrie 1828, în mahalaua Scorţarului, aflată pe malul stîng al Dîmboviţei. Tatăl său, Iordache, provenea dintr-o veche familie înstărită, care jucase un rol deosebit în istoria Ţării Româneşti, încă din secolul XV. Mama, Anica Suţu, era sora ultimului domn fanariot al Moldovei, Mihai Suţu (1819-1821). În timp ce frecventa cursurile Colegiului „Sf. Sava" — condus, pe atunci, de eruditul Heliade Rădulescu — unde îi avea colegi pe mai toţi viitorii „paşoptişti", Dumitru Florescu lua şi lecţii de pian şi canto. Un moment important în ucenicia sa muzicală l-a constituit vizita lui Franz Liszt la Bucureşti[1], în iarna anilor 1846-1847. Dumitru a avut posibilitatea să-l asculte pe celebrul compozitor şi ilustru interpret în mai multe ocazii: în casa rubedeniei sale Mihalache Ghica, unde Liszt a locuit în timpul şederii sale în România; la concertul public dat în sala Momolo, pe 22 decembrie, şi la serata muzicală care a avut loc în palatul Bibescu, cu ocazia Anului nou. Perfecţiunea tehnicii, strălucirea interpretării

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1972.

și virtuozitatea acestui maestru al pianului l-au înrîurit profund pe adolescentul de 18 ani, întărindu-i dorința de a-și continua studiile muzicale. Dar izbucnirea revoluției i-a întrerupt năzuințele.

Casa familiei Florescu, cu pivnița ei încăpătoare, era un loc ideal de întîlnire pentru membrii Societății secrete „Frăția". Acolo, frații Golescu (veri cu Dumitru Florescu), Ion Ghica, Heliade Rădulescu și Nicolae Bălcescu (idolatrizat de sora lui Dumitru, Alexandra, sau, cum i se spunea, Luxița[1], mama lui Bonifaciu Florescu, fiul natural al marelui patriot) au pus la cale revoluția. Curînd însă, un mandat de arestare pentru Dumitru și Costache Florescu a fost emis de Iancu Manu, șeful poliției. Dar, sub presiunea populației bucureștene, frații Florescu au fost eliberați.

Pe 9 iunie 1848 a avut loc Adunarea de la Islaz[2], unde s-a citit celebra proclamație și s-a constituit primul guvern provizoriu. Dumitru Florescu era prea tînăr pentru a i se putea încredința un post în guvern; a fost trimis însă prin țară, în calitate de comisar, pentru a-i însufleți pe oameni, propagînd ideile revoluționare. Familia Florescu a fost printre primele care au acordat dreptul la emancipare robilor țigani (unul dintre punctele prevăzute în programul-proclamație); documentul original și scrisoarea prin care Nicolae Golescu, secretar de stat al afacerilor interne, își exprimă gratitudinea față de acest gest se află în arhiva familiei, azi la Biblioteca Academiei R.S. România.

În timp ce trupele țaristo-otomane intrau în Țara Românească, frații Florescu se aflau la Brașov; de acolo, s-au îndreptat spre Constantinopol, unde au ajuns pe 12 aprilie 1849. O zi mai tîrziu, la intervenția ambasadorului rus, Titov, împreună cu alți 25 români exilați, au fost transportați la Brusa ca „revoluționari periculoși". Cunoaștem activitatea lui Dumitru Florescu la Brusa din scrisorile schimbate cu regularitate de sora lui, Luxița, cu Bălcescu: el a devenit secretarul și arhivistul grupului exilat și a purtat o corespondență intensă cu alți conducători ai revoluției, aflați acum peste granițele țării, și, dintre aceștia, îndeosebi cu Ion Ghica, a cărui arhivă din casa lui de

D. Florescu

la Ghergani a fost distrusă de germani în timpul primului război mondial.

Către sfîrșitul verii anului 1850, Dumitru Florescu a reușit, cu ajutorul lui Ion Ghica, să se îmbarce pe vasul francez „Narval" și să ajungă la Marsilia și de acolo la Paris. Ca membru al Societății studenților români de la Paris, a dus o vie activitate politică, concretizată și prin participarea la editarea publicației *Junimea română*. După cum reiese dintr-un editorial semnat de Dumitru Florescu în paginile acestei reviste, în ciuda înfrîngerii revoluției și a deziluziilor exilului, el nutrea același înalt ideal al unei Românii unite și independente. Adresa un apel călduros „junilor democrați" din „Transilvania, Bucovina și Banat", pentru ca aceștia să trimită colaborări, și sugera ca publicația să fie tipărită pe o hîrtie cît mai subțire astfel încît aceasta să poată fi introdusă în țară pe sub ochii cenzurii. Pasionat de muzică, s-a înscris *pro forma* la Facultatea de drept și arte a Universității Sorbona, dar a început să urmeze și cursurile Conservatorului de muzică din capitala Franței. Compoziția lui Florescu *Steluța*, cîntată pentru prima oară în cercul restrîns al studenților din Paris de Elena Paleologu, l-a făcut să-și cîștige o notorietate națională și chiar internațională. Cu mult înainte ca Enescu să cucerească, definitiv în cercurile internaționale, un loc de frunte pentru muzica românească, Florescu și cîntecul său au devenit cunoscuți în Paris, Berlin, Viena, Bruxelles, Londra, New York și Boston.

În anii 1854-1857 au urmat alte compoziții inspirate de dorul de țară și de speranța într-un viitor mai fericit, toate pe versuri de rezonanță populară scrise de poeții și prietenii săi Vasile Alecsandri, Grigore Alexandrescu, Dimitrie Bolintineanu, George Crețeanu.

Florescu a avut posibilitatea să se întoarcă în România un an după ce Congresul de pace de la Paris pusese capăt protectoratului țarist asupra țărilor române. Printre ultimele sale compoziții a figurat *Hora lui Cuza Vodă* (1859), scrisă imediat după dubla alegere a domnitorului Cuza și a intrării sale oficiale în București.

Una din tragediile vieții lui Dumitru Florescu a fost întreruperea carierei sale muzicale. În vremurile acelea, ocupația de muzician nu era considerată ca respectabilă pentru un membru de vază al societății și nu aducea nici cine știe ce venituri. Căsătorit între timp cu Alexandrina Mihalescu, care îi născuse nouă copii (printre care se număra și bunicul meu Alexandru, unul dintre fondatorii Ligii culturale — 1890), Dumitru s-a văzut nevoit, pentru a-și putea întreține familia, să intre în avocatură. A lucrat la Tribunalul de Ilfov pînă în 1862, cînd a fost

---

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 11/1982; 3/1978.

numit prefect de Dîmbovița, județ al cărui oraș-reședință era Tîrgoviște. Cuza îl ajuta; rămăsese un prieten al revoluționarilor ce fuseseră exilați la 1848; vărul lui Dumitru, generalul Ion Emanuel Florescu[1], care-și dedicase activitatea creării armatei României moderne, îi era colaborator apropiat. Dumitru și-a păstrat postul pînă la abdicarea lui Cuza, în 1866. În tot acest timp, în calitate de prefect de Dîmbovița, a aplicat cu fermitate reformele domnitorului și a venit în întîmpinarea nevoilor noii armate române, construind o topitorie de metal la Tîrgoviște și drumurile militare Tîrgoviște-Predeal, Tîrgoviște-Fundata.

Reîntoarcerea la București i-a dat posibilitatea să se ocupe din nou de muzică, marea pasiune a vieții sale, dedicîndu-și eforturile, de această dată, înființării unei școli de muzică la nivel european. Deși nu a participat la inaugurarea Conservatorului de muzică din București (5 octombrie 1864), el și-a adus un important tribut de experiență, idei și eforturi materiale la fondarea acestui important așezămînt. De asemenea, s-a numărat printre primii profesori ai noului conservator și a făcut parte din examinatorii care selectau talentele cele mai promițătoare.

În 1866, abdicarea prințului Cuza a constituit pentru Dumitru Florescu o grea lovitură. Șase ani i-au trebuit ca să se împace cu ideea unei alte guvernări și a unui alt domnitor. În 1872 a fost ales senator de Tîrgoviște, apoi secretar al Senatului, post în care a rămas pînă la moartea sa prematură din 1875. Cînd a încetat din viață, acest pionier al muzicii românești din sec. XIX, avea numai 48 ani. ■

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1978.

UNIREA ESTE FĂCUTĂ PENTRU NOI

(Urmare din p. 16)

Unire! Unire! Unire! Mitropolitul, președinte al Adunării, declară «Unirea este proclamată și votată prin ședere și ridicare», după care s-a trecut și la votarea nominală".

Lucrările au abordat și problema recunoașterii neatîrnării Bisericii ortodoxe române și înființarea unei autorități sinodale centrale. La 4 noiembrie 1857, Adunarea a votat, în unanimitate, o rezoluție în acest sens. Autocefalia Bisericii române a fost înfăptuită însă abia peste mai bine de un sfert de veac, în 1885, cînd mitropolit primat al României era Calinic Miclescu, nepotul de frate al luptătorului unionist.

Un rol important a fost chemat Sofronie Miclescu să îndeplinească și în 1858, cînd se pregăteau lucrările Adunării elective[1] a Moldovei, care urma să desemneze pe domnitorul Principatelor Unite. Între timp, Vogoride fusese înlocuit printr-o căimăcămie alcătuită din Anastasie Panu și Vasile Sturdza, reprezentanți ai partidei naționale, și Ștefan Catargiu, boier conservator. Printr-o adresă, semnată de Panu și Sturdza, căimăcămia solicita mitropolitului să binevoiască „a le da arhipăstoricească împreună-lucrare în acest moment, care va fi pentru Moldova începutul unei epoci de fericire și moralitate". La primele trei ședințe, din 31 decembrie 1858 și 2-3 ianuarie 1859, Sofronie Miclescu n-a putut participa din cauza unei boli. A prezidat însă ședințele din 4 ianuarie și din istorica zi de 5 ianuarie, cînd Adunarea electivă s-a pronunțat pentru alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domnitor al Unirii.

În această zi de neuitat, înainte de momentul votării, președintele Adunării, Sofronie Miclescu, a luat jurămîntul deputaților: „Jurați că, în votul ce veți da, nu veți fi povățuiți de nici o privire de interes personal, de nici o îndemnare sau înrîurire străină, de nici o părtinire și că nu veți avea dinaintea ochilor voștri decît binele Principatelor Unite și viitorul Nației Române". După ce fiecare deputat a jurat nominal, s-a trecut la votare. Cu unanimitate de 48 voturi a fost ales colonelul Alexandru Ioan Cuza.

După votul de la 24 ianuarie al Adunării elective din Muntenia, care l-a desemnat tot pe Cuza domnitor al Principatelor Unite, la Iași s-a întrunit, sub președinția lui Sofronie Miclescu, Adunarea electivă a Moldovei. La 28 ianuarie, aceasta a discutat și aprobat răspunsul la mesajul lui Cuza, prin care aducea la cunoștință că Adunarea electivă din București îl alesese domn al Munteniei. „S-a făcut un mare și puternic pas înainte întru realizarea eternei dorințe a neamului nostru: *Unirea Principatelor* — se spunea în răspunsul forului din Iași. Adunarea electivă din București... dînd tot Înălțimii Voastre unanimitatea sufragiilor sale, și așa proclamîndu-Vă de Domn al Principatelor Unite, a arătat lumii că Valahia, întocmai ca și Moldova, vede în Înălțimea Voastră bărbatul chemat de Providență pentru a întemeia în faptă și deplin Unirea ambelor țări într-un singur stat: *statul Românie*i".

În aceeași zi s-a trimis o adresă către Adunarea din Valahia. „Patria și naționalitatea sînt în inima fiecărui român — se spunea în document. Unirea a devenit credința noastră. De acum fie soarta cît de contrară, Unirea este făcută pentru noi".

Sofronie Miclescu s-a stins din viață la 18 mai 1861, în Iași, una din marile cetăți, alături de București și Alba Iulia, ale Unirii noastre. Unire pentru care străduise cu statornicie și fierbinte patriotism și înaltul prelat al Moldovei. ■

[1] *Magazin istoric*, nr. 12/1975, 1-3/1976.

LA PIERPONT MORGAN LIBRARY DIN NEW YORK

COMORI DE ARTĂ ROMÂNEASCĂ DIN VREMEA LUI ȘTEFAN CEL MARE

VIRGIL CÂNDEA

În nr. 1/1985 al revistei Magazin istoric, **prof. dr. Virgil Cândea amplifica geografia cunoscută a răspîndirii culturii românești în lume, prezentînd cititorilor noștri manuscrisul original al** Istoriei Imperiului otoman **de Dimitrie Cantemir, descoperit la Houghton Library, una din cele 94 biblioteci ale Universității Harvard din Cambridge (Massachusetts, S.U.A.). În continuarea demonstrației sale despre valoarea operelor provenite din țara noastră, păstrate azi în colecții americane, cunoscutul istoric prezintă acum alte două descoperiri, făcute în celebra Bibliotecă Pierpont Morgan din New York, și anume: cele mai vechi manuscrise de artă românească ajunse în Lumea Nouă.**

Anul 1487. La Pătrăuți, nu departe de Suceava, din porunca și cu sprijinul material al domnitorului țării, Ștefan cel Mare, se începe construirea unui monument care avea să ocupe un loc de seamă în istoria artei românești. Nu numai pentru rolul jucat în formarea stilului arhitectonic moldovenesc, dar și pentru superba *Cavalcadă* a împăratului Constantin pictată în pronaos deasupra ușii, scenă în care specialiștii de istorie a artei au descifrat un sens politic — anume izbînda viteazului voievod Ștefan cel Mare împotriva vrăjmașilor Moldovei. Monumentul avea să fie bogat înzestrat în anii imediat următori. Potrivit obiceiului timpului, construirea unui asemenea așezămînt era însoțită de importante donații— proprietăți și odoare, obiecte de cult și cărți cu caracter liturgic, între care un *Tetraevanghel*. Caligrafiate pe pergament sau hîrtie de bună calitate, împodobite cu viniete și inițiale, cu motive vegetale și geometrice, adeseori cu portretele evangheliștilor, în culori și aur, ferecate în argint aurit cu gravuri pe coperți, asemenea cărți erau extrem de rare și de prețioase, încît dăruirea lor echivala cu o a doua ctitorie a întemeietorului respectivului așezămînt. Așa se explică portretul lui Ștefan cel Mare din celebrul *Evangheliar* de la Humor, din 1473, înfățișîndu-l pe domnitor cu obiectul donației sale: cartea oferită mănăstirii.

În aceeași categorie de cărți se înscria și manuscrisul de la Pătrăuți. La 30 septembrie 1493, la Suceava, diacul Toader, fiul prezviterului Gavriil îl încheia de copiat din porunca doamnei Maria (Maria-Voichița, fiica lui Radu cel Frumos, domnul Țării Românești), soția voievodului Moldovei, pentru mănăstirea Pătrăuți. Manuscris domnesc, vrednic, cum vom vedea, de donatoarea lui și de ctitoria căruia îi era destinat.

Aidoma multor monumente feudale din țara noastră, mănăstirea Pătrăuți a căzut de-a lungul timpului pradă frecventelor in-

cursiuni tătărăşti şi căzăceşti din ţara Moldovei.

În aceste împrejurări, preţiosul manuscris îşi va fi pierdut ferecătura originală de argint, după cum se poate înţelege din faptul că actuala legătură în piele, de factură rusească, datează din secolul XVII. În 1684, mănăstirea a fost jefuită de oastea polonă a regelui Jan Sobieski (eliberatorul Vienei!) şi, căzută în paragină, n-a fost reparată decît după 1709. Timp de cinci veacuri manuscrisul amintit a următ şi el soarta lăcaşului căruia îi fusese dăruit. Pînă în veacul XVIII, cînd introducerea limbii româneşti în cult l-a făcut nefolositor, *Tetraevanghelul* a servit la hramuri şi la slujbe împărăteşti, nu foarte des, după cum mărturiseşte starea lui bună. A fost păstrat apoi în tezaurul mănăstirii, pentru a ajunge ulterior în posesia bisericii din Fîntîna Albă (azi Belaia Kriniţa, R.S.S. Ucraineană, regiunea Cernăuţi). Nu ştim pe ce cale, dar vom vedea din ce motiv.

Dintotdeauna, manuscrisele copiate şi împodobite în scriptoriile româneşti au fost preţuite şi căutate pentru frumuseţea lor. De înstrăinarea multor opere de acest fel s-au făcut vinovaţi clerici pelerini în ţările române, ostaşi în căutare de pradă bogată, cîteodată chiar învăţaţi — unii renumiţi — din alte ţări. În 1784, pe pămîntul ospitalier al Moldovei afla refugiu comunitatea lipovenilor — persecutaţi în Rusia ţaristă — care şi-a avut episcopia la Fîntîna Albă. Manuscrisul de la Pătrăuţi a ajuns în posesia acestei comunităţi, care folosea limba slavonă în cult. Acolo l-a cercetat vrednicul folclorist şi istoric al culturii româneşti vechi Simion Florea Marian, care, în 1900, i-a transcris colofonul[1].

După cum rezultă din colofon, cartea a fost scrisă „în zilele binecinstitorului şi de Hristos iubitorului domn Io Ştefan voievod, domn al Ţării Moldovei şi al binecinstitoarei doamnei sale Maria". Iniţiativa a fost a doamnei Maria care „cu rîvnă a dat şi l-a scris în anul 7001 [1493] şi s-a sfîrşit în septembrie, în 30 de zile, de l-a dăruit întru rugă sieşi în biserică, în mănăstirea de la Pătrăuţi, unde este casa înălţării cinstitei Cruci. Şi s-a scris în cetatea Sucevii, cu truda mult păcătosului Toader diac, fiul lui Gavriil prezviterul".
Păstrată în Condica bisericii din Pătrăuţi, această notiţă alcătuia tot ce se ştia la noi pînă acum un an despre *Tetraevanghelul* doamnei Maria, pentru că, între timp în împrejurări necunoscute, lucrarea a dispărut fără urmă. În *Repertoriul manuscriselor şi obiectelor de artă din timpul lui Ştefan cel Mare*, alcătuit în 1958, despre manuscrisul dăruit de doamna Maria nu se consemnează decît însemnarea transcrisă de S. Florea Marian cu menţiunea „bibliotecă necunoscută", ceea ce, zădărnicea cunoaşterea şi studierea lui. Colofonul manuscrisului a fost reprodus şi de Emil Turdeanu în studiul său despre manuscrisele din epoca lui Ştefan cel Mare[2]. Dar atît lui Turdeanu, cît şi autorilor *Repertoriului* le-a rămas necunoscută o menţiune — ce e drept sumară — din *Catalogul manuscriselor medievale şi din epoca Renaşterii din S.U.A. şi Canada*, publicat la New York în 1937[3], care le-ar fi dezvăluit soarta *Tetraevanghelului* de la Pătrăuţi. Pe urmele acestei informaţii, am avut privilegiul de a-l examina la 3 octombrie 1984 în colecţiile Bibliotecii Pierpont Morgan din New York[4], celebră prin colecţia ei de manuscrise de artă. Astfel, *Tetraevanghelul*, care pînă de curînd părea sortit să rămînă necunoscut istoricilor artei româneşti, intră în circuitul cercetării ştiinţifice.

Tetraevanghelul doamnei Maria este scris în slavonă, limba de cult a vremii, pe hîrtie lustruită, de dimensiunile 30,8 × 21cm, pe 2 + 287 file a 20 rînduri pe pagină şi poartă, în Biblioteca Pierpont Morgan, cota M 694.

Cuprinsul este acela obişnuit tetraevangheliarelor din Orientul creştin: cele patru evanghelii, precedate, fiecare, de sumarul capitolelor şi de predoslovii (scurte informaţii despre fiecare carte şi autorul ei), concordanţa celor patru scrieri (subiectele comune), sumarul, tablele canonice şi colofonul.

Scrisă cu slovele semi-unciale caracteristice scriptoriilor medievale româneşti, reputate pentru claritatea şi eleganţa lor, cartea este împodobită cu frontispicii mari şi iniţiale bogate la începutul celor patru evanghelii şi cu frontispicii mai mici (de lăţimea unei jumătăţi de pagină) la începutul sumarelor, predosloviilor şi celorlalte părţi menţionate mai sus.

Analiza scrisului şi a podoabelor *Tetraevanghelului* de la Pătrăuţi conduce la concluzia evidentă că acesta, exceptînd portretele evangheliştilor (care lipsesc din manuscrisul nostru) *este cea mai fidelă copie cunoscută pînă acum a capodoperei artei miniaturii din Moldova*, *Tetraevanghelul* lui Gavriil Uric, alcătuit la mănăstirea Neamţ, în 1429, şi păstrat azi în Biblioteca Bodleiana din Oxford[5]. În ce priveşte caligrafia, ea vădeşte preocuparea de a depăşi modelul, prin fineţea literelor, mai subţiri şi mai zvelte. Cu mici variaţii — pe care le vom întîlni şi în decoraţie — textul este dispus la fel: 7 rînduri (în afară de titlu) la începutul primelor trei evanghelii

---

[1] Însemnare finală în vechile manuscrise şi cărţi, cuprinzînd titlul operei, autorul, numele copistului sau al tipografului, locul şi data scrierii sau imprimării, beneficiarul manuscrisului.

[2] Emil Turdeanu, *L'activité littéraire en Moldavie à l'époque d'Etienne le Grand* (1457-1504) în *Revue des Études Roumaines*, 5-6/1957-1958, Paris, 1960, pp. 39-40.

[3] Seymour de Ricci and W.J. Wilson, *Census of Medieval and Renaissance Manuscripts in the United States and Canada*, vol. II., New York, 1937, p. 1 483.

[4] *John Pierpont Morgan* (1837-1913), cunoscut financiar şi industriaş din Statele Unite; dinainte de primul război mondial a fost una din principalele personalităţi în domeniul automobilelor şi petrolului. Reputat colecţionar de artă, J.P. Morgan a fondat mai multe institutii de cultură, între care biblioteca din New York, ce-i poartă numele şi a donat numeroase opere la Metropolitan Museum of Arts.

[5] *Magazin istoric*, nr. 7/1981.

(la Marcu numai 6), 11 la Ioan, apoi 20 rînduri pe pagină, ca și în arhetipul lui Gavriil Uric. Frontispiciile sînt identice atît în ce privește motivele (cercuri înlănțuite sau cercuri înlănțuite și îmbinate, întrețesute cu rețele simple sau duble în X-uri), cît și numărul lor (cu excepția frontispiciului *Evangheliei lui Matei*, unde la manuscrisul copiat de Toader apar, pe primele rînduri, 6 cercuri, iar la acel copiat de Gavriil — numai 5). Preocuparea pentru respectarea cu fidelitate a modelului se observă, deopotrivă, și la frontispiciile mici (aceleași motive vegetale stilizate, palmete închise în inimă, vrejuri șerpuite, frînghii în trei și patru ițe). Intenția copierii „fotografice" este ilustrată și de frumoasa vinietă care încheie *Evanghelia lui Luca*, terminată cu un ornament antropomorf (un picior de om legat cu fireturi de aur, încălțat cu o cizmă scurtă cu carîmbul despicat și cu pinten în formă de stea) și de pagina finală cu ultimele 9 rînduri ale tablelor canonice și colofonul, identice în ambele manuscrise ca dispoziție a rîndurilor, corpuri de literă și chenar.

Cîteva cuvinte despre copistul cărții. „Toader diac" este un nume frecvent în hrisoavele cancelariei domnești din Suceava anilor 1484-1503. Diacul, pisarul sau grămăticul Toader se bucura de prețuirea lui Ștefan voievod: domnitorul îi întărește, în mai multe rînduri, proprietăți importante, numindu-l, în documente, „sluga noastră credincioasă pan Toader, pisarul nostru credincios", sau „adevărata și credincioasa slugă și boier al nostru Toader, pisarul nostru". Se păstrează în arhive numeroase hrisoave scrise de el. Cercetări ulterioare vor putea stabili dacă semnăturile „Toader diac", „Toader fratele dascălului Ioan" și „Toader diac, fiul prezviterului Gavriil" aparțin aceluiași personaj din Suceava, scriitor de hrisoave, dar, deopotrivă artist, cum dovedește caligrafia remarcabilă a *Tetraevanghelului* de la Pătrăuți. El nu poate fi însă Theodor Mărișescul, „cel mai bun caligraf al acelor ani și un diacon de talent", cum a propus E. Turdeanu; nu numai semnătura (Toader diac — Theodor diacon) este deosebită, dar *Tetraevanghelul* de la München scris de Mărișescu poartă o dată prea apropiată (26 octombrie 1493) de aceea a manuscrisului de la Pătrăuți (30 septembrie 1493), pentru a putea fi atribuit aceluiași copist. Copierea și, mai ales, minierea unor lucrări de asemenea întindere erau lucrări care necesitau luni, uneori, ani de muncă.

În depărtările de peste Ocean, *Tetraevanghelul* diacului Toader are mîngîierea de a nu fi singur. În Biblioteca Pierpont Morgan, la cota următoare (M 695), se găsește un alt manuscris moldovenesc, o *Psaltire cu tîlc*, tot în limba slavonă. Filele lipsă de la sfîrșit (inclusiv colofonul) nu ne permit să cunoaștem numele copistului, data și locul scrierii. Dar caligrafia și ornamentația sînt neîndoielnic acelea ale manuscriselor domnești din Moldova secolului XV sau de la începutul veacului următor — „epoca de aur" a acestei arte în trecutul românesc.

Manuscrisul, de 34 × 26 cm, are 219 file și o legătură în piele cu coperte de lemn. Podoabele (frontispicii pe filele 1 și 110, adică la începutul și mijlocul cărții, cu inițiale ornate) ar putea părea puține, dar nu trebuie să uităm că în concepția timpului principalul merit al unui manuscris îl constituia caligrafia însăși. Frontispiciile, alcătuite din 5 cercuri înlănțuite pe fila 1 și din 4 cercuri tangente pe fila 110 dovedesc preocuparea pentru efecte somptuoase. Motive decorative identice sau asemănătoare întîlnim și în manuscrise moldovenești din colecțiile de la noi. Pe copertele interioare ale *Psaltirii*, însemnări vechi în slavonă (sec. XVII), dar și în română, fac dovada că manuscrisul a aparținut din colecțiile mănăstirii Putna.

Două manuscrise românești de mare artă — prin decorație și caligrafie —, descoperite recent în Statele Unite; două manuscrise românești vechi de cinci secole. Care este importanța acestor descoperiri?

În primul rînd, ele ne îngăduie îmbogățirea patrimoniului cultural-național — patrimoniu alcătuit nu numai din operele păstrate în țară, dar și din acelea create la noi, de înaintașii noștri, și păstrate azi în străinătate — cu două opere de excepțională măiestrie artistică. În al doilea rînd, ele completează informația noastră despre arta epocii lui Ștefan cel Mare: știm acum unde a ajuns *Tetraevanghelul* alcătuit din inițiativa doamnei Maria pentru mănăstirea Pătrăuți și o *Psaltire*, deocamdată anonimă, scrisă și împodobită în Moldova. În al treilea rînd, prezența lor în prestigioase colecții — așa cum este și cea de la Pierpont Morgan Library — constituie o dovadă a marii prețuiri acordată pretutindeni în lume creațiilor culturii noastre. Am înțeles aceasta la New York, în sala de lectură de la Pierpont Morgan Library, unde mi s-a îngăduit — după ce am semnat un angajament formal că voi respecta severe norme — să ating, să citesc, să studiez cele două manuscrise create de cultura țării mele.

Evident, întrebarea pe care mi-o pun, împreună cu cititorii revistei *Magazin istoric*, este aceea de a ști cum au ajuns aceste două giuvaeruri ale artei românești la New York? În fișele Bibliotecii Pierpont Morgan pentru ambele manuscrise se precizează că au fost achiziționate în octombrie 1925 de la doamna J.M. Makohin. Cine este doamna J.M. Makohin? Cum a ajuns d-sa în posesia acestor opere? De ce le-a achiziționat? De ce le-a cedat Bibliotecii Pierpont Morgan? Sînt întrebări la care sperăm să răspundem după primirea informațiilor cerute colegilor din Statele Unite[2]. Vom ști, astfel, mai mult, despre motivele și căile răspîndirii în lume a creațiilor culturii românești. ■

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 8/1985.

[2] Mulțumim și pe această cale conducerii Bibliotecii Pierpont Morgan pentru permisiunea de a publica unele pagini din prețioasele manuscrise, precum și lui Adrian Petrescu și Aurelian Paraipan de la Biblioteca Română și arhitectului Constantin Marinescu din New York, care ne-au procurat, cu deosebită bunăvoință, reproducerile.

Avanpremieră editorială

Un mare voievod al tuturor românilor

IANCU DE HUNEDOARA

Dintr-o scurtă privire de ansamblu asupra situației politice a Europei la jumătatea veacului XVI rezultă cu claritate faptul că nici una dintre marile puteri nu-și putea asuma la acea dată răspunderea inițierii unei largi coaliții antiotomane. Dacă aceasta s-a realizat totuși în cîteva momente dramatice pentru soarta popoarelor balcanice, faptul s-a datorat îndeosebi hotărîrii și dîrzeniei cu care românii din cele trei țări surori s-au ridicat la luptă pentru apărarea fruntariilor lor, a libertății și integrității teritoriale a spațiului românesc. Scut al întregii Europe creștine, blocul „dacic" a știut să ralieze frontului de luptă românesc toate forțele dornice să coopereze la oprirea ofensivei otomane. Totodată, acționînd unitar, poporul român, ca în toate marile momente ale istoriei sale, a zămislit personalitatea, omul de geniu, diplomatul și comandantul de oști capabil să-i conducă efortul militar, în persoana voievodului Iancu de Hunedoara [1].

„Sub steaguri nedeslipite"

Născut în străvechiul pămînt românesc transilvan, în districtul Hunedoara, pe la anul 1407, Iancu era fiul lui Voicu, cneaz român în Hațeg, care, pentru merite deosebite în luptele împotriva otomanilor, a primit ca danie, în 1409, castelul de la Hunedoara cu pămînturile care țineau de el. Unele cronici, printre care cea a lui Ioan Thuróczi, cronicar maghiar din sec. XV, atestă că Voicu ar fi fost boier din Țara Românească, refugiat în Transilvania, mai ferită de incursiunile și jafurile trupelor otomane. Mama lui Iancu, Elisabeta, era o tînără din mica nobilime hunedoreană[2].

Asupra originii române a lui Iancu de Hunedoara, izvoarele narative și diplomatice din epocă și de mai tîrziu sînt unanime. Marco Antonio Bonfinio (Bonfinius), cronicar italian (1434-1503) stabilit în Ungaria, scria că tatăl lui Iancu a fost român din aceia „care locuiesc acum pămînturile geților și dacilor, fiind urmași ai coloniștilor romani, precum o dovedește asemănarea limbii". Clericul bizantin Silvestros Siropoulos considera că „Ioan [Iancu] nu era nobil maghiar, ci român din părinți din neam nu prea mare", și afirma: „Iancu, stîlp al românilor". La rîndul său, Aeneas Sylvius Piccolomini (1405-1464), devenit ulterior papa Pius II, nota: „Ioan Hunyadi, a cărui reputație o întrecea pe cea a celorlalți, nu a sporit atît gloria ungurilor, cît a românilor din mijlocul cărora se născuse". Cronicarul dalmat Anton Verancsis (1504-1573) spunea că dintre românii transilvăneni, care sînt cei mai numeroși, de drepturi se bucură doar „un număr mic locuind în districtul Hațeg, în care se crede că a fost capitala lui Decebal și care pe vremea lui Ioan de Hunyadi, băștinaș de acolo, a dobîndit noblețea pentru că întotdeauna au luat parte neobosit la lupta împotriva turcilor". Critobul din Imbros, în *Domnia lui Mahomed II, 1451-1481*, menționa că marele sultan l-a acuzat pe împăratul bizantin Manuil că „i-a aținat împotriva noas-

[1] Articolul de față redă un fragment din capitolul dedicat lui Iancu de Hunedoara în *Istoria militară a poporului român*, vol. II, aflată în pregătire la Editura militară. Titlul și subtitlurile aparțin redacției noastre.

[2] Iancu a avut un frate, Ioan, care, îmbrățișînd cariera armelor, avea să cadă într-o luptă cu trupele otomane, lîngă Belgrad, în anul 1441. Un alt frate, mai mic, a murit tînăr, după 1419. Dintre surorile lui Iancu, una s-a măritat cu nobilul Ioan Szekely, iar cealaltă, cu Pancrațiu de Dindeleag, mic nobil din nordul Transilvaniei. Unele izvoare amintesc o altă soră, căsătorită cu Petru II, domnul Moldovei din anii 1448-1449. Iancu s-a căsătorit în anul 1428 cu Elisabeta Szilágy, dintr-o familie nobilă din comitatul Solnokului de mijloc. Din această căsătorie s-au născut doi fii: Ladislau, în 1431, și Matia, doi ani mai tîrziu, viitorul rege al Ungariei.

tră pe getul Ioan împreună cu peonii[1] și dacii lui".

Epoca lui Iancu de Hunedoara a dat o nouă expresie caracterului românesc al Transilvaniei, „partea cea mai de frunte a pămîntului românesc", după expresia geografului George Vâlsan. Eforturile militare comune ale românilor din întregul spațiu carpato-danubiano-pontic în lupta antiotomană, bătăliile desfășurate „sub steaguri nedeslipite" (Nicolae Iorga), au pus în evidență nu numai caracterul eminamente românesc al voievodatului intracarpatic, ci și eșecul politicii regalității ungare de răsturnare a raporturilor demografice și etnice din această provincie prin măsuri de oprimare și deznaționalizare. „Pe o bază de interese comune — scria Nicolae Iorga —, nu mai vorbim de Moldova și Muntenia care formau economic o singură țară — cea dintîi unire a românilor a existat cînd în capul cărturarilor nu răsărise această idee, în unitatea perfectă a vieții economice, așternută pe unitatea perfectă a vieții generale și Ardealul a intrat și el în această viață prin intercirculația românească: un singur corp, un singur sistem, am zice vînos, prin care străbate același sînge viu".

Ca primă misiune, în calitate de ban de Severin (1438), Iancu de Hunedoara sprijinit de fratele său Ioan, și-a asumat răspunderea organizării apărării părții sud-vestice a spațiului românesc, cea mai expusă amenințării expansiunii otomane, bazîndu-se atît pe mijloacele fixe (cetățile Severin, Gureni, Orșova și Mehadia), cît și pe o forță militară mobilă, constînd din unități de cavalerie; dintre acestea o parte erau întreținute pe cheltuielile celor doi frați.

Ca ban de Severin, Iancu de Hunedoara s-a aflat în prima linie a efortului de apărare a Transilvaniei, care, din vara anului 1438, a devenit ținta repetatelor atacuri otomane. Primul dintre acestea, desfășurat în lunile mai-iunie, s-a declanșat prin Severin și Poarta de Fier transilvană în Hațeg, forțele otomane prădînd valea Mureșului și partea de sud a Transilvaniei, cu orașele Sebeș, Mediaș, Sighișoara și cartierele mărginașe din afara cetăților Sibiu și Brașov. Cel de-al doilea, mai scurt, s-a produs în toamnă, în secuime. Domnul Țării Românești, Vlad Dracul, silit să-i urmeze pe otomani în expediția lor, a depus mari eforturi pentru a ușura soarta captivilor luați în prima din aceste incursiuni și a asigura eliberarea lor.

În calitatea sa de ban al Severinului, Iancu de Hunedoara și-a îndeplinit cu succes misiunea de apărare, executînd totodată și unele incursiuni ofensive în regiunea Vidinului. De asemenea, el a participat la expediția întreprinsă, fără succes, în Serbia, de regele Albert, în intervalul iulie-septembrie 1439. În cursul luptelor din acești ani, trupele aflate sub comanda lui au desfășurat acțiuni militare și pe teritoriul Țării Românești, fapt ce rezultă dintr-un document din 9 august 1440, în care se menționează bătăliile purtate de fratele său Ioan cel Tînăr, *in partibus Transalpinis*, lupte în timpul cărora acesta a fost rănit.

Ca frații și prietenii credincioși

În 1439, cînd regele Albert a murit, a reizbucnit criza de succesiune la tronul Ungariei între partizanii regelui minor Ladislau și cei ai uniunii ungaro-polone, care îl susțineau pe regele polon Vladislav. Văzînd în crearea acestei uniuni o întărire a forțelor antiotomane, Iancu l-a sprijinit pe Vladislav care, în 1440, a și ocupat tronul Ungariei. Ajuns în acest context voievod al Transilvaniei (1441), Iancu a luat o serie de măsuri pe plan politic, economic și social, urmărind consolidarea voievodatului. În același timp, a inițiat politica de refacere a blocului unitar de luptă antiotomană constituit de cele trei țări române. Tot în acest scop, s-a îngrijit cu perseve
rență, nu însă fără a întîmpin
greutăți, de extinderea și co
solidarea frontului antiotoma
urmărind colaborarea cu toat
statele interesate în stăvilire
pericolului reprezentat de te
dințele expansioniste ale Por
și, în primul rînd, cu sîrbi
venețienii, albanezii, popoa
amenințate direct de forțe
Semilunii. Desfășurarea even
mentelor avea să demonstrez
însă că în afară de expediți

*Scena din timpul bătăliei de la Varn
(1444)*

În p. 23: *Iancu de Hunedoara*

burgundă pe Dunăre, din anu
1445, și de participarea une
armate de cruciați la bătălia
de la Belgrad (1456), țările
mai îndepărtate de sud-estul
european nu au ajutat decît
sporadic lupta antiotomană
promovată de români. Linia
politică a lui Iancu de Hune-
doara a fost susținută, în
schimb, temeinic și constant,
de Țara Românească și de
Moldova, ai căror ostași s-au
întîlnit și au acționat împreună
în majoritatea bătăliilor duse
contra forțelor otomane, sub
conducerea sa.

[1] Probabil este vorba de unguri, denumiți în unele izvoare panoni.

Eforturile lui Iancu de Hunedoara în vederea integrării țărilor române într-un front comun politico-militar devenit tradițional în lupta de apărare împotriva Imperiului otoman aveau desigur rațiuni strategice: apărarea Transilvaniei nu putea fi realizată în chip eficient decît cu condiția asigurării unui spațiu avansat de acoperire și manevră pe care Țara Românească îl oferea atît din punct de vedere al

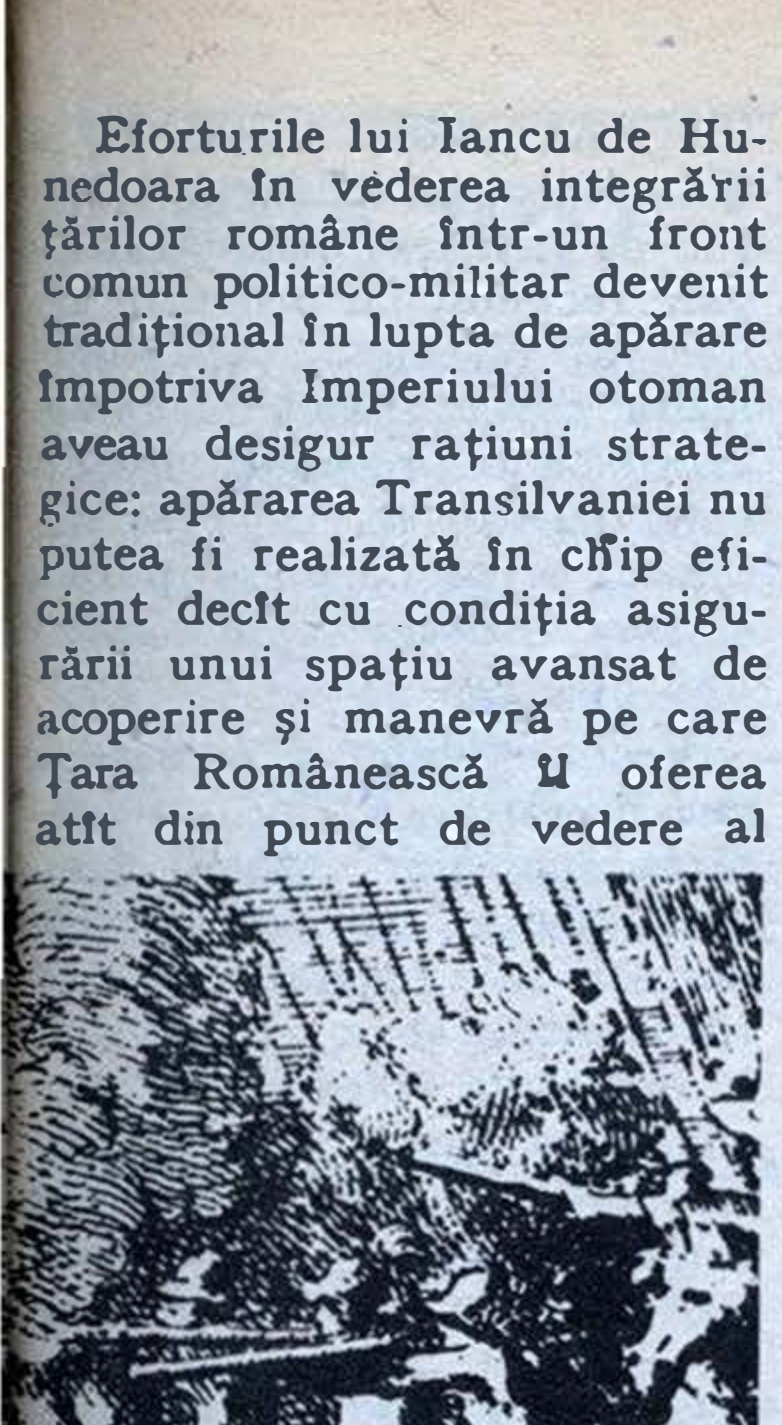

terenului și al situației geografice, cît și din acela al rezervelor militare și al aspirațiilor politice.

Acțiunile sale în vederea realizării frontului comun de luptă erau convergente cu dorința generală a poporului și a majorității boierimii din Țara Românească — primul dintre statele românești expus pericolului —, de a pune stavilă expansiunii otomane și a păstra neatîrnarea țării. Pe de altă parte, pentru realizarea acestui scop, cooperarea cu Transilvania apărea și domnilor Țării Românești deosebit de utilă din punct de vedere militar, principatul intracarpatic constituind, cu centura sa muntoasă, un bastion natural de sprijin, de consolidare a spatelui frontului de apărare, într-un cuvînt o importantă „rezervă strategică", în cazul statornicirii unor raporturi bine reglementate de cooperare între cele două țări. La rîndul ei, mai puțin expusă în acel moment, Moldova, care traversa o dificilă perioadă de lupte pentru succesiune purtate de urmașii lui Alexandru cel Bun, putea constitui, sub un domn fidel cauzei comune, un important rezervor de luptători și, prin cetățile sale de la Dunărea maritimă și Mare, un bastion de netrecut la flancul stîng al frontului românesc. Oștile sale puteau preveni orice încercare de întoarcere pe aripa stîngă, tăind otomanilor posibilitatea de a trece prin culoarul dobrogean, în spatele pozițiilor muntene și de a dezvolta în continuare, prin trecătorile Carpaților, ofensiva spre centrul Transilvaniei. Totodată, ele puteau tăia orice posibilitate de pătrundere sau aprovizionare a armatelor inamice pe cale maritimă și fluvială.

Înainte de toate însă, ceea ce a stat la baza constituirii frontului comun al țărilor române îndreptat împotriva expansiunii otomane a fost conștiința originii comune, a unui interes politic comun — apărarea independenței; prin originea sa românească, Iancu era înclinat, în mod firesc, a face din Transilvania, Țara Românească și Moldova principalul centru de organizare și sprijin al luptei pe care o conducea. De aceea, acțiunile întreprinse de el față de țările surori de peste munți au dus la întărirea vechilor raporturi de bună vecinătate, colaborare și într-ajutorare.

Privilegiile mai vechi acordate negustorilor ardeleni în Țara Românească și în Moldova au fost reînnoite, iar Brașovul, Sibiul și Bistrița au acordat țărilor române de la sud și de la est de Carpați arme și furnituri militare, consolidîndu-se în acest chip unitatea economică firească a spațiului românesc ca suport obiectiv al desfășurării războiului de apărare a integrității teritoriale și libertății. Iancu de Hunedoara era considerat și „căpitan" al Țării Românești, iar Bogdan II, domnul Moldovei, îl socotea „părinte și domn" al său, legîndu-se să stea pe lîngă el, domnul, „căpeteniile" și boierii moldoveni, toată țara Moldovei și oștile sale și „tot sfatul său". Între cele trei țări române s-au încheiat astfel raporturi considerate de voievozii români „relații de frăție și pace bună", legîndu-se unii și alții, să „se oștenească" necontenit pentru amplificarea lor, pentru „a trăi ca frații și prietenii credincioși". „*Trebuie să spunem cu tărie* — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — *că păstrarea acestor legături și comunități nu ar fi fost posibilă dacă între toate aceste teritorii, între populația care a locuit de milenii aici nu ar fi existat o strînsă unitate din toate punctele de vedere*".

În unire politică

muntean-transilvană

Prima fază a cooperării dintre Transilvania și Țara Românească în timpul lui Iancu de Hunedoara s-a derulat în 1442. În primăvara acestui an, otomanii au pătruns în Țara Românească, sub conducerea lui Mezid, beiul de Vidin, după care au întreprins o expediție de pradă în părțile sudice ale Transilvaniei. Iancu a intervenit viguros, a înfrînt decisiv forțele invadatoare, pătrunzînd în Țara Românească. Cîteva luni mai tîrziu a înfruntat o nouă expediție otomană și a zdrobit armata trimisă de sultan în lupta de pe Ialomița, realizînd astfel o mai strînsă atașare a Țării Românești — care devenea astfel un avanpost al Transilvaniei, la lupta împotriva Imperiului otoman.

Este de menționat totuși că raporturile voievodului transilvan cu Țara Românească au cunoscut și fluctuații; deși în bătălia de la Varna (1444), oștenii trimiși de Vlad Dracul (1436-1442; 1443-1447) au

luptat sub conducerea lui Iancu, cîţiva ani mai tîrziu, sub presiunea Porţii, domnul Ţării Româneşti a fost nevoit să încheie pace şi, mai mult, săsusţină pe Roman II (1447-1448) la tronul Moldovei împotriva lui Petru II (1447; 1448-1449), aliatul lui Iancu de Hunedoara. Văzînd în noua orientare a politicii lui Vlad Dracul o slăbire a frontului antiotoman, Iancu a intrat cu forţe militare în Ţara Românească, l-a instalat pe tron pe Vladislav (1447-1448; 1448-1456) şi a luat, pentru scurt timp, titlul de „voievod al părţilor transalpine", realizînd astfel, în fapt, prima unire politică munteano-transilvană. Drept urmare, în campania balcanică din 1448, al cărei moment culminant l-a constituit bătălia de la Kossovopolje, în compunerea forţelor comandate de Iancu de Hunedoara se va afla şi detaşamentul de oşteni trimis de domnul Ţării Româneşti.

Cu Moldova, relaţiile directe ale lui Iancu de Hunedoara îşi au începutul în anul 1448. Intervenind în luptele pentru tronul de la Suceava, el l-a sprijinit pe Petru II, cumnatul său, împotriva pretendentului Roman II, care se bucura de sprijinul feudalilor poloni. În schimbul ajutorului pentru redobîndirea domniei, Petru i-a cedat lui Iancu puternica cetate Chilia (în 1448); voievodul Transilvaniei a trimis aici o garnizoană, integrînd această importantă bază militară de la gurile Dunării în frontul comun al luptei împotriva expansiunii otomane. În felul acesta, întreaga linie a Dunării inferioare, de la Belgrad pînă la gurile ei, se afla sub controlul său. Totodată, prin integrarea Moldovei în frontul comun antiotoman, Iancu şi-a asigurat şi participarea călărimii moldovene la apropiata campanie sud-dunăreană.

După înfrîngerea suferită la Kossovopolje (17-19 octombrie 1448), influenţa lui Iancu în Moldova a cunoscut însă un moment de scădere. În lupta confuză a grupărilor boiereşti şi a pretendenţilor sprijiniţi de ele, care solicitau cînd sprijin polon, cînd sprijin ungar, Petru II a dispărut curînd, pe la începutul anului 1449, locul său fiind luat, în urma acordului intervenit între Polonia şi Ungaria, de Alexăndrel (1449; 1452-1454; 1455), simplu instrument în mîinile marii boierimi.

După prima domnie a acestuia, tronul Moldovei a fost luat de Bogdan II (1449-1451), fiul nelegitim al lui Alexandru cel Bun, cu sprijinul direct al lui Iancu de Hunedoara. Relaţiile de colaborare dintre cei doi voievozi au fost strînse, într-unul din cele două tratate de alianţă încheiate la 5 iulie 1450 menţionîndu-se, printre altele, că „...ţara domniei mele şi ţara domniei tale să fie ca una singură". Este o mărturie documentară extrem de preţioasă, ce relevă succesul eforturilor depuse de Iancu de realizare a unităţii politico-militare româneşti, sub forma frontului comun de luptă antiotoman, închegat în concepţia feudală a epocii, prin relaţiile de suzeranitate-vasalitate. Ca suzeran al domnilor de la Suceava şi Tîrgovişte, Iancu devenea astfel conducătorul politic unic al tuturor românilor, marele voievod al neamului care conducea lupta întregului popor pentru apărarea neatîrnării.

„Ca un domn bun ţara sa"

La 15 octombrie 1451, Bogdan II a fost asasinat de Petru Aron (un alt fiu natural al lui Alexandru cel Bun, care va domni şi el în trei rînduri în Moldova: 1451-1452; 1454-1455 şi 1455-1457), cu complicitate polonă. Aceasta nu a însemnat însă spargerea blocului unitar al ţărilor române, căci Alexăndrel (revenit la domnie) a reactualizat tratatul de alianţă moldo-transilvan, recunoscînd primatul politic al lui Iancu de Hunedoara, căruia îi solicita, în cuvinte cu o profundă încărcătură patriotică, „să ne miluiască şi să ne apere pe noi şi ţara noastră ca un domn bun ţara sa".

Reconsolidat, ca urmare a unei necesităţi istorice — apărarea spaţiului carpato-danubiano-pontic în integritatea unităţii sale geografice, etnice, economice şi socio-culturale —, la iniţiativa voievodului transilvănean Iancu, blocul politico-militar unitar al ţărilor române, menit să fie coloana vertebrală a unui front larg, antiotoman, al Europei creştine, s-a dovedit o realitate viabilă, funcţionînd ca un întreg monolit pînă la moartea eroului, survenită la 1456. Substituirea coaliţiei europene prin blocul „dacic" releva extraordinara coeziune a societăţii şi trăinicia structurii statalităţii româneşti, capabilă, printr-un efort militar singular în istorie, concentrînd energiile întregului popor în scopul apărării hotarelor străbune, să ridice efective unice în epocă, prin mărimea lor, în măsură să înfrunte aparatul de război al celui mai agresiv stat al vremii, care, după cucerirea Constantinopolului, emitea pretenţii la hegemonia universală — Imperiul otoman.

Frăţia de arme închegată între românii moldoveni, munteni, dobrogeni, transilvani pe cîmpurile de luptă, timp de 12 ani, în campaniile conduse de Iancu, consfinţind refacerea unităţii româneşti, prefigura realizarea, la capătul unui veac întreg de luptă necurmată pentru materializarea „ideii dacice", a statului unitar al tuturor românilor în hotarele vechii Dacii — a Unirii din anii 1599-1601 sub sceptrul conducătorului — simbol al epocii renaşterii româneşti. Mihai Viteazul. ■

1916-1917

MARTOR ÎN BUCUREŞTI

IOAN BIANU

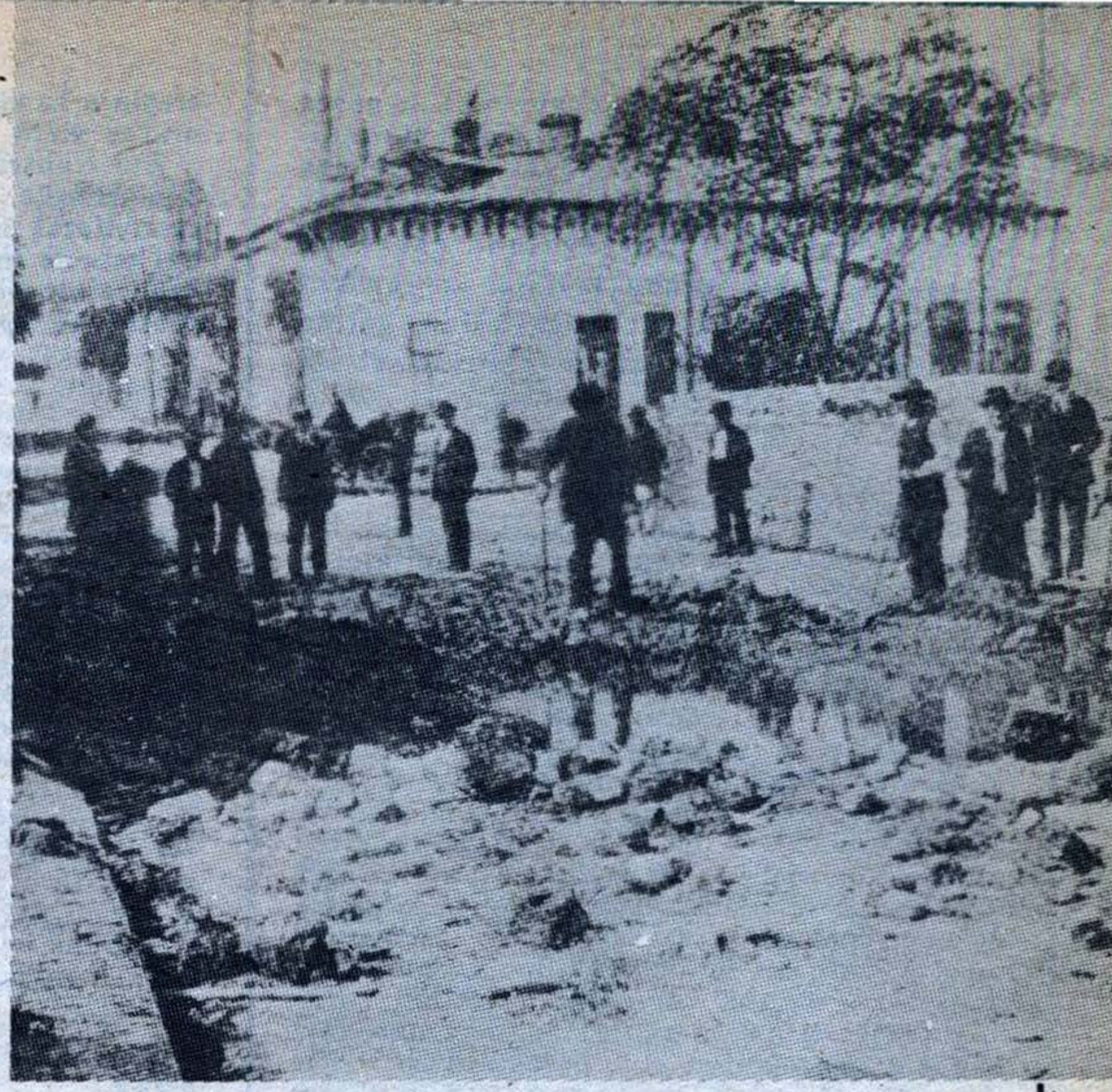

„Am durerea de a deschide şedinţa noastră de astăzi sub ocupaţie străină. De şaizeci de ani, umilinţele şi pierderile ce însoţeau totdeauna o asemenea ocupaţie au fost cruţate ţării noastre. Ne-a fost dat nouă să le suferim iarăşi, le vom suferi cu resignaţiune şi cu demnitate.

Membrii Academiei Române, rămaşi aici aşa de puţini, nu au nici un fel de mijloace de a contribui măcar la alinarea acestei nenorociri naţionale. Ei nu pot, în momentul de faţă, decît să dorească din tot sufletul ca geniul cel bun al neamului nostru, care ne-a ferit în trecut de atîtea ori de urmările dezastruoase ale ocupaţiunilor străine, să ne ferească şi de neprevăzutele urmări ale celei de acum".

Cu aceste cuvinte, Ioan Bogdan, vicepreşedintele Academiei Române, deschidea, la 25 noiembrie 1916, sesiunea înaltului for ştiinţific român. Cuvintele sale erau urmărite, din sală, de numai 10 academicieni. Printre ei, Ioan Bianu, Grigore Antipa, Titu Maiorescu, Simion Mehedinţi. Erau stăpîniţi toţi de sentimentele copleşitoare ale momentului greu prin care trecea ţara: guvernul, autorităţile, împreună cu armata şi o mare parte a populaţiei, se aflau în Moldova; capitala ţării, Bucureştii, erau, de la 23 noiembrie, sub ocupaţie străină[1].

Ca şi celelalte instituţii de cultură române, Academia Română a luat o serie de măsuri menite să apere, sub ocupaţie, inestimabilul patrimoniu cultural ce-l avea în colecţiile sale: manuscrise, cărţi şi tipărituri rare, periodice, colecţii de stampe, colecţii numismatice etc. Analizîndu-se riscurile pe care le implica transportarea acestor valori adunate cu atîta trudă, s-a decis ca ele să rămînă pe loc. Cu administrarea şi supravegherea bunurilor culturale ale Academiei a fost însărcinat Ioan Bianu (1856-1935), membru titular al Academiei din 1902, profesor de istoria literaturii române la Universitatea din Bucureşti, savant erudit, personalitate marcantă a vieţii culturale din primele decenii ale secolului nostru, de la a cărui moarte am comemorat în 1985 o jumătate de secol.

Ioan Bianu, care în acea perioadă îndeplinea şi funcţia de secretar general al Academiei, a rămas în Bucureştiul ocupat de inamic. La 9 decembrie 1916, exprimînd sentimentele sale şi ale colegilor săi de Academie, el nota următoarele: „Sufletele noastre stau apăsate sub durerea ocupanţilor armatelor străine şi toate simţirile noastre sînt îndreptate spre oştirea ţării şi spre luptele ei".

Din acele zile grele pentru Bucureşti şi pentru ţară, ne-au rămas de la Ioan Bianu cîteva însemnări inedite, păstrate în mapele arhivei sale de la Cabinetul de manuscrise al Academiei. Sînt pagini cu însemnări răzleţe, făcute de cărturar sub preslunea evenimentelor cărora le-a fost martor şi în care a fost implicat. Notaţiile sale disparate, cu caracter strict personal, redau atmosfera din acea perioadă din Bucureşti şi mai puţin faptele istorice

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1981.

ale vremii. Alături de alte documente de epocă publicate de Magazin istoric, în decursul anilor, privind lupta poporului nostru împotriva ocupanților din primul război mondial[1], însemnările lui Bianu aduc mărturia unui intelectual de seamă asupra faptului că românii nu s-au împăcat cu ocupația străină, dorind să-și vadă patria eliberată și păstrîndu-și vie credința în victoria forțelor proprii, în reinstaurarea vieții libere în țară.

Am transcris însemnările sale păstrînd particularitățile stilistice ale autorului. Pentru cursivitatea lecturii, nu am mai marcat prin trei puncte întreruperile din text. Intervențiile explicative din paranteze drepte și notele de subsol ne aparțin. Datele sînt pe stil vechi.

L. Ioan

1916

23 august. Ora 2 dimineața. Un dirigeabil Zeppelin venit fără veste asupra Capitalei a aruncat opt (se zice) bombe. Au căzut: una la Atanasovici (Piața Lohovary); una lîngă Ateneu în str. Șaguna; în grădina Palatului regal, între Palat și casele Palatului din str. Cîmpineanu; lîngă Ministerul de război, pe o tipografie; pe grilajul Cișmigiului, peste drum de Ministerul lucrărilor publice.

16 noiembrie. Englezii și francezii cer ca armata română — dacă, și după ce va fi învinsă de germani — să se retragă arzînd tot în drumu-i: alimente (hambarele cu cereale), nutrețuri pentru vite. Să nu lase nimic inamicului. Deci un fel de 1812 în Rusia cînd cu „La grande Armée". Aceasta o pretind englezii și francezii spre a se face cel mai mare rău inamicilor germani și a nu le lăsa nimic de ce s-ar putea folosi.

Se pare că ai noștri, care nu au pierdut mințile, au făcut să se renunțe la ideea arderii alimentelor. Ar fi rămas însă să fie aprinse și înfundate toate sondele de petrol din partea ocupată a țării[2], precum și toate depozitele de petrol și de benzină etc[3].

23 noiembrie. La ora 3.10 p.m., miercuri, oastea germană ocupase capitala, București, și o companie de infanterie bavareză a trecut cîntînd pe Calea Victoriei, pe sub ferestrele Academiei, mergînd dinspre mijlocul orașului spre șoseaua Kiseleff. Am văzut cu ochii mei înecați în lacrimi de la fereastra Academiei pe acești soldați germani. Unii cîntau, alții mîncau pîine, alții vorbeau și rîdeau între ei.

Iar rămășițele zdrobitei noastre armate ieri și astăzi au tot trecut într-o stare gravă spre răsărit, spre Moldova.

11 decembrie. D-na Haret [soția lui Spiru Haret] spune că soră-sa, d-na P. Eliade [soția lui Pompiliu Eliade], avînd mare afecțiune pentru dr-ul Const. Cantacuzino, bărbatul Sabinei I.C. Brătianu, a fost adînc mîhnită cînd a aflat că dr-ul a fost luat de germani și închis ca ostatec la Otel Imperial. A alergat la Sabina ca să-și exprime simțemintele de îndurerată prietenie. Vorbele dînsei, în lacrimi și plîns, au fost primite de Sabina cu calm și cu răceală, încît d-na Eliade i-a spus: „Văd că eu sînt mai tulburată decît d-ta" și a adaos (se vorbea că dr-ul și alți ostateci vor fi deportați în Turcia și în Asia) că spre a se evita o nenorocire și mai mare va trebui să facem pace separată cu germanii. Sabina a răspuns iritată, cu glas tare, apăsat: „Nu, d-nă, niciodată Brătienii nu vor face pace cu nemții".

1917

3 ianuarie. Germanii se așează metodic în țară. Guvernul ocupației este organizat pe secții.

22 ianuarie. Pe la ora 4 după-amiază [la Academie] ocupația de trupe de poliție germană. Pînă la 2 noaptea luarea manuscriselor slavone în absența mea — închis în locuință cu santinelă la ușă.

Intervenția făcută la mareșalul Mackensen de Lupu Kostaki chiar în seara de 22 ianuarie, pe cînd la Academie se luau și se duceau manuscrisele produce efect; locotenentul Kristenfeger este însărcinat să cerceteze afacerea. [Ioan] Bogdan a mers cu dînsul la Poliția secretă militară (Creditul Urban) să arate ce fel sînt manuscrisele. Locotenentul Kirstenfeger a venit pe la ora 11 la Academie unde era și Bogdan și am stat de vorbă, dîndu-i explicații, pe care le-a primit cu cea mai deplină încredere.

După-amiază am mers cu Bogdan unde se aflau duse manuscrisele și am făcut listă de vreo 2 - 3 sute după modelul dat de Kristenfeger.

La 28 ianuarie, ora 6, am fost — Bogdan și eu — primiți de mareșal, spre a-i mulțumi.

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 4/1967, 7, 10/1972, 8, 10/1977, 9-10, 12/1978, 7, 8/1980, 8, 9, 12/1983; 1/1981.

[3] Pentru a nu cădea în mîna trupelor germane, au fost distruse și instalațiile industriale (legate de producția de armament) care n-au putut fi demontate și evacuate. În memoriile sale rămase *inedite*, intitulate *Amintiri din România*, — și puse la dispoziția redacției de colaboratorul nostru *I. Dumitriu-Snagov* — arhiepiscopul catolic la București în acei ani, Raymund Netzhammer, redă astfel momentul: „*Miercuri 6 decembrie* [stil nou]. Noaptea și dimineața s-a produs o mare schimbare. La ora trei ne-a trezit din somn o detunătură puternică. Apoi s-a făcut liniște. Dar nu a durat mult, că ea s-a repetat de multe ori cu detunături și mai puternice decît prima. Se pare că totul se petrece prin apropiere, în orice caz nu mai departe de Cișmigiu. Dinspre sud se aude un uruit de roți, care devine din ce în ce mai zgomotos și se văd prin fereastră tunuri, care de artilerie urcînd cu greu pe lîngă biserica Schitu Măgureanu, de unde se îndreaptă cu mare grabă și trepidație pe pavajul străzii Popa Tatu.

Din cînd în cînd se mai repetă detunăturile groaznice care cutremură pămîntul. Unele sună mai înfundat dinspre apus... La ora opt mă cheamă Monsieniorul] Włoczka la fereastra lui și îmi arată înălțimea netedă din Dealul Spirii. Acolo arde o uriașă coloană de foc pe cerul înnourat. Arde Arsenalul! Nu este nici o îndoială că detunăturile din timpul nopții veneau de la Arsenal, unde s-au distrus mașinile și instalațiile cele mai scumpe, prin aruncarea lor în aer. Acum au aprins și clădirea, ca să nu cadă în mîinile dușmanului, căruia românii sînt nevoiți să le predea capitala.

Incendiul se întinde miraculos de repede și imaginea flăcărilor care se văd pe fundalul norilor devine groaznică în măreția ei. Urcăm în cea mai înaltă încăpere a casei noastre și vedem direct în focarul incendiului cum se prăbușesc schelăria și acoperișul".

La 29 ianuarie, pe la 12 ore, poliția militară germană, sub conducerea aceluiași subofițer care a prezidat la luare, a adus înapoi toate manuscrisele luate la 22 - 23 [ianuarie]. După-amiază am controlat, pus în rînd și așezat toate volumele la locul lor.

Răpirea manuscriselor slavone și acțiunile depuse pentru recuperarea lor au fost prezentate de Ioan Bianu și în ședința extraordinară a Academiei Române de la 23 ianuarie 1917, prezidată de Titu Maiorescu. „Pe la ora 4 p.m. — *relatează Bianu* — a sosit un subofițer german de poliție cu un locotenent bulgar în uniformă — mi s-a prezentat un bilet de la comandantul poliției militare germane, poruncind ca acel locotenent să fie admis a vizita depozitul manuscriptelor. Am deschis și am intrat cu ei în depozit. Locotenentul bulgar a cerut să-i arăt unde sînt manuscriptele bulgare; i-am arătat secția manuscriptelor slave.

La ieșirea din depozit, militarul german mi-a luat cheile depozitului și a ușii dinspre locuința mea, a pus santinele și a așezat în scara a doua și în sala de lucru a manuscriptelor un post militar, care era la dispoziția locotenentului bulgar.

Toți funcționarii și servitorii Academiei au fost înștiințați să părăsească localul. S-au pus santinele în curți și la porți, ca nimenea să nu intre și să nu iasă.

Pe la ora 7 seara a venit dl. Tzigara-Samurcaș, prefectul poliției, care fusese grabnic înștiințat despre ce se face la Academie. Tzigara mi-a spus, prin ușa închisă de la locuința mea, că se vor face demersurile posibile.

Pe la ora 8 noaptea s-au auzit din locuința mea pași grei tropăind în sala de depozit a manuscriptelor, urcînd scara de fier și tropăind pe balconul din lăuntru. După o jumătate de oră s-a făcut tăcere, apoi pe la ora 10 alți pași pe același loc s-au auzit bine și aceasta s-a repetat de mai multe ori.

Pe la 1 noaptea am fost deșteptat de o servitoare a mea, spunîndu-mi să trec la Academie, unde sînt chemat de doi ofițeri. M-am îmbrăcat sumar și am trecut unde eram așteptat. Acolo subofițerul de poliție german mi-a spus că din ordinul șefului poliției militare germane au fost luate din depozitul Academiei și duse de locotenentul bulgar toate manuscriptele bulgărești; îmi restituie cheile și mă invită să constat că altceva nu s-a luat. Am răspuns [că refuz să fac orice constatare în asemenea împrejurări și la acea oră. Am cerut să mi se dea de dînșii o declarație scrisă despre ce au luat, dar mi s-a răspuns că nu dau nimic. Locotenentul bulgar mi-a spus că lipsesc unele volume și mi-a arătat numerele lor, întrebînd unde sînt.

Am răspuns că la acea oră și în asemenea condiții nu pot da nici o explicare. El avea scrise într-un caiet numerele volumelor luate și ale celor care lipseau. Am cerut din nou să-mi dea o însemnare de numerele luate pentru justificarea mea față de Academie, dar a refuzat a da orice declarație despre această operație nocturnă.

Mi-au dat cheile, au ridicat santinelele și au plecat cu toții.

Urmărire nocturnă pe cerul Capitalei

În p. 27: după un bombardament din Zeppelin

Manuscriptele fuseseră cărate în cîteva rînduri cu un automobil".

29 ianuarie. Citat la poliția militară (Ministerul lucrărilor publice) — interogator despre operația din noaptea de 22 - 23 cu luarea manuscriselor slavone. După-amiază chemat iar pentru controlul interogatoriului de dimineață.

9 februarie. Ciudățeniile celor mari (sau cari voiesc să continue a fi crezuți mari).

La ședința extraordinară a Academiei de la 23 ianuarie (cînd cu afacerea manuscriselor slavone luate de la Academie) Maiorescu a refuzat să se interpună personal spre a scăpa Academia de pagubă și de rușine de la bulgari. Motivul: nu voiește să aibă relații cu autoritățile militare de ocupație, cum fac alții care întrețin asemenea relații. Aluzia era la Carp, pe care nu l-a numit[1].

[1] La 12 decembrie 1916, R. Netzhammer nota în jurnalul său inedit că Tzigara-Samurcaș, prefect al poliției în Capitala ocupată, îl rugase să recomande comandantului german al Bucureștilor, locotenent-colonelul Stolzenberg de Stolzenfels, „că ar fi în favoarea germanilor să se pună în legătură cu domnii Carp, Maiorescu și Marghiloman". Dacă P.P. Carp și Al. Marghiloman au răspuns în anumită măsură acestei atenții, Maiorescu — deși din tabăra germanofilă — a refuzat, pe întreaga durată a ocupației, să aibă legături de natură politică cu autoritățile germane. Vezi în acest sens și *Magazin istoric*, nr. 4/1975, articolul *Apusul unei prietenii. Maiorescu - Carp.*

Marghiloman — cîtva timp după aşezarea ocupaţiei — a mers la Carp ca să se înţeleagă ce este de făcut. Carp i-a spus: acuma nimica; cînd va veni vremea vă voi chema şi vă voi spune fiecăruia ce aveţi să faceţi şi veţi face.

14 februarie. Oraşul este plin de vestea că prinţul Carol s-ar fi logodit cu marea ducesă Tatiana, fiica ţarului, care venise pentru acelaşi scop şi la Constanţa în 1912, dar fără rezultat. Mi se spune că acest zgomot circulă în oraş de vreo opt zile.

Pe urmă ţarul Nicolae a fost abdicat. Ce s-ar fi ales cu logodna?

20 februarie [Vine în vizită] Profesorul Soltz, delegat de Oberkommandatur şi însărcinat cu examinarea manuscriselor slavone ale Academiei.

12 martie. Decizia guvernatorului militar german, Tülff von Tschepe und Weidenbach, general de infanterie. Conducerea următoarelor ministere româneşti este luată în calitate de giranţi de următorii: Lupu C. Kostake — interne; D.S. Neniţescu — finanţe; dr. Antipa — domenii; C. Litzica — instrucţie.

13 martie. Oberleutnant Székely, profesor la Cluj, vorbind bine românește, a venit în numele profesorului Szöcs, care făcuse cercetări istorice în anii trecuţi la biblioteca Academiei. A întrebat dacă documentele vechi ale Academiei în limba slavonă se află aici şi dacă dl. Szöcs — care se află la Braşov — ar putea veni să le studieze, căci se interesează cu deosebire de epoca lui Mihai Viteazul. Am răspuns firește că toate au fost duse la Iaşi spre a fi ferite de nimicire prin bombardarea Bucureştilor. A întrebat apoi de documentele luate de la Braşov. I-am răspuns că Academia nu a avut nici un amestec în aceasta, că am auzit că au fost aduse documentele domnitorilor şi boierilor români, spre a nu fi nimicite de focul războiului şi că ar fi fost puse la Arhivele statului, de unde au fost duse şi ele cu altele [documente] preţioase spre a fi ferite de nimicire.

15 martie. Prof. Székely a venit iar şi a întrebat dacă între cele ce studiază prof. Soltz nu sînt lucruri istorice care ar interesa istoria Ardealului. I-am spus a doua oară ce fel sînt manuscrisele slavone pe care le studiază prof. Soltz: cărţi bisericeşti adunate de la mănăstiri şi biserici, unde au slujit în vremurile vechi, cînd limba slavonească era bisericească la români.

2 mai. La ora 11 a venit Bogdan spre a prezenta pe Paul Schmidt, oberlehrer am Schillerlyzeum zu Berlin, care a venit puţin în urmă. Se ocupă de muzica populară şi de psihologia poporală în general. Am stat mult de vorbă (o oră), i-am dat toate volumele [din cadrul colecţiei] *Din viaţa poporului român* şi a rămas ca la 4 a lunii să se reîntîlnească aici cu [compozitorul D.G.] Kiriac şi — dacă se poate — cu Popescu-Pasărea.

După plecarea lui, a venit E.A. Schöffer, fost dragoman [traducător, interpret] la consulatul german la Galaţi mai mulţi ani. Publicase acum cîţiva ani în urmă articole şi broşuri despre Carp, Maiorescu, Sturdza, sub pseudonimul Dr. A. Goman. Mai venise la Academie în toamnă, prin decembrie. Acum a spus că vine de la Brăila, că i s-a cerut să procure vreo carte în care să se vadă istoria dezvoltării Academiei. I-am dat *Statutele* (traducere germană) şi *Rapoartele* anuale de la 1884 încoace, în franţuzeşte.

Pe la ora 4 p.m. s-a prezentat în uniformă militară bulgară unul vorbind binişor franţuzeşte. Mi-a spus că-l cheamă Chr. Zanef Borina, că este funcţionar la Biblioteca din Sofia şi este poet. Doreşte să viziteze biblioteca Academiei. Este sosit în Bucureşti de trei zile. I-am arătat localul şi sala manuscriptelor.

30 iunie. A venit grăbit ca totdeauna profesorul N. Székely (de la Sibiu sau de la Cluj) care vorbeşte perfect românește. M-a întrebat despre Tuducescu [bibliotecar al Academiei] dacă este născut în România sau este venit de peste Carpaţi. Răspund [că-i] de la Lipova (Arad), este funcţionar vechi. Dacă a fost sau este funcţionar la Academie. A fost; a părăsit serviciul la ocupaţia actuală. De cîţi ani îl cunosc şi de cîţi a fost funcţionar la Academie. Îl cunosc de cel puţin 20 ani; la Academie a fost cel-puţin 15 ani.

23 iulie. Antipa. Relaţiile lui Constantin Stere cu Carp s-au rupt pentru că Stere stăruieşte ca România să fie legată de Austria (Ungaria) printr-un fel de uniune personală. Carp s-a revoltat şi i-a spus: asta nu este mentalitate românească. Noi vrem să restabilim România ca stat independent.

1 octombrie. (Seara la mine) Antipa: A fost aici fiul împăratului german August Wilhelm (n. 1887). Miercuri 26 septembrie a venit la mine la muzeu cu Mackensen. Acest prinţ ar fi să fie regele României, dacă un fiu al împăratului ar fi să ocupe acest tron.

23 decembrie. Ora 5-6 p.m. Ieşind de la casa Carp, colonelul Sturdza m-a însoţit pînă la mine acasă spre a-mi spune cele povestite chiar astăzi de Virgil Arion[1] lui Carp (fiind Sturdza de faţă) asupra celor aflate la Mărăşeşti, unde Arion fusese trimis pentru regularea înapoierii ostatecilor Puterilor Centrale şi ai aliaţilor lor, duşi de guvérnul român în Moldova.

La Mărăşeşti, Arion a văzut mai mulţi români din Moldova — militari şi civili. De la aceştia a aflat multe.

Guvernul român şi ofiţerii armatei active sînt credincioşi şi devotaţi regelui şi Antantei. ■

[1] Virgil Arion, profesor universitar la Bucureşti şi Iaşi, fondatorul ziarelor *Patria* şi *La Patrie*, director al Băncii Naţionale, vicepreşedinte al Ligii Culturale.

Dicţionar istoric

Permanenţă şi unitate istorică românească

OCOLUL CÎMPULUNGULUI

RADU POPA

Imagine din Ţara de Sus a Moldovei (litografie de Felix Knapp)

Într-un foarte cunoscut şi deseori citat pasaj din *Descrierea Moldovei*, Dimitrie Cantemir pomeneşte existenţa, în vremea sa, a mai multor „republici ţărăneşti", în care sătenii nu ascultau de nici-un boier, fiind constituiţi într-un fel de „state" care ţineau nemijlocit de domnie. Una dintre aceste „republici" din cuprinsul Moldovei era Cîmpulungul, despre care învăţatul voievod scria că se află în ţinutul Sucevei, înconjuratde un lanţ neîntrerupt de munţi foarte înalţi. Cuprindea atunci cam 15 sate, toate cu cnezi şi judecători proprii; uneori soseau aici şi doi vornici trimişi de domn. Dar de cîte ori aceşti vornici „jigneau sufletele ţăranilor", aceştia— bizuindu-se pe întăriturile care le-au fost date de natură — îi alungau. Principala ocupaţie a cîmpulungenilor era creşterea oilor.

În continuare, Dimitrie Cantemir nota că darea anuală pe care o plăteau domniei era fixată prin învoieli făcute cu vechii domni, iar pactul se reînnoia prin soli trimişi ori de cîte ori se ridica domn nou în scaunul Moldovei. Cînd domnia încerca să le mărească sarcinile, ei refuzau plata oricărei dări şi se retrăgeau în locurile cele mai greu accesibile ale munţilor. De aceea, niciodată domnii Moldovei nu le-au cerut mai mult decît era datoria lor.

Aceste stări de lucruri, consemnate pe la anul 1700 şi oglindite de numeroase documente relativ tîrzii, mai ales din secolele XVII-XVIII, îşi au rădăcinile departe în trecut şi s-au cristalizat cu încetul, pe măsura constituirii şi evoluţiei statului medieval Moldova. În vremea în care hotărniciile din documente ne permit stabilirea limitelor geografice ale Ocolului Cîmpulungului, acesta îngloba satele de pe cursurile superioare ale Bistriţei şi Moldovei, ca şi de pe văile afluenţilor acestor rîuri: Neagra Şarului, Dorna, Putna, Sadova. Era o foarte întinsă regiune înaltă, cu altitudini de peste 600 m pe văi şi de 1 500-1 800 m în munţii înconjurători, care făceau şi ei parte din hotarele satelor: Obcinele Mestecănişului şi Feredeului, Suhardul, Giumalăul, Rarăul şi partea nordică a Călimanilor — munţii ce se întind pînă spre vechiul hotar cu Transilvania, dar nu reprezintă o graniţă, ci mai mult o punte de legătură şi de contacte permanente dintre nordul Moldovei, Maramureş şi nord-estul Transilvaniei. Această situare în spaţiul românesc a Cîmpulungului i-a determinat, de altfel, şi particularităţile evoluţiei istorice.

Aşezările vechi atestate în ocol sînt Cîmpulungul, Pojorîta, Fundu-Moldovei, Sadova, Valea Putnei, Iacobeni, Ciocăneşti, Dorna, Candreni, Şaru Dornei, Păltiniş, Holda, Crucea, dar numărul şi chiar denumirile unora dintre localităţi diferă de la document la document, astfel încît se poate spune că în spatele celor 15 sate pomenite de Dimitrie Cantemir se aflau foarte probabil mult mai multe aşezări mici, crînguri şi cătune care stau la originile zecilor de aşezări existente azi în zonă.

Aşezările respective acoperă întregul teritoriu al ocolului. În ceea ce priveşte populaţia, conscripţiile austriece de după 1775, cînd cea mai mare parte a ocolului Cîmpulungului a fost cotropită de Imperiul habsburgic, consemnează cam o mie de familii. Ţinînd seama de indicele familiei în evul mediu (4,5-5 persoane la o familie), este de presupus că în secolele anterioare în gospodăriile din cuprinsul ocolului trăiau aproximativ 2 000-3 000 locuitori. Un număr mai redus ar fi

făcut imposibilă funcționarea mecanismelor economice ale uniunii de obști sătești medievale dintr-o zonă atît de întinsă, împiedicînd, totodată, satisfacerea sarcinilor de pază a hotarelor și a munților pe care știm că le-au îndeplinit cîmpulungenii.

Întemeindu-se pe argumente logice și pe extraordinara sa intuiție istorică, Nicolae Iorga aprecia că ocolul Cîmpulungului a existat cu mult înaintea domniei Moldovei și propunea coborîrea începuturilor acestui organism teritorial prestatal pînă la cumpăna dintre milenii. Numeroase descoperiri arheologice făcute în ultimele decenii în zonă, mai ales depozite de arme și echipament militar datînd din secolele X II-XIV, cum sînt cele apărute la Cîrlibaba, Coșna, Hurghișca, Pojorîta, Ostra și Vatra Dornei, reflectă existența acestor colectivități sătești. Ele dovedesc, totodată, folosirea în acea vreme a drumurilor de culme și de plai pentru traversarea Carpaților. Pe asemenea drumuri s-au menținut și legăturile dintre comunitățile românești de pe cele două laturi ale munților, iar „descălecările" maramureșene și-au găsit fără îndoială puncte de sprijin în așezările de la izvoarele Bistriței și Moldovei.

Fără a fi „descălecați" din Maramureș — tradițiile, antroponimia și toponimia se opun categoric unei asemenea ipoteze — și fără a fi fost colonizați de cineva aici în mijlocul munților, oameni ai locurilor prin urmare, cîmpulungenii au devenit după sfîrșitul secolului XIV colaboratori ai domniei pentru straja și întreținerea drumurilor comerciale spre Transilvania, în special a importantului drum al Bistriței. Din această îndatorire au decurs și privilegiile de care s-au bucurat, scutul munților punîndu-i totodată la adăpost de cotropirile boierești, așa cum remarca și Dimitrie Cantemir cu trei secole mai tîrziu. Încercările de cotropire n-au lipsit totuși, prima atestare documentară a Cîmpulungului, din 1411, fiind tocmai în legătură cu instituirea stăpînirii mănăstirii Moldovița asupra satului Vama de pe apa Moldovei, sat vecin cu Prisaca Dornei.

Denumirea aceasta merită puțină atenție, deoarece e vorba, se pare, nu de lăzuiri tîrzii sau de poiene pentru stupi ci de întărituri de lemn puse la hotare care mai erau cunoscute sub numele de „prisăci" sau, cum le numesc documentele latine, „indagines". Procesele ulterioare ale cîmpulungenilor cu marea mănăstire stăpînă de moșii din vecinătatea lor reflectă insistența cu care feudalitatea încerca să se infiltreze în zonă, dar și dîrzenia cu care cîmpulungenii își apărau libertățile.

Deși pomenesc pe „cnezii satelor" din ocolul Cîmpulungului, izvoarele scrise nu reflectă existența în această zonă a unor stratificări sociale medievale. Cercetările etnosociologice au caracterizat, pe acest temei, Cîmpulungul drept „uniune de obști sătești libere" sau „obște confederală de ocol". De altfel, vechile „cîmpulunguri" românești (mai există unul în Muscel și altul în Maramureș) n-au fost așezări individualizate, ci grupuri de sate așezate într-o zonă geografică cu anumită formă și mărime. Doar ulterior numele de „cîmpulung" a fost preluat de principala așezare din zonă. Astfel s-a întîmplat în Maramureș, în părțile Muscelului, în regiunile locuite de români în Balcani și pretutindeni unde au ființat asemenea structuri teritoriale românești la începuturile evului mediu.

Societatea românească de pe cuprinsul ocolului a evoluat credem în direcția cristalizărilor feudale și a unei organizări politice proprii. Faptul că Dimitrie Cantemir considera ocoalele din Moldova drept un fel de „state" ne îndeamnă spre această ipoteză. De altfel, ea ar concorda cu opinia potrivit căreia „cîmpulungurile" au fost una dintre formele organizării politice și militare a românilor la începuturile evului mediu, asemănătoare „țărilor", voievodatelor și cnezatelor. În lipsa informațiilor explicite în izvoarele scrise, dezlegarea problemei nu poate reveni decît arheologiei. Numărul mare de arme găsite în diferite localități ale ocolului, databile în secolele XII-XIV ar sugera existența, fie și incipientă, a unor complexe de viață feudală: fortificații și reședințe întărite, curți și capele de curte, asemănătoare celor descoperite în ultimele două-trei decenii în ținuturile învecinate, în Maramureș sau în nordul Moldovei. Cercetări de teren sistematice și de amploare încă nu au fost întreprinse, deși toponimia și tradițiile locale oferă atît indicii, cît și localizări posibile. Rămîne ca astfel de cercetări să ducă la integrarea mai temeinică a Cîmpulungului Moldovei în vasta rețea de structuri teritoriale de la începuturile statelor medievale românești. ■

PLANSELE NOASTRE

Imagini inedite din Bucureștii anilor 1870-1880; (fotografii din colecțiile Bibliotecii Academiei R.S.România)

1. Statuia lui Mihai Viteazul, din actuala Piață a Universității
2. Universitatea
3. Hotel Manu și grădina Episcopiei (ulterior, aici a fost ridicat Ateneul Român)
4. Calea Victoriei cînd încă se numea Podul Mogoșoaiei
5. Clădirea în care își avea atelierul Carol Popp de Szathmári
6. Hanul Zlătari
7. Bărăția
8. Dîmbovița la Radu Vodă

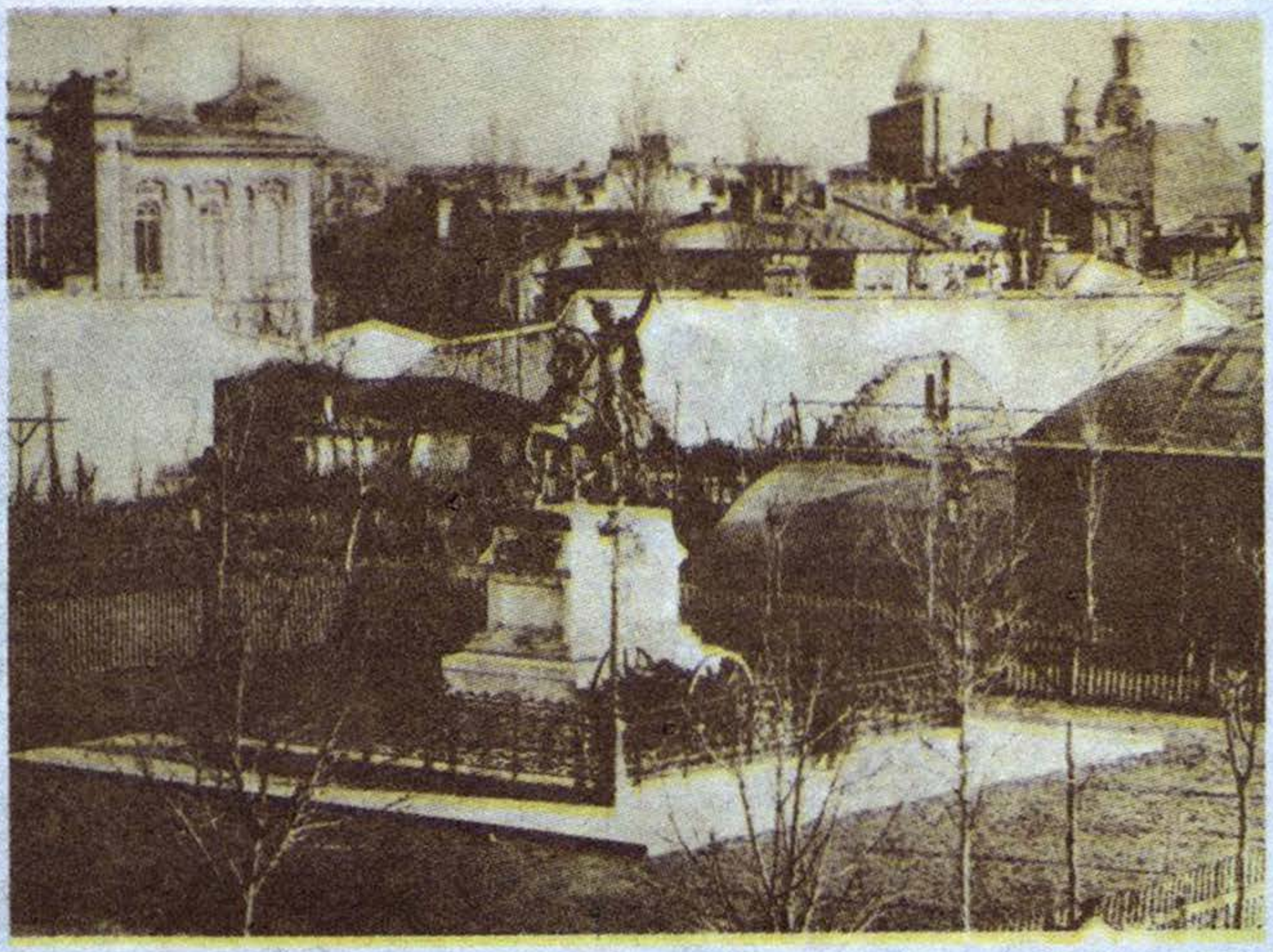

3

4

5

6

PE URMELE STRĂMOŞILOR (VII)

ION · POPESCU - PUŢURI

Spectatorii care au vizionat, cu ani în urmă, filmul intitulat *Căderea imperiului roman* îşi amintesc, cu siguranţă, scena finală, care reconstituia una din numeroasele bătălii purtate de romani împotriva armatei unuia din cele mai puternice state ale antichităţii — Imperiul parţilor. Filmul îşi propunea (şi reuşea în parte) să evidenţieze cîteva din cauzele care determinaseră prăbuşirea uriaşei alcătuiri politice a antichităţii care a fost Imperiul roman. Existau referiri, acolo, şi la decăderea moravurilor în sînul societăţii romane a vremii şi la lupta pentru putere dintre diferiţi pretendenţi la tron şi, mai ales, la loviturile puternice pe care oştile romane le primeau la diferitele graniţe ale imperiului de la popoarele care năzuiau să-şi apere independenţa. Între care, cum evidenţiază scrierile antice şi cum au precizat mai tîrziu unii autori moderni — A. J. Saint-Martin, A. Vaillant, Carlo Troya — un rol de seamă l-au avut dacii — atît cei europeni, cît şi cei care, în împrejurările istoriei vechi, ajunseseră în teritorii situate la mari distanţe de patria de origine.

Împăraţii romani şi, deopotrivă, Senatul nu se puteau împăca cu recunoaşterea dificultăţilor în care se zbătea imperiul la graniţe. Firesc, de altfel, căci vestea oricăror înfrîngeri la hotare era de natură să stimuleze lupta popoarelor subjugate din interior. Ilustrative în acest sens sînt acţiunile coroborate ale dacilor liberi cu răscoalele celor din Dacia încorporată vremelnic în Imperiul roman. De aceea, pentru a preîntîmpina astfel de situaţii, nu o dată autorităţile imperiale romane prezentau, ca un procedeu propagandistic, înfrîngeri zdrobitoare drept succese strălucite, căutînd să ascundă în faţa poporului criza profundă a imperiului. Aşa s-a întîmplat, de altfel, şi în episodul istoric la care făcea referire filmul amintit. Unele dintre personajele lui sînt imaginare, dar faptele s-au petrecut aidoma la sfîrşitul domniei lui Antoninus Caracallus (sau Caracalla, cum i-a mai păstrat posteritatea amintirea) şi în vremea urmaşului său, Opilius Macrinus.

Crud şi destrăbălat, ambiţios şi lacom, Antoninus Caracallus (211-217) a fost unul dintre cei mai detestaţi împăraţi romani, stîrnind ura tuturor categoriilor sociale şi a armatei, cu excepţia gărzii de pretorieni, a căror credinţă o cumpăra cu daruri bogate. Precauţiunile nu i-au fost însă de nici un folos, căci pornind un nou război împotriva parţilor, numeroşii săi duşmani au profitat organizînd un complot împotriva sa, în fruntea căruia se găsea chiar prefectul gărzii pretoriene, Marcus Opilius Macrinus pe care împăratul îl credea omul său cel mai credincios. Proclamat împărat de gărzile pretoriene, Opilius Macrinus n-a fost nici el pe placul contemporanilor, izvoarele vremii prezentîndu-l ca „necivilizat la suflet şi la vorbă" urît de „toţi oamenii fie civili, fie soldaţi".

Ca şi înaintaşul său la tron, noul împărat Macrinus s-a grăbit să declare război împotriva parţilor. Nu numai din dorinţa de cuceriri, ci şi pentru a oferi imenselor armate întreţinute de imperiu un nou prilej de pradă şi jaf. La vestea noii campanii, senatorii s-au grăbit să supraliciteze campania. Nemaiaşteptînd rezultatul bătăliei, la Roma a fost bătută şi pusă în circulaţie o medalie pe al cărei avers se află efigia împăratului cu laurii victoriei pe cap şi cu textul *Imp[erator] Caes[ar] M-[arcus] Opel[ius] Sev[erus] Macrinus Aug[ustus]*.

Pe revers, medalia o înfăţişa pe zeiţa Victoria şi inscripţia *Victoria parth[orum] cos II P[ius] F[elix]* adică „Pentru victoria împotriva parţilor, în al doilea an de consulat, celui credincios şi fericit".

Dacă ar fi fost să rămînă pentru posteritate doar aceste medalii, răspîndite în toate colţurile lumii romane de atunci, astăzi s-ar vorbi despe Macrinus doar ca despre marele învingător al parţilor. Istoria are însă şi memoria documentelor. Adevăratul deznodămînt al bătăliei dintre romani şi parţi ni-l furnizează *Istoria augusta*: „Revenind la Macrinus, de îndată ce a fost numit împărat, a plecat cu mare pregătire la război împotriva parţilor, dorind să şteargă ruşinea neamului său şi infamiile vieţii de mai înainte... În acel război, dus împotriva lui Artabane, care dădea atacuri puternice pentru a răzbuna moartea concetăţenilor săi, Macrinus a luptat

cu îndîrjire; dar după aceea a trimis soli să ceară pace, pe care partul a acordat-o cu plăcere". Părăsit de armate, Macrinus a devenit apoi o pradă ușoară pentru fiul lui Caracullus, Heliogabal, care l-a asasinat.

În chiar zilele cînd, la Roma, împăratul era sărbătorit pentru așa-zisa victorie împotriva parților, pe cîmpiile Eufratului trupele sale sufereau, în realitate, o mare înfrîngere.

Același procedeu fusese utilizat cu mai bine de o sută de ani mai devreme de împăratul Domițian care voia să-și impresioneze supușii, proclamînd o înfrîngere grea suferită în Dacia europeană drept o strălucitoare victorie. Cîteva veacuri mai tîrziu, cunoscutul cărturar Paulus Orosius, autor al *Historiei adversus paganos* avea să arate: „Cît de mari au fost luptele lui Durpaneus regele dacilor, cu generalul Fuscus, și cît de mari dezastrele romanilor, le-aș enumera într-o înșirare lungă. Totuși Domițian, umflat de cea mai nebunească vanitate, sub pretextul înfrîngerii dușmanilor, triumfa — în fapt — pentru legiunile distruse".

De multe ori s-a încercat a se ascunde și înăbuși adevărul istoric. Dar realitatea, adevărul nu pot fi ascunse nici sub aurul medaliilor, nici sub cuvinte pompoase[1].

SELEUCOS I NICATOR, rămîne stăpîn pe toate provinciile Asiei cucerite de Alexandru, I, 172; fondator al dinastiei Seleucizilor, *ibid.*; își mută reședința de la Babilon la Seleucia, *ibid.*; fondează Antiochia, *ibid.*, 173; autoritatea lui era puțin consolidată asupra regilor vasali din imperiul său, I, 173; în ce an a cucerit Babilonul, I, 278; durata domniei sale, I, 283, 284; este posibil ca el să fi luptat împotriva parților, I, 399.

SELEUCOS II CALLINICUS, învinge pe Tiridate și îi acordă pacea I, 186; succede tatălui său Antiochus Zeul, I, 295; Ptolemeu Evergetul îl deposedează de o parte din statele sale, *ibid.*; redobîndește aproape întreaga Siric, I, 296; este învins și silit să se refugieze în Antiochia, *ibid.*; cere ajutoare fratelui său Antiochus Hierax, care îi trimite un corp numeros de gali, *ibid.*; încheie pacea cu regele Egiptului, *ibid.*; războiul izbucnește între ei și fratele lui; este învins și forțat să se refugieze în Antiochia, *ibid.*; 300; II, 260; pornește împotriva lui Tiridate, dar este învins, după ce obținuse la început succese, I, 299; II, 260, 264; se luptă cu Antiochus Hierax și îl forțează să fugă, I, 300; în amintirea acestei victorii, el fondează Callinicopolis, *ibid.*; data înfrîngerii lui de către Tiridate, I, 301; un atac al lui Attalos, regele Pergamului, îl cheamă în statele sale, *ibid.*; întreprinde o a doua expediție împotriva parților, I, 304; croarea lui Visconti, I, 305; făcut prizonier de Arsaces, Seleucos II este tratat ca un rege, *ibid.*; analogie între soarta lui și cea a lui Demetrius II, vol. I, 306; Tiridate îi dă libertatea, *ibid.*; moare dintr-o cădere de pe cal, *ibid.*; relatarea lui Justin comentată, I, 307; durata domniei sale, I, 308; vezi notele editorului, II, 347 și 348.

SELEUCOS III CERAUNUS, fiul lui Seleucos Callinicus, trăiește la început în pace cu Tiridate, I, 315.

SELGIUKIZI, își trăgeau originea din uzi, I, 20; au fondat un puternic imperiu, I, 21, 313.

SEMPAD, fiul lui Piourad, din familia Pagratizilor, guvernator al provinciei Sber, este însărcinat de Sanadrug să-l crească pe fiul său, I, 153; conduce pe tînărul Ardasches la curtea regelui parților pentru a-l sustrage furiei lui Erovant, *ibid.*; intră în Armenia și atacă pe Erovant, I, 167.

SERASPADANES, fiul lui Phraate IV, dat ca ostatec romanilor, II, 150.

SERGIUS, conservator al arhivelor persane, furnizează documente lui Agathias, I, 224; II, 243; vezi notele editorului, II, 387.

SEXTUS CESAR este trimis la Antiochia cu ordinul de a observa mișcările parților, II, 119.

SAINT-MARTIN, în ce epocă a început să scrie istoria Arsacizilor; care era planul acestei istorii și în ce stadiu se aflau materialele culese de autor și părțile din lucrare pe care reușise să le redacteze înainte de a-l surprinde moartea, I, prefața editorului, p. VIII-XIV; II, notele editorului, p. 365-367.

SIDERITES sau SIDERETES sau SIDIRITES, vezi SIRIPIDES.

SIDETES sau SIDETE, supranume dat lui Antiochus VII; etimologia cuvîntului, II, 8-10, vezi notele editorului, II, 361.

SIGILIUL REGAL, era, la adiabenieni, unul din însemnele regalității, I, 128.

SILLAGE, guvernator al Mesopotamiei, este învins de Crassus, II, 111; Orodes i se alătură la Surena pentru a se opune înaintării armatei romane, II, 114.

SIMON, mare preot al evreilor, trimite ambasadori la Roma, I, 415.

SINATRUCES (SANADRUG), rege al parților, I, 135; prohabil identic cu *Sintricus* și cu *Sinarthocles*, *ibid.* și p. 96 și 100.

SINARTHOCLES sau SINATROCLES, vezi SINATRUCES.

SINDAS, numele unui general part, menționat într-un fragment grec, II, 22.

SINNACES unelteste, cu Abdus, o conspirație împotriva lui Artaban III, vol. II, 182, 184.

SINTRICUS vezi SINATRUCES, II, 100.

SIRIA, sub acest nume, armenii înțeleg țara situată pe cele două maluri ale Eufratului, I, 87.

SIRIPIDES sau SIDERITES, nume dat lui Demetrius II, după captivitatea lui la parți; vezi notele editorului, II, 358 și 359.

SOLOCE, vechi nume al Seleuciei pe Hedyphon, I, 363.

SOPHAGASENE, rege al Indiei, înnoiește prietenia cu Antiochus cel Mare, I, 328.

SOUMAKA, supranumele lui Abgare; sensul lui, I, 111.

SOURENA. Vezi SURENA, general al lui Orodes. SURENA, numele unui prinț arsacid, luat, cronat, drept numele unei demnități, I, 48, 49; II, 135. SURENA, general al lui Orodes, cucerește Seleucia de la Mithridate, II, 110; este însărcinat să aresteze pe Crassus în timpul marșului său prin Mesopotamia, II, 114; învinge armata romană, I, 83; II, 115; Orodes îl condamnă la moarte, II, 116. SURENA, general în armata regelui Persiei, Sabpur, tratează pacea cu împăratul Iovian, I, 48; adevăratul lui nume era Suren, I, 47, 48, 49.

SOURENI RALHAV, nume al celei de-a treia ramuri a Arsacizilor din Persia, coborîtoare din Arschavir, I, 46, 47, 48.

SUREN, frate al regelui parților, Ardasches, și șef al uneia din cele patru ramuri ale Arsacizilor din Persia, I, 46, 47, 48; II, 202, 283; este același cu Surena, I, 47, 48, 49; II, 203; descendenții lui susțin pe Ardeschir în revolta lui, I, 51.

SPASINES, șef arab, devine independent de Seleucizi și dă numele său orașului Charax, I, 431, vezi notele editorului, II, 360.

SPASINI-CHARAX. Vezi CHARAX.

STRATON, tiran al Berecei, pornește în ajutorul lui Philippos și atacă pe Demetrius, II, 86.

SUSIANIA, cucerită de Mithridate I, vol. I, 364.

SYLLA, pretor al Asiei, repune pe Ariobarzane pe tron, ca rege al Capadociei, II, 91.

TADEUS (Sf.), trimis de Isus Christos la regele Abgare, îl vindecă, îl convertește și hirotonisește pe episcopul Edessei Barsouma, I, 119; merge să-l găsească pe Sanadrug, I, 140; moare martir, I, 138.

TADJIK, etimologia numelui, I, 26; ipoteze asupra originii lui, I, 25, 26; II, 271; cui i se aplică astăzi acest nume în mod deosebit, II, 272.

TAHI, vezi TAOCHI.

TA-HIA sau mai exact DA-KIA, nume dat de chinezi Bactrianei, I, 41; II, 271; supusă de sciți, II, 69; vezi notele editorului, II, 315.

TAHOSKARI, canton în Georgia; etimologia acestui nume, I, 19; II, 270.

TAOCHI, populație locuind în munții din împrejurimile Trebizondei, I, 19; II, 269.

TARÈH, vezi DARÈH.

TAZY, variantă a termenului tadjik, II, 271.

TERENTIUS MAXIMUS se dă drept Nero; provoacă mari tulburări în Asia, I, 164; se refugiază la parți, *ibid.*

TETRAPYRGION, palat construit de Demetrius I Soter, în vecinătatea Antiochiei, I, 350.

[1] Publicăm, în continuare ultima parte a indicelui de nume și locuri la opera lui Saint-Martin. Precizăm că cifrele romane indică volumul, cele arabe pagina.

THEODOSIUS CEL TÎNĂR, consimte la împărțirea Armeniei, II, 290.

THEODOT sau DIODOT, guvernator al Bactrianiei, se revoltă împotriva Seleucizilor și se proclamă rege, I, 38, 39, 173; II, 258; moartea lui, I, 298; vezi DIODOT; vezi notele editorului, II, 310-315. THEODOT II, fiul precedentului, încheie un tratat cu Tiridate, I, 299; în ce epocă, I, 300; vezi notele editorului, II, 346 și 347.

THEOPATOR, titlu atribuit lui Phraate II, vol. I, 436.

THEOPOMPE, citat după Photius, I, 259; observații asupra modului cum transcrie în greacă cuvîntul zend satrap, *ibid.*; vezi notele editorului, II, 357-359.

THEOS (Zeul), supranume purtat de Mithridate I, regele parților, I, 422, 436; și de Phraate III, vol. I, 436; nu se găsește pe nici o medalie arsacidă cu legendă grecească, *ibid.*, 438; a fost adoptat de mulți regi din Siria, I, 338; de primii prinți Sassanizi, I, 439; de Tigran, regele Armeniei, și de Maanou, regele Edessei, *ibid.*; vezi notele editorului, II, 360, 361.

THERMUSA, sclavă italiană, dăruită de Cezar lui Phraate IV, vol. I, 148, regele parților se îndrăgostește de ea și o ia de soție, *ibid.*; ea pune stăpînire deplină pe el și îl hotărăște să-și îndepărteze fiul, I, 149, 150.

THEYSFOUN, vezi CTESIPHON.

TIAO-TCHI, nume dat de scriitorii chinezi locuitorilor din Khorassan și Kharism, I, 26; II, 271.

TIBERIUS, comandă o armată romană în Armenia; primește stindardele date de parți, II, 148; refuză să-l ajute pe Vonones, II, 168; atacat de Artaban, atîtă pe rivalii acestuia, II, 182, 183.

TIGRAN, nume dat de Appian regelui Armeniei Ardasches, I, 58, 66; II, 92. TIGRAN I, fiul lui Ardasches, regele Armeniei, și nu al lui Artaxias, așa cum spune Strabon, I, 58, 61; de unde provine eroarea acestui geograf, I, 61; Tigran se căsătorește cu Cleopatra, fiica lui Mithridate, I, 63; este dus ostatec la parți, și urcă pe tronul Armeniei cedînd regelui Persiei o parte din statele sale, I, 69, 70; II, 90; își reabilitează autoritatea și uzurpă, ca și tatăl său, titlul de rege al regilor, I, 57, 63; II, 91, 277; ocupă o parte din Asiria, I, 71; II, 91, 278; este recunoscut ca rege de popoarele din Siria, I, 373; II, 91, 279; refuză să-l predea pe Mithridate romanilor; este învins de Lucullus, I, 72; II, 279; propune parților o alianță împotriva romanilor; I, 74; II, 98; fiii săi se revoltă împotriva lui, I, 75; este obligat să se supună lui Pompei, în ce condiții își păstrează el regatul Armeniei și Mesopotamiei, I, 75, 76; II, 103; fortează pe fiul său mai mare, Tigran, să ridice asediul Artaxatei, II, 102; rămîne stăpîn pe provinciile luate de la regele parților, I, 77, 78; renunță la titlul de rege al regilor; I, 84; II, 280; cărula îi adăugase pe cel de Theos, I, 439; se împacă cu regele parților, I, 78; II, 106; asociază la domnie pe Artavasde, cel mai tînăr din fiii lui, I, 80; se apropie de regele parților Orodes, I, 81; Moïses Khorcnați îi atribuie înfrîngerea lui Crassus, I, 84; moartea lui, I, 79, 80; vezi notele editorului, II, 316 și 317. TIGRAN CEL TÎNĂR, fiul mai mare al regelui Armeniei Tigran I, se revoltă împotriva tatălui său și se refugiază la regele parților Phraate III, care îl dă de soție pe una din fiicele sale, I, 75, 77; II, 102; este învins de tatăl său și caută refugiu la Mithridate, apoi la Pompei, I, 75; II, 103; acesta din urmă îi acordă suveranitatea asupra Sophenei, I, 75; II, 103; se ceartă din nou cu tatăl său și se refugiază în tabăra romanilor, *ibid.*; este cerut zadarnic de către socrul său, I, 77; II, 103; captiv la Roma, el ajunge să scape și se refugiază la regele parților Mithridate, I, 78, 108; este învins de fratele său Artavasde, I, 81. TIGRAN II, urmează fratelui său Artaxes II; este detronat în scurtă vreme, I, 90. TIGRAN III, tatăl lui Tigran IV, vol. II, 153. TIGRAN IV, susținut de parți și de armeni, ureă pe tronul Armeniei, II, 153; rămas stăpîn al regatului prin moartea lui Artavasde II, el cere lui August titlul de rege, II, 155; August îi ordonă să intre în Siria alături de Caius, el refuză, II, 156. Caius Caesar îl alungă din statele sale, II, 157. TIGRAN V este pus de Nero pe tronul Armeniei; familia lui, II, 211; caracterul său, *ibid.*; devastează Addiabene, I, 147; II, 212; părăsește Armenia, II, 214.

TIGRANOCERTE, oraș foarte vechi, I, 96; poziția lui, *ibid.*; astăzi este orașul Amid, *ibid.*; a fost asediat fără succes de Monobaze II, vol. I, 147.

TIMARCUS, guvernator al Seleuciei și Mediei, pentru Antiochus Epiphanus, împreună cu fratele său Heraclide, I, 339, 341; în ce epocă, I, 339, 340; se revoltă, este învins și ucis de Demetrius Soter, I, 342; pretextul revoltei sale, I, 343; luase titlul de mare rege, *ibid.* 344; este socotit rege al mezilor, I, 344; data morții sale, *ibid.*; tirania lui, *ibid.*; moartea lui provoacă îndelungate tulburări, I, 345.

TIRIDATE, prinț arsacid și satrap, se revoltă împreună cu fratele său Arsaces împotriva lui Agathocles sau Pherecles, guvernatorul macedonean al Persiei, I, 39; învins de Seleucus Callinicus, el caută refugiu la sciți, I, 186, 294, 310; II, 258; încheie pace, I, 186; ia numele fratelui său, cu care a fost confundat, și îl transmite urmașilor săi, I, 285, 315, 318, 335; este privit ca adevăratul fondator al Imperiului part, I, 285; ia titlul de rege al regilor, după ce a cucerit Parthyene, I, 286, 290, 294, 308; II, 257-261; data acestui eveniment, I, 293; 294, 315; II, 260, 261; data cuceririi Parthyenei, I, 297; II, 260, 264; acest din urmă eveniment nu trebuie confundat cu prima rebeliune a lui Arsaces, I, 297, 298; II, 259, 260; Tiridate supune Hyrcania, I, 298. El încheie un tratat cu Theodot sau Diodot, regele Bactrianei, I, 299, 300; îl învinge pe Seleucus Callinicus, după ce încercase multe eșecuri, I, 299; data acestei victorii, I, 301; el pune bazele constituirii regatului său, *ibid.*; îl învinge pe Seleucus Callinicus și îl face prizonier, I, 305; motivele purtării sale generoase față de acest prinț, I, 308; întinderea regatului său în acea epocă, *ibid.*, 310; incertitudine asupra datei morții sale, I, 314, 315, 320; durata domniei lui, I, 315, 317, 318; vezi notele editorului, II, 340, 341 și 345. TIRIDATE, șef al răsculaților împotriva lui Phraate IV, regele parților, cere ajutor lui August, II, 144; este învins și se refugiază în Siria, II, 145; parții îl recheamă și îl pun pe tron, II, 146; la apropierea unei armate scite, comandată de Phraate, fuge la August, *ibid.*; data acestor evenimente, *ibid.*, 147; predă lui August pe fiul lui Phraate, II, 147; obține permisiunea de a trăi la Roma, *ibid.* TIRIDATE II este ales de Tiberius pentru a înlocui pe tînărul Phraate, II, 183; Vitellius îl conduce dincolo de Eufrat, II, 185; intră triumfător în Seleucia, *ibid.*; este încoronat la Ctesiphon de către Surena, II, 186, 187; la apropierea lui Artaban III, fuge în Siria, *ibid.* TIRIDATE I, fratele lui Vologese I, regele parților, este declarat rege al Armeniei, II, 204; este obligat să se mulțumească cu al treilea rang în monarhia Arsacizilor, I, 91; se plînge lui Corbulon că nu i se respectă pacea, II, 208, 209; încearcă să prindă, prin trădare, pe generalul roman, II, 209; Corbulon îl alungă din Armenia, II, 210, 211; Tiridate se refugiază la curtea lui Vologese, care îi pune pe cap o diademă și îl tratează ca pe un rege, îi dă trupe pentru a alunga pe Tigran din Armenia, II, 212; această expediție eșuează, II, 213; Nero refuză să recunoască pe Tiridate ca rege al Armeniei, II, 214, 216, 217; mai tîrziu, Tiridate se duce la Roma, însoțit de copiii săi, de cei ai frații săi Vologese I regele parților, de Pacorus regele Mediei și de copiii lui Monobaze II regele Addiabenei; el primește din mîinile lui Nero coroana Armeniei, I, 150, 162; este învins de alani, I, 163; durata domniei sale, I, 162, 163.

TIRIDATE II, supranumit *cel Mare*, fiul lui Chosroes I, regele Armeniei, se urcă pe tronul tatălui său, II, 289; duce război cu parții, *ibid.*; îmbrățișează creștinismul, II, 290.

TISFOUN, vezi CTESIPHON.

TITIUS, guvernator al Siriei, primește pe fiii lui Phraate predați ca ostatici romanilor, II, 150.

TOCARI sau TOKHARI sau TOKHARIENI, trib scitic, II, 68, 77; contribuie la distrugerea regatului grec al Bactrianei, *ibid.* și p. 276; vezi notele editorului, II, 361-364.

TOGARIENI, numele unei populații scite, care a repurtat o victorie asupra lui Artaban II, regele parților, II, 81.

TRAIAN, supune Armenia și ajunge la Edessa, I, 158; II, 284; el tratează prietenește pe Abgare, și pătrunde în interiorul imperiului part, I, 158; trebuie distinse două expediții ale acestui prinț în Orient, *ibid.*; incertitudine asupra succesiunii faptelor, I, 159; epoca celei de-a doua expediții, *ibid.*; cuceririle lui în Addiabene, I, 161; II, 284; trece Tigrul, ocupă Ctesiphon și încoronează pe regele Parthamaspate, I, 161; se îmbarcă în golful Persic și pătrunde pînă la strîmtoarea Ormuzd, II, 284; proiectele sale sînt părăsite, apoi reluate de urmașii săi, *ibid.*; vezi notele editorului, II, 219 și 320.

TREBONIUS este învins și ucis de Dolabella, II, 120.

THYPHON, Vezi DIODOT. TRIYPHON, șef al locuitorilor Antiochiei, revoltați împotriva lui Demetrius Nicator, II, 53; vezi notele editorului, II, 361.

TURANIENI, nume pe care perșii îl dau massageților, I, 15; mai sînt numiți și *Sagsar* și *Gorgsar*, *ibid.*; etimologia acestor denumiri, *ibid.*; întinderea posesiunilor turanienilor, I, 16.; ei sînt atacați în Europa de Darius, *ibid.*

TURCI, nume generic care desemnează toate popoarele scitice, I, 12; turcii erau originari din extremitatea Orientului, *ibid.*; ei distrug puterea hunilor și supun pe sciți, *ibid.*;

dau numele lor tuturor semințiilor scitice, *ibid.*; prea puțin numeroși pentru a li se adopta limba de către învinși, 13; vezi notele editorului, II, 308, 309.

TURKIA, nume dat Ungariei, I, 13.

UMMIDIUS QUADRATUS, guvernator al Siriei; ordonă lui Pharasmane să-și retragă trupele din Armenia, II, 205; el este înlocuit cu Corbulon, II, 211.

UPEDIUS SILO, trimis de Ventidius pentru a ocupa defileurile Muntelui Amanus, este respins de Pharnapate, II, 127; este însărcinat să se ocupe de treburile Iudeei, II, 128.

UZII, locuiau pe malurile Donului și ale Volgăi, I, 20.

VAGES, ambasador al lui Orodes; trufia cu care răspunde lui Crassus, II, 113.

VAGHARSCHAG, VAGHARSCH, VALARSCH. Vezi VALARSACE și VOLOGESE.

VALARSACE, făcut rege al Armeniei de fratele său Mitbridate, I, 54, 369, 419; este primul prinț arsacid care a domnit în Armenia, I, 54, 55, 101; durata domniei sale, I, 61; forma primitivă și alterările numelui său la armeni, perși, greci și romani, *ibid.*; el a asociat la tron pe fiul său Arsace, I, 80; avea reședința la Nisibe, I, 101; a fost legislatorul armenilor, I, 337. VALARSACE, numele unui rege al parților, I, 253; diferitele alterări ale acestui nume, I, 253, 254; falsa etimologie propusă de Freret, I, 254; forma primitivă a numelui lui Vologese, *ibid.*

VAN (Lacul), și nume al lacului Ourmiah, corespunde, după Carl Ritter, lacului *Mantiane* al lui Strabon. Vezi notele editorului, 352, 353.

VATCHE, fiul lui Artavasde, general armean, I, 23.

VENTIDIUS BASSUS, locțiitor al lui Antonius, învinge pe Labienus și pe Pacorus, și reia Siria, I, 88; II, 126, 129; este trimis la Roma pentru a se bucura de onoruri triumfale, I, 88; II, 131.

VERA. Vezi PHRAATA.

VERTHANES, mare preot al armenilor, însoțește pe Chosroes II în fuga lui, I, 23.

VERULANUS SEVERUS, locțiitor al lui Corbulon, este trimis în ajutorul lui Tigran, II, 210, 212.

VESPASIAN, refuză să se amestece în afacerile parților, I, 163.

VETTIUS BOLANUS merge în ajutorul lui Tigran, II, 212.

VIBIUS FRONTON arestează pe Vonones care fugea, II, 171.

VIBIUS MARSUS, împiedică pe Bardan să atace Armenia, II, 192.

VITELLIUS, guvernator al Siriei, este însărcinat de Tiberius cu conducerea afacerilor în Orient, II, 183; amenințînd Mesopotamia, el forțează pe Artaban să părăsească Armenia, II, 184; conduce pe Tiridate dincolo de Eufrat, II, 185; semnează pacea cu Artaban, II, 188; este rechemat; pentru ce, II, 189.

VOLAGESE sau VOLOGESE uzurpă titlul de rege al parților, către anul 53 sau 52 î.e.n., II, 153.

VOLANDUM, fortăreață în Armenia, cucerită de Corbulon, II, 209.

VOLOGESE sau VOLAGESE I, urmează lui Vonones II, vol. II, 203; al cărui fiu era, II, 203, 204; numele lui se scria, la parți, *Balas, Balasch, Palasch* sau *Valasch*; la armeni, *Vagarschag, Valarsch* și *Vagharsch*; în autorii bizantini, *Blase* și *Obolar*, I, 61, 253 și 254; el dă Media în apanaj fratelui său Pacorus, I, 91, 179; intră în Armenia și declară rege pe fratele său Tiridate, II, 204, 205, 206; Vologese alungă pe Rhadamiste; stabilește definitiv dominația parților asupra Armeniei; în ce epocă, II, 107; revolta fratelui său Bardun, îl rechemă în statele sale, II, 107 cere pace romanilor, *ibid.*; războiul pentru Armenia sireia, II, 208; Vologese luptă împotriva Hyrcanienilor revoltați, I, 179; II, 212; el trimite pe fratele său Tiridate în Armenia cu numeroase trupe, pe care nu întîrzie să le rechеme, II, 212, 218; trimite o ambasadă la Nero; în ce scop, II, 213, 214; inutilitatea acestui demers, II, 214; forțează pe Cesennius Paetus să încheie o capitulare rușinoasă, II, 215; retrage trupele sale din Armenia și trimite lui Nero o nouă ambasadă, fără mai mult succes, II, 216, 217; negocierile sale cu Corbulon, II, 217, 218; către anul 72 c.n., cere lui Vespasian ajutoare împotriva alanilor, I, 163; susține pe impostorul Terentius Maximus, I, 164; trimite o ambasadă la Vespasian, I, 165; îi primește cu mari onoruri pe Epiphane și Callinicus, fiii regelui Commagenei, *ibid.*; nemulțumit de refuzul lui Vespasian, îi declară război, *ibid.*; scrisoarea lui către Vespasian, I, 168; războiul se termină în avantajul romanii r, *ibid.*; vezi notele editorului, II, 335, 365. VOLOGESE, descendent din Sanadrug, primește de la Severus o parte din Armenia, I, 136.

VONONES I, fiul lui Phraate IV, păstrat ca ostatec la Roma, este cerut de parți ca rege, II, 162, 164; data acestui eveniment, II, 164, 165, 176; Vonones displace supușilor săi prin obiceiurile lui străine, II, 166; el învinge pe rivalul său Artaban, II, 167; învins la rîndul său, fuge în Seleucia și de aici în Armenia, I, 178; II, 167; armenii îl aleg rege, II, 168; cere ajutor lui Tiberius, care îi refuză, *ibid.*; data acestor evenimente, *ibid.*; retragerea lui în Siria, II, 168, 169. Germanicus îl exilează în Cilicia; pentru ce, II, 170; încearcă să fugă, dar este prins și ucis, II, 170 și 171; cauzele morții sale, II, 171. VONONES II, rege al mezilor, urmează lui Gotarzes, regele parților, I, 179; II, 202; domnia lui a fost scurtă și fără glorie, II, 202; gradul de rudenie cu Arsacizii din familia regală a Persiei, II, 202 și 203.

XANTHIPPUS, numit de Ptolemeu Evergetul guvernator al provinciilor cucerite dincolo de Eufrat, I, 295.

XERXES, etimologia acestui nume, I, 258-266; vezi notele editorului, II, 336 și 337.

YOUEI-CHI. Vezi SARANCAE.

ZAB (cel Mare), vechiul Lycus, II, 23.

ZEBINA sau ZABINA, vezi ALEXANDRU ZEBINA.

ZENOBIA, fiica lui Mithridate, regele Armeniei, căsătorită cu Rbadamiste, care o străpunge cu sabia lui, II, 204-206.

ZENON, fiul lui Polemon, regele Pontului, revine rege al Armeniei, II, 169; el ia numele de Artaxias, I, 255; II, 169; la moartea lui, Artaban își reînnoiește pretențiile asupra Armeniei, II, 180, 181.

ZIZEN, prinț arab, merge în ajutorul lui Philippus, fratele lui Antiochus X, și contribuie la înfrîngerea lui DEMETRIUS, II, 86.

ZOE, împărăteasa Constantinopolului și ultima urmaș a lui Constantin Porphyrogenetul, soția lui Constantin Monomahul, II, 291. ■

CLIO ANUNȚĂ

Vechi manuscrise și tipărituri românești descoperite recent în R.S.F. Iugoslavia

Revista Pravoslavlje, *Belgrad, nr. 446/15 octombrie 1985, p. 3, anunță descoperirea recentă și întîmplătoare, în podul catedralei din Prizren (provincia Kosovo, R.S.F. Iugoslavia), a unui număr de șase vechi cărți rituale aflate în manuscris și alte 11 tipărite, toate în limba slavonă și destul de deteriorate de cariа vremii. Reputatul cercetător prof. univ. dr. Dimitrije Bogdanović din Belgrad le-a stabilit identitatea și, cu aproximație, vîrsta și proveniența. După opinia sa, dintre manuscrise, un* Tetraevanghеliar, *cu frumoase înluminuri (ornamente miniate), aparține secolului XV, fiind alcătuit într-o limbă slavonă „de redacție valahă", provenind deci din Țara Românească, iar dintre cărțile tipărite, un* Apostol *a fost „editat în Țara Românească, de Dimitrie logofătul, în anul 1547".*

Cărțile manuscrise au fost depuse în colecția mănăstirii Deciani (Kosovo), iar cele tipărite în muzeul episcopal din Prizren. Prof. univ. dr. Dimitrije Bogdanović pregătește un amplu studiu de specialitate asupra tuturor acestor valori bibliofile. ■

Dr. Silviu ANUICHI

Epistolar inedit Teohari Antonescu — Dimitre Onciul

VREMEA DE STRĂLUCIRE A SARMIZEGETUSEI

„Am studiat la aceleaşi Universităţi, am cunoscut în aceleaşi împrejurări arta şi viaţa modernă, am locuit sub acelaşi acoperămînt. Şi cu toate că în această strînsă colegialitate n-am fost prieteni, cu dînsul se duce ceva din tinereţea mea, şi plîng pentru dînsa cînd amintesc cu adîncă părere de rău pe acest tovarăş de studii din anii tineri".

Astfel scria, la 17 ianuarie 1910, Nicolae Iorga, la dispariţia, în plină putere creatoare, a profesorului de arheologie şi antichităţi ai Universităţii ieşene, Teohari Antonescu (1866-1910).

Student şi discipol al lui Al. I. Odobescu la Universitatea din Bucureşti, Teohari Antonescu s-a dedicat cu pasiune studiului arheologiei. Şi-a continuat pregătirea la Paris (École des Hautes Études) iar, apoi, la Berlin, München şi Heidelberg. A făcut fructuoase călătorii de studii în Italia şi Grecia. Emoţia întîlnirii cu monumentele anticei Elade şi-a mărturisit-o în cîteva însemnări, publicate postum în Convorbiri literare **(nr. 3/1939): „25 decembrie 1893. A doua zi am fost pe Acropolis; era un soare mîndru şi un cer albastru, cum numai în Grecia există. Cînd am ajuns sub Parthenon şi am văzut marmura înnegrită de pulbere, muşcată de timp..., m-a cuprins o aşa adevărată dragoste de lumea veche şi de Pericles, că pentru prima oară în capul meu cuvintele de entuziasm ale arheologilor şi artiştilor tuturor vremurilor au avut un răsunet serios şi în sufletul meu".**

La Atena, în cadrul Institutului arheologic german din acest oraş, a participat la săpăturile şi la cursurile de arheologie greacă ţinute pe Acropole de W. Dörpfeld[1].

În 1895, Teohari Antonescu a fost numit profesor de arheologie la Universitatea din Iaşi, fiind „unul dintre primii specialişti români în epigrafie greacă şi romană" (Dicţionarul literaturii române de la origini pînă la 1900. **Bucureşti, 1979). A fost membru al Junimii, apreciat de Titu Maiorescu, fiind ales şi în comitetul redacţional al** Convorbirilor literare **(1895-1907). A publicat studiile** Cultul Cabirilor în Dacia **(1889),** Dacia, patria primitivă a popoarelor ariene **(1897), precum şi altele, reunite în volumul** Lumi uitate **(1901).**

A consacrat, de asemenea, substanţiale contribuţii cercetării unor monumente amintind de trecutul dacilor: Le Trophée d'Adamclissi, étude archéologique **(1905) şi** Columna lui Traian, studiată din punct de vedere arheologic, geografic şi artistic **(vol. I, 1910). A studiat, pornind de la reliefurile Columnei lui Traian, cetăţile dacice din Munţii Orăştiei, îndeosebi Sarmizegetusa, capitala Daciei. Cu prilejul Expoziţiei din 1906 a prezentat o machetă a Sarmizegetusei** (Cetatea Sarmizegetusa, reconstituită, 1906).

O prietenie şi o preţuire statornice l-au legat de Dimitre Onciul[2], profesor de istoria românilor la Universitatea din Bucureşti (1896-1923) şi director general al Arhivelor statului (1900-1923).

În fondul de corespondenţă de la Biblioteca Academiei R.S.R. se află şi cîteva din scrisorile inedite adresate de T. Antonescu lui D. Onciul între 1904 şi 1909, în care trimiţătorul se referă, îndeosebi, la munca sa de redactare şi publicare a studiilor privind ansamblul dacic de la Sarmizegetusa şi, respectiv, Columna lui Traian[3].

Am transcris şi prezentăm cititorilor noştri cîteva dintre aceste scrisori, respectînd normele ortografice actuale, păstrînd particularităţile stilistice ale autorului. Pentru uşurinţa lecturii am ales această formă de prezentare ca în cazul însemnărilor memorialistice, omiţînd — fără a mai menţiona prin trei puncte — pasajele introductive, finale sau de interes secundar. Explicaţiile în paranteze drepte şi notele de subsol ne aparţin. Datele sînt pe stil vechi.

Ioan LĂCUSTĂ

[1] Wilhelm Dörpfeld, arheolog german, a participat la campaniile de săpături din Grecia; arhitect al Institutului arheologic german din Atena (1882-1886) şi secretar al acestui institut (1886-1917); autor, între altele, al studiilor *Troia şi Ilion* (2 vol., 1902), *Italia antică* (2 vol., 1927).

În imagini: Teohari Antonescu şi Dimitre Onciul.

[2-3] *Magazin istoric*, nr. 4/1973; 5/1973.

3 aprilie 1904

Diseară, [la] ora 6 1/4, îmi încep cursul. Îmi face o deosebită plăcere şi datorie de a vă încunoştiinţa. N-am făcut invitaţiuni pentru că nu ţin o prelegere de deschidere; încep materia obligaţiunilor. Totuşi aş simţi o deosebită plăcere şi cinste dacă aţi asista.

Iaşi, 23 mai 1905

Ţi-am citit frumoasa şi înălţătoarea cuvîntare asupra lui XXIV Ianuarie [aniversarea Unirii din 1859] şi ţineam să ţi-o spun, nu atît pentru ca să-ţi fac d-tale o plăcere, cît să-mi împac gîndul şi mintea, care au avut atîta mulţumire la citirea ei. Drept să-ţi spun, subiectul mi-era foarte puţin cunoscut; din marele eveniment al unirii eu nu ştiam decît numai data. Cum şi ce fel? Aceasta deştepţii mei de profesori nu s-au îngrijit să mi-o spue. Şi nu uita că am fost al doilea în clasă.

Am să-ţi fac o supărare, dar mititică, straşnic de mititică. Aş vrea să se publice în *Epoca* traducerea capitolului privitor la „Orientarea trofeului" [de la Adamclisi]. N-am pe nimeni cunoscut la gazeta noastră căruia să-i pot trimite fişele mele. Te rog, intervin-o d-ta în sensul acesta.

Poate că ar trebui să s-adaoge o mică notiţă premergătoare la traducerea mea, o notiţă în care să se spue că a apărut cartea asupra trofeului de la Adamclisi scrisă în franţuzeşte... E îngrozitor cînd mă gîndesc că am muncit doi ani de zile la lucrarea aceasta, că am pus într-însa ce am avut mai bun şi mai entuziast ca suflet şi drept răsplată să nu fie un glas cît de sfios care să spue ceva asupră-i.

Cu toate acestea, incorigibil, am luat acum în studiu Columna traiană. Peste puţin, voi avea prilejul să-ţi spun ce perspective noi şi ce explicări hotărîtoare ne pot da reliefele Columnei asupra campaniilor militare ale lui Traian.

Iaşi, 31 mai 1905

Îţi mulţumesc pentru măgulitoarele cuvinte cu care întîmpini cartea mea; ai mai rupt vraja cu care mi-era cartea prinsă. Era îngrozitor să ştiu că pentru munca mea singura răsplată este tăcerea.

Am pornit-o iar la lungă călătorie... ştiinţifică. Cu principiile descoperite din alăturările Columnei cu trofeul nostru [de la Adamclisi], am ajuns acum să limpezesc problemele discutate de veacuri asupra războaelor lui Traian cu dacii. De unde Columna pînă ieri era „o carte cu şapte peceţi", precum spunea Mommsen, astăzi se poate urmări, nu cu multă anevoinţă, mersul armatelor romane... În vara aceasta, dacă împrejurările nu s-ar opune, o pornesc spre Sancto Sarmizegetusa, unde este pentru dînsa putinţa reînvierii, iar pentru mine... plăcerea sburării în alte regiuni.

Văratec, 18 iulie 1905

Mă întrebi ce am făcut cu dl dr. Istrati[1]? Răspund, nimic. Motivele sînt multe şi binecuvîntate. Mai întîi, gîndeşte-te, să las eu umbra fagilor de aici cu cerul răcoros şi frumuseţea pădurilor pentru ca să mă duc în Bucureşti să respir mirosul străzilor încinse de soare şi să mă înăduşi de zăduful aprins, aceasta ar fi o crimă. Şi apoi, să-ţi spun drept, judecînd lucrurile mai sănătos, încercarea de a convinge pe dr. Istrati mi se pare problematică. Sînt atîtea lucruri de făcut şi sînt atîtea cheltuieli de întîmpinat, încît m-am hotărît să stau binişor acasă şi să văz de Columniţa mea, pe care o tot muştruluesc şi o întreb în toate chipurile.

Pentru reconstituirea Sarmizegetusei se cer cheltuieli care, de altminteri, pentru publicarea Columnei nu le-aş face. Aşa de pildă: pentru Columnă mi-e suficient să văd ţinutul Sarmizegetusei o zi, mult două, pentru ca problemele legate de reprezentările ei pe reliefele din Roma să fie pe deplin rezolvate. În cazul reconstituirii însă nu-i de ajuns. Va trebui să vizitez ţinutul cu de-amănuntul, să ridic planuri mai dezvoltate, să fotografiez fiecare colţişor de deal şi povîrniş de vale, să urmăresc cu luare aminte toate sinuositătile apelor (Sargetios[2], în primul rînd, Rîul Mare[3], în al doilea), să observ perspectivele munţilor din depărtare şi legătura lor cu podişul pe care era aşezată vechea capitală, în fine să compar toate aceste elemente astfel dobîndite cu cele pe care mi le procură Columna. Aceasta este însă numai partea pregătitoare, la care va trebui să-mi asociez un inginer topografic. De aici încolo va trebui să cercetez toate lucrările austriace asupra Sarmizegetusei, să trec în revistă toate inscripţiile cîte s-au descoperit pînă astăzi şi care ar putea să-mi dea ceva lumină asupra vechii cetăţi. Numai după ce voi fi făcut aceasta voi fi în stare să recompui imaginea reală a oraşului, cu palatele sale, cu clădirile sale, cu zidurile, porţile şi parapetele sale, aşa cum a fost în vremea ei de strălucire.

---

[1] Dr. Constantin Istrati (1850-1918), membru al Academiei Române (1911); ministru de mai multe ori (lucrări publice — 1899, instrucţie — 1900, domenii — 1907, industrie — 1916); în 1906 a fost însărcinat cu organizarea Expoziţiei din Bucureşti.

[2] Sargetia, riu în Dacia, în apropierea Sarmizegetusei dacice, în care, potrivit unei legende, Decebal şi-ar fi îngropat tezaurul în timpul războaielor cu romanii: „ar trebui identificată cu Valea Godcanului... sau cu Valea Albă, ambele în Munţii Orăştiei" (*Dicţionar de istorie veche a României*, Bucureşti, 1976).

[3] Afluent al Streiului (din Haţeg); izvorăşte din masivul Godeanu şi separă Munţii Tarcului de Retezat.

Firește, lucrul nu se mărginește aici. Va trebui să găsim un constructor în gips, care să recompue formele și lucrurile arătate de mine și să le sape și să le modeleze pe un plan, așa precum au făcut meșterii lui Napoleon III cu faimoasa Alesia[1]. Se înțelege că o asemenea lucrare va fi pentru expoziția noastră un punct extraordinar de important și va atrage atenția tuturor.

Va fi o reînviere cu adevărat fermecătoare a trecutului neamului nostru, în momentul cel mai interesant, atunci cînd s-a plămădit [el] din atingerea celor două lumi și celor două culturi diferite, daca și romana.

Însă dacă eu sînt dispus să pun zelul meu și știința, atît pe cît am putut-o căpăta din lucrările mele anterioare, în această operă, va fi oare și dl. dr. Istrati dispus să cheltuiască ceva din fondurile pe care le are pentru Expoziție? Eu unul, dacă n-aș fi cheltuit anul acesta mai bine de 2 000 de lei cu *Le Trophée d'Adamclissi* și dacă n-aș ști că pentru publicarea Columnei lui Traian voi avea nevoie de cel puțin 4-5 000 de lei, parcă tot aș mai fi stat în cumpănă să arunc 1 000 ori 2 000 pentru această lucrare. Dar așa? Ca să viu la București să mă înțeleg cu dr. Istrati ar fi să mă expun la un refuz sau, în cazul cel mai fericit, la o promisiune vagă. Și aceasta nu-mi convine.

Poate că mai este o cale, să-l întrebi d-ta și să afli cam ce ar putea da dînsul pentru reconstituire. Eu cred că cu 1 000 de lei s-ar putea împlini toate lucrările pregătitoare pînă la transformarea planului în gips. Tot ce ar costa mai mult mă privește pe mine, precum și dacă costă mai puțin de 1 000 mă însărcinez să restitui totul, adică diferența.

Văratec, 4 august 1906

Îmi iau permisiunea să-ți recomand pe sf. [inția] sa părintele Saburn, care sosește luni în 20 august stil nou la București, împreună cu fetița lui mai mare. Părintele este unul din conducătorii țăranilor noștri români de dincolo [din Bucovina]. L-am cunoscut de aproape și am văzut ce puternică influență are asupra mult necăjitului și împilatului popor de dincolo.

Vine să vază și el Expoziția națională și [să] judice puterile noastre. Îmi pare rău că nu pot veni eu însumi să-l călăuzesc p-acolo, dar m-am gîndit la d-ta și nu cred că-i trebuie mai bun mentor.

Mîine, poimîine vei primi o planșe din cartea mea asupra Sarmizegetusei. Sper să dau cartea într-o săptămînă, cel mult două. Tot nu m-a lăsat inima să nu scot cîteva coale tipărite, unde să explic rostul cetății expuse în „Palatul artelor" din Expoziție. Era necesar și din alte puncte de vedere să fac acest lucru.

Firește, costă binișor, dar... înainte. Peste două sau trei săptămîni pornesc din nou în Transilvania și Banat. Voi să iau linia Lederata[2]-Tibiscum[3] și Dierna[4]-Sarmizegetusa prin Tibiscum, pentru ca să cercetez castrele și rămășițele romane în vederea publicării Columnei traiane.

O simplă rugăminte și închei: poți oare să-mi spui unde s-a tipărit lucrarea lui G. Popovici, *Istoria Banatului*[5], de curînd apărută? Am cerut-o la toți librarii din țară și pînă acum nu mi-a fost cu putință s-o găsesc.

Iași, 14 ianuarie 1907

Mici neajunsuri la cercetările mele asupra Columnei mă fac s-alerg la ajutorul d-tale științific, pe care în această ramură de studiu îl găsesc extrem de prețios. Am să te rog să-mi răspunzi la următoarele punte:

1) Ai vreo știre, în documentele noastre naționale sau străine, privitoare la cetatea Oreava de lîngă Vîrciorova? De cînd apare mai întîi în documente această cetate? Există vreo notiță asupra originilor ei? Are vreo legătură, de pildă, cu cavalerii Ioaniți?

2) Care este cea mai veche mențiune făcută asupra cetății Severinului? Aici nu e vorba despre Banatul Severinului. Eu nu cunosc altă amintire mai veche a acestei cetăți, decît cea din timpul lui Carol Robert (1330), cînd regele invadînd în Țara Românească bate cetatea Severinului și o cucerește. Eu doresc să am o știre despre această cetate mai nainte de a fi fost cavalerii Ioaniți. Nu vorbesc de timpurile romane sau imediat următoare.

---

[1] Oraș fortificat din vechea Galie unde, în 52 î.e.n., Vercingetorix s-a predat lui Cezar. Pînă la mijlocul sec. XIX, localizarea Alesiei era controversată. Săpăturile efectuate între 1861 și 1865 au permis localizarea ei la Alise-Saint-Reine (departamentul Côte-d'Or din Bretania).

[2] Ledcrata (azi Ramna, din Iugoslavia), localitate în apropierea Dunării, pe drumul imperial roman spre Tibiscum.

[3] Așezare dacică și, apoi, oraș în Dacia romană, identificat pe teritoriul satului Jupa (jud. Caraș-Severin).

[4] Antica Orșova; port și punct de vamă în timpul dominației romane.

[5] Dr. George Popoviciu, *Istoria românilor bănățeni*, Lugoj, 1904, XV+424 p. (Tipografia „Poporul român" din Budapesta).

3) Poţi să-mi dai o notiţă mai precisă asupra timpului cînd a fost alcătuită „lista oraşelor" din Moldova *(Voskresenskaja letopis*[1]*)* şi unde se vorbeşte despre Suceava, Siret, Iaşi, Roman, Piatra Neamţ etc. (cf. Onciul D., *Zur Geschichte der Bukowina*, 1887)? Eu am căutat să mă orientez şi din articolul lui N. Basilescu, asupra lucrării d-tale *Originea Principatelor*, articol publicat în *Convorbiri literare*. Dar, din nefericire, nimic n-am aflat. Mi-e necesar să cunosc ceva mai precis asupra Iaşilor, pentru că într-o descoperire făcută de mine acum în urmă Iaşii apare locuit şi bine zidit încă din timpurile anteromane.

4) În fine, poţi să-mi spui vreo lucrare sau vreun studiu în care să se trateze mai pe larg asupra „Burgurilor" poreclite „sase" din Transilvania? Cu multă blagoslovenie ţi-aş mulţumi. Dacă ai avea cumva pe Ackner M.J.[2]: *Die römisch[en] Alterthümer und [deutschen] Burgen in Siebenbürgen*, 1854 [Viena, 1856] şi dacă mi l-ai putea împrumuta numai cîteva zile, tare ţi-aş fi recunoscător.

Iaşi, 8 octombrie 1907

Astăzi chiar, am dat manuscrisul meu asupra Columnei traiane să-l lege la legător. Miercuri îl am gata.

Aş dori să ţi-l prezint şi în acelaşi timp să-ţi atrag atenţia asupra unor punte din studiul meu, mai ales asupra principiilor de orientare ale scenelor, care mi-au luat mai bine de trei ani din munca mea.

Iubite d-le Onciul, ştii cîtă abnegaţie şi cît entuziasm am pus la această operă, pentru care n-am cruţat nici osteneală, nici bani, nici chiar sănătatea. D-ta ştii mai bine decît toţi că toată speranţa mea mi-am pus-o în această carte, din care mai sunt să apară încă alte două volume. Cînd am scris, gîndul meu a fost în tot momentul la aceea ce va zice puţinii de la noi din ţară, care ca d-ta să pricep şi să interesează de asemeni lucrări. Aş dori deci să ştiu, mai înainte de cît [de] la oricare altul, ce gîndeşti d-ta asupra Columniţei mele. Te rog, dar acordă-mi o după-amiază, de pildă joia aceasta, 11 octombrie, — cînd voi veni la Bucureşti, la d-ta acasă, să-ţi prezint lucrarea.

Iaşi, 26 noiembrie 1907

Mă iartă că iarăşi te supăr, dar ce vrei, nu-i cu putinţă altfel. Am aşteptat un cuvînt de la d-ta în privinţa lucrării mele; răspunsul n-a venit. Se vede că naşterea pruncului meu încă n-a sosit. Eu îl lăsasem în mîna d-tale cu speranţa că-i vei hărăzi o soartă şi-l vei apăra contra vrăjmaşilor. Pînă acum însă nimic nou sub soare.

În nesiguranţa mea m-am gîndit la alt mijloc de îndrumare la lumină a nefericitei mele Columne. Haret [ministrul instrucţiunii] pare dispus să ajute acum universităţile noastre, pare gata să dea mijloace băneşti mai multe. N-ar fi oare bine să cer şi eu un fond pentru publicarea lucrării mele? Nu-i oare datoria unui ministru să ajute publicarea unei lucrări, care caută să limpezească originile neamului nostru?

Acestea sunt întrebări care mi le pun continuu în minte, dar cărora în depărtarea mea de centru nu ştiu ce răspuns să le dau.

M-am gîndit la d-ta să-ţi cer sfatul: fac bine, fac rău, cerînd ajutorul lui Haret? D-ta eşti mult mai în măsură decît mine să cunoşti lucrurile şi să judeci situaţia. Afară de aceasta, dintre noi toţi, d-ta ai mai dezvoltat simţul convenienţelor şi realităţii, de care mulţi dintre noi sîntem aşa de lipsiţi.

Te rog dar, scrie-mi un cuvînt, ce cale să iau; te-oi asculta cum vei zice. Îmi voi arunca lucrarea şi în foc, dacă crezi că altă soartă nu merită. De altminteri, îmi pare că într-acolo se deschide perspectiva cea mai sigură.

Iaşi, 31 decembrie 1907

Cu poşta de astăzi trebuie să-fi primit plicul cu partea reînoită din *Cetăţile dace*. Am redus pe cît a fost cu putinţă toate acele cetăţi de care nu eram tocmai sigur să fie dace. Cu modul acesta n-au mai rămas decît 40 de cetăţi, 24 turnuri şi vreo cîteva valuri, fie de piatră, fie de pămînt.

Cam puţin pentru un imperiu aşa de mare, cît era cel dacic sub Decebal.

Am tăiat din lista făcută de cetăţi, ca şi cum aş fi tăiat din carnea mea. Dar cuvîntul de ordine trebuia împlinit.

Nu-i vorbă, prin aceasta am lăsat putinţă şi viitorilor cercetători să mai descopere şi ei alte cetăţi dace. Cărarea a fost trasă, perspectiva stă deschisă, ne mai trebuie îndrăzneţi, numai să cerceteze.

Govora, 5 iunie 1908

După cum vei vedea în lucrarea trimeasă ieri, am reluat pagină cu pagină cele scrise şi redus sau îndreptat acele părţi care păreau greşite ori rău întocmite. În-

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1978.

[2] Johann Michael Ackner (1782-1862), istoric al antichităţii, originar din Sighişoara; profesor, la Sibiu, de filologie clasică şi arheologie; membru corespondent al Comisiei centrale imperiale pentru cercetarea şi conservarea monumentelor istorice din Viena. Specialist de renume în istoria antică a Transilvaniei.

tregul capitol privitor la critica articolului lui Domaszewski[1] a fost schimbat în sens înblînzitor, deși, să-ți mărturisesc, ideea mea este să spui totdeauna pe șleau părerile pe care le ai asupra unei scrieri, chiar cînd autorul acesteia are autoritatea științifică a unui învățat ca Domasz[ewski]; dar, în fine, am îmblînzit tonul și strîns înăuntru ghiarele, fiindcă așa este mai... academic.

Am menținut pasagiul privitor la sistemul al III-lea de înfățișare a scenelor. Totuși, pentru împăcarea d-tale am introdus o notă jos, unde arăt singur că sistemul reprezentării figurilor „văzute ca într-o oglindă" este o simplă ipotesă, care nu are alt rost decît să explice cîteva scene de pe Columnă, cu neputință de deslușit prin celelalte sisteme. De altminteri, recitind din nou unele scrisori ale lui Petersen[2] către mine, am ajuns la încheierea că marele învățat german a presimțit sistemul acesta explicator.

Cu harta de la urma volumului nu s-a mai făcut nimic. Era o muncă prea mare ca să reîncep refacerea ei. Aștept răspunsul Academiei și numai în cazul fericit al unei hotărîri favorabile, ceea ce mi se pare ipotetic — voi relua-o de a capo și o voi schimba.

Cea mai adîncă prefacere însă a lucrării mele este cea privitoare la „cetățile dace". Aici am tăiat și retezat, — urmele se pot vedea în lungul paginilor, — pînă la os. Fără milă am înlăturat cetăți dace pe care cu ochii mei le-am văzut și studiat. Le-am înlăturat numai fiindcă mi-ai cerut să mă mărginesc la cetățile dace care se găsesc înfățișate pe Columnă. Firește, între ele am menținut și pe cele care sînt sculptate și pe reliefele celui de al II-lea război dacic. Așa dar, iată-mă în regulă cu cererile d-tale, care erau foarte drepte.

Luptător dac, într-o reconstituire din 1906

Am isprăvit cu rezumatul meu din Columna traiană, cu alte cuvinte, sînt gata să trimit d-lui Olinescu[3] unul sau mai multe capitole spre traducere [în limba germană]. Toată întrebarea este: mai e dispus el să facă traducerea? *Iași, 1 octombrie 1908*

Dacă răspunsul va fi negativ, atunci adio planuri și bucurie! Sper însă, cu intervenția eficace a Lord Presidentului D. Onciul, să es cu fața curată și din această afacere. Un cuvînt din partea d-tale către dînsul, sînt sigur, ar face cît 10 scrisori din parte-mi. De altminteri este nevoe să-i arate cineva importanța lucrării; iar acel cineva să fie om cu autoritate. Deci, iubite President, un cuvînt din parte-ți și nava mea va pluti cu pînzele umflate pe largul mării necunoscutului! Dar iată că devin și poetic.

Trebuie să fii grozav de ocupat, cred, că să „neglijezi, precum spui, corespondența cu prietenii și prietenele". Mai ales cu prietenele, aici văd gravitatea lucrului. Totuși eu îmi iau curajul în mînă și-ți scriu două-trei cuvinte. Ceea ce ai hotărît cu dl. Olinescu rămîne sfînt, deși eu aș fi de părere ca din beneficiul net să-i las 30 la sută. *Iași, 20 octombrie 1908*

Eu i-am trimes chiar astăzi primul capitol din lucrare. După ce va sfîrși traducerea lui, îi voi înainta pe al doilea și așa mai departe.

Dacă sfîrșim cu traducerea pînă în iunie ce vine, începem și publicarea. Gîndul meu este să trimit un capitol, două din lucrare lui Petersen, cu care sînt în corespondență, pentru ca să văd și gîndul lui, mai ales în ce privește „cetățile dace". Dar pentru aceasta îmi trebuiește ceva tradus.

Dorința, exprimată în ultima-ți scrisoare, a fost împlinită încă de ieri, cînd, după multă discuție și mai multă frămîntare, am recomandat ca suplinitor pentru catedra de istorie medie și modernă pe protejatul și elevul d-tale, I. Ursu[4]. *Iași, 27 noiembrie 1908*

La noi necesară este o cunoaștere adîncă a lumii romane și celei preistorice. Pentru cea romană se cuvine să dăm atenție, fiindcă printr-aceasta limpezim propriile noastre origini. Pentru cea preistorică, de asemenea, se cuvine să fim cu o deosebită luare aminte, fiindcă printr-însa se limpezesc originile civilizației europene primitive. Țara noastră fiind în drumul marilor căi comerciale și războinice care legau sudul cultivat cu nordul și apusul Europei întunecat, orice formă de cultură europeană la noi își are fazele ei de trecere între lumină și întuneric. ■

---

[1] Alfred von Domaszewski (Timișoara 1856-Heidelberg 1927), profesor de antichități la Universitatea din Heidelberg; membru de onoare al Academiei Române (1897); autor, între altele, al *Istoriei imperiului roman* (2 vol., 1909).

[2] Eugen Petersen (1836-1919), arheolog german, a participat la campanii de săpături în Grecia și Asia Mică; autor, între altele, al studiului *Războiul dacic al lui Traian* (2 vol., 1899-1903).

[3] Dionisie Olinescu (Olinschi), arheolog, născut în Bucovina (aflată atunci sub dominația austro-ungară) și stabilit, în 1893, în România.

[4] Ioan Ursu (1875-1925), istoric, membru corespondent al Academiei Române, profesor universitar la Iași (din 1909), Cluj (1919-1923) și București (1923-1925). *Magazin istoric*, nr. 8/1975, 2.3/1981.

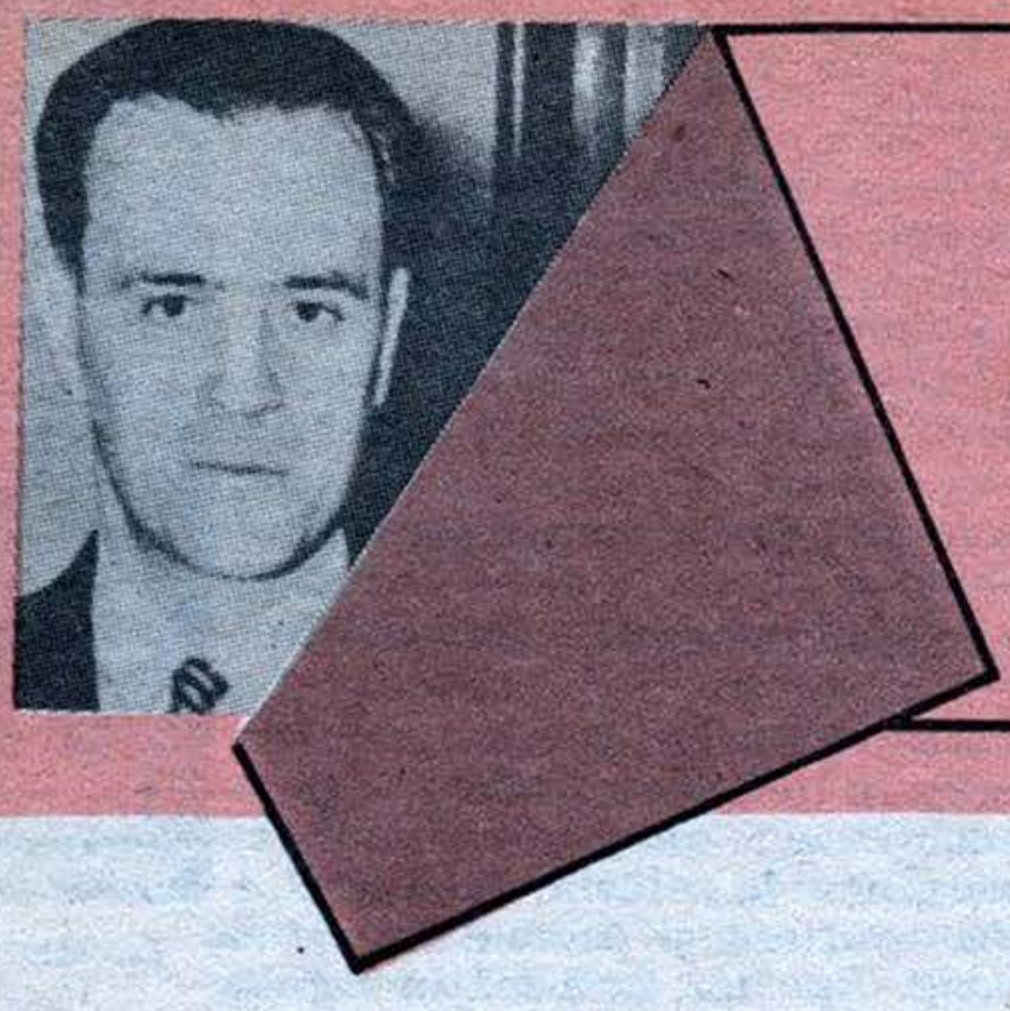

ÎNSEMNĂRILE LUI GRIGORE GAFENCU (VII)

Însemnările din a doua jumătate a anului 1943 şi prima jumătate a anului 1944, cu care încheiem această sultă memorialistică, sînt interesante sub mai multe aspecte.

În primul rînd, ele oglindesc ecoul pe care îl avea în întreaga lume, chiar din timpul desfăşurării ei, bătălia din arcul de la Kursk[1] **care pătrundea în dispozitivul frontului hitlerist de la sud de Orel pînă la nord de Belgorod. Aici s-a desfăşurat una dintre cele mai mari bătălii ale celui de-al doilea război mondial, bătălie îndelung pregătită de ambele părţi ale frontului în perioada de acalmie intervenită între martie-iunie 1943, după încheierea campaniei de iarnă, marcată de contraofensiva sovietică de la Stalingrad şi străpungerea blocadei Leningradului de către armata roşie.**

În timp ce Hitler concentra forţe puternice spre a declanşa ofensiva de vară, Înaltul comandament sovietic punea la punct un plan în două etape: apărarea cu puternice mijloace de luptă spre a epuiza pe atacanţi, după care să se treacă la o contraofensivă hotărîtoare.

Într-adevăr, la 5 iulie 1943 armatele hitleriste au declanşat atacul fără a reuşi să spargă frontul sovietic care a trecut, la 12 iulie, la contraofensivă. În bătălia de la Kursk, trupele sovietice au zdrobit cele mai puternice grupări ale armatelor hitleriste, creîndu-şi premisele înaintării lor ulterioare pînă la Berlin (G. K. Jukov, Amintiri şi reflecţii, **Bucureşti, 1970, pp. 505-569).**

Pe frontul mediteranean, după debarcarea trupelor aliate în nordul Africii (8 noiembrie 1942)[2] şi capitularea trupelor germane aflate aici (12 mai 1943), urmează debarcarea în Sicilia[3] (10 iulie) şi apoi chiar pe pămîntul peninsulei (3 septembrie). În acelaşi timp, aviaţia anglo-americană supune metodic unor bombardamente distrugătoare oraşele germane.

Pe toate fronturile deci marile puteri aliate preluau definitiv iniţiativa strategică.

În aceste condiţii, conducerea hitleristă nu mai putea nutri decît speranţa unei dezbinări între Aliaţi. O iluzie care se destramă însă în ultimele luni ale anului, cînd Conferinţa miniştrilor de externe ai U.R.S.S., S.U.A. şi Angliei (Moscova, 19-30 octombrie)[4] şi prima consfătuire Stalin-Roosevelt-Churchill (Teheran, 28 noiembrie-1 decembrie)[5] consolidează coaliţia antihitleristă. În pofida numeroaselor divergenţe de interese şi opinii, „cei trei" convin asupra modului de ducere a războiului în ultima lui fază şi asupra unor aspecte privind organizarea postbelică a lumii.

Într-un moment cînd nu dispunea decît de informaţiile de presă, Gr. Gafencu intuieşte totuşi semnificaţia politică a acestor întîlniri. „Nu poate fi vorba, firește, de o înţelegere privind toate problemele — dar de o voinţă de înţelegere, **spre a păstra un cadru unitar, o ordine unitară, în cuprinsul cărora să se poată rezolva toate problemele, prezente şi viitoare... Formele folosite nu alcătuiesc încă o concepţie unitară între cei trei... Este însă un început: pe urma formulelor se pot strecura şi ideile. Marea comunitate a popoarelor nu este încă alcătuită, dar este, poate, pe cale de a se alcătui", comentează Gr. Gafencu, la 7 decembrie 1943, comunicatul consfătuirii de la Teheran de care tocmai lua cunoştinţă.**

Într-adevăr, în octombrie-noiembrie 1943 se defrişa drumul care avea să ducă ulterior la hotărîrile de la Yalta (4-11 ianuarie 1945)[6] şi Potsdam (17 iulie-2 august 1945) pe care avea să se întemeieze pacea în Europa.

Diplomat cu experienţă, Gr. Gafencu consemnează procesul de destrămare a coaliţiei hitleriste care se adîncea pe măsură ce se profila tot mai clar sfîrşitul inevitabil al războiului. **Notează cu satisfacţie evenimentele din Italia, de la căderea lui Mussolini (26 iulie 1943) şi capitularea necondiţionată (8 septembrie) pînă la declaraţia de război făcută Germaniei hitleriste (13 octombrie). Îşi a-**

[1-6] *Magazin istoric*, nr. 4/1970; 1-2/1974; 1/1968. 3/1971; 2-8/1985; 6-11/1968; 1-6/1967.

pleacă urechile la veştile care-i parvin din Franţa de la Vichy. Urmăreşte cu încordare negocierile de pace sovieto-finlandeze angajate în ianuarie 1944 de fostul său coleg de la Moscova, Juho Paasikivi, care va deveni, în noiembrie 1944, prim-ministru al ţării sale. Se interesează ori de cîte ori are ocazia despre situaţia politică internă din celelalte state aflate încă în orbita Berlinului.

Nu este vorba de o simplă curiozitate de gazetar, ci de căutarea înfrigurată a răspunsului la întrebarea care îl obseda: „Cum vom izbuti să ne desprindem — să ne desprindem la timp — din grozava încleştare care ne-a aşezat sub fatala oblăduire a lui Hitler?“ (1 ianuarie 1944). Pentru a găsi un răspuns acestei întrebări, strînge legăturile cu o serie de oameni politici aflaţi în ţară sau stabiliţi în Occident, întreţine relaţii cu oameni politici din alte ţări aflaţi în Elveţia sau în exil la Londra şi se informează permanent de la diplomaţii care-i vizitează despre evoluţia situaţiei politice din România. Consideră că este datoria lui patriotică să acţioneze pentru o cît mai bună înţelegere a cauzei poporului român şi notează ceea ce i se pare un comandament: „de a nu se aşeza de-a curmezişul nici unuia dintre marile curente ale istoriei, şi de a avea putinţa, hai să-i zicem talentul, de a lămuri astfel faptele, încît simpatia şi interesul pentru cauza noastră să vină de la sine, ca o recunoaştere şi ca o întărire a legăturilor intime care dăinuie între noi şi lumea ce este pe cale de a ieşi transformată şi victorioasă din marele război“ (3 ianuarie 1944).

In acest scop, este gata să piece în Anglia, şi acceptă chiar o cale riscantă: trecerea în Franţa şi un drum de 40 km pe jos spre a ajunge la avionul clandestin care să-i poată duce la Londra, dar autorităţile engleze renunţă la proiect (20 ianuarie 1944). Rămîne la postul său de observaţie din Elveţia, uneori cu sentimentul amar că nu reuşeşte să facă tot ce ar fi dorit să facă spre a contribui la scoaterea României din război. De altfel, din ce în ce mai multe documente de arhivă indică o lipsă de receptivitate şi coeziune şi o stare de indecizie existente într-o serie de sfere conducătoare şi în serviciile speciale anglo-saxone faţă de diferitele tatonări ale unor diplomaţi şi politicieni burghezi aflaţi în Occident. In mod evident, Gafencu ar dori să primească o misiune similară celei încredinţate lui Barbu Ştirbey la Cairo. Foloseşte însă legăturile stabilite cu serviciile speciale ale Angliei şi Statelor Unite, spre a semnala prietenilor săi din ţară necesitatea de a se grăbi ruperea de Germania hitleristă şi le sugerează permanent să se stabilească în primul rînd legături directe cu guvernul sovietic. Îşi dă seama de lipsa de realism politic al lui Iuliu Maniu şi îl irită stilul acestuia de lucru, pe care îl caracterizează caustic atunci cînd primeşte un mesaj din partea sa: „Parcă aud pe Maniu: mă aprobă, dar nu mă sprijină; mă îndeamnă, dar nu mă sfătuieşte“ (16 decembrie 1943).

Va rămîne însă credincios fostului său şef politic, al cărui reprezentant în Occident se considera, şi va miza pînă la sfîrşit pe puterile anglo-saxone. Din cauza aceasta, deşi salută cu bucurie răsturnarea guvernului Antonescu şi ieşirea din războiul hitlerist („Binecuvîntez pe toţi aceia care au avut înţelepciunea şi curajul de a rupe legăturile cu Germania hitleristă“, notează el în istorica noapte de 23 august 1944) nu va reuşi să înţeleagă totuşi că tocmai prin trecerea la Revoluţia de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă, o Românie nouă, liberă şi independentă putea să realizeze dezideratul pe care el însuşi îl formulase: legături intime cu lumea care ieşea transformată şi victorioasă din război.

Aşa cum am procedat de-a lungul întregului serial, în preluarea fragmentelor de însemnări s-au operat mici intervenţii impuse de normele ortografice în vigoare, iar întreruperile de text au fost marcate prin trei puncte. Completările noastre în textul autorului sînt cuprinse între paranteze drepte.

[Geneva] 26 iulie [1943]

In oraşele italiene, mari manifestaţii de bucurie.

27 iulie

Ce vrea Badoglio? Să continue războiul, spun nemţii, care se declară „satisfăcuţi“. Dar atunci de ce a fost răsturnat Mussolini? Cine se mai gîndeşte să mai lupte azi, în Italia, unde poporul liberat de fascism îşi strigă bucuria şi manifestează pe toate căile?...

E mult mai probabil, că încă de pe acum, noul guvern caută un contact cu Aliaţii. Se zvoneşte că, la Vatican, „pertractările“ au şi început. Cine negociază în numele Italiei? Ciano? E probabil că va încerca. Ginerele are toate îndrăznelile. La întrunirea Marelui consiliu fascist, tînărul „conte“ a votat împotriva socrului, sprijinind moţiunea hotărîtoare şi fatală a lui Grandi[1]...

Churchill a vorbit în Camera Comunelor. El întinde o mînă caldă către poporul italian...

31 iulie

Nici o schimbare în raporturile dintre Italia şi Aliaţi. Badoglio nu se grăbeşte să accepte pacea fără condiţii, pe care i-o oferă anglo-saxonii.

Primesc vizita senatorului italian Puriceli, care vine de la Paris. Puriceli mi-a relatat cum s-a petrecut răsturnarea lui Mussolini. Ducele se întîlnise cu Hitler, la Brescia, pentru a-i cere ajutor militar. Hitler a căutat să convingă pe Mussolini că rezistenţa germano-italiană, în Italia nu e cu putinţă decît pe fluviul Pô. Mussolini s-a retras la Roma cu lozinca: retragere pe Pô! Supunînd acest plan suveranului, s-a izbit de rezistenţa micului rege. Ducele a încercat să înfrîngă rezistenţa regelui, sprijinindu-se pe Marele consiliu fascist. Regele avea însă legăturile sale cu o parte din acest consiliu. Cînd consiliul s-a întrunit, „conjuraţia“ era pusă la cale: moţiunea Grandi (iscălită şi de Ciano!) era gata pregătită. Marele consiliu, în loc să sprijine pe Duce, a hotărît,

[1] Vezi articolul *Ultima şedinţă a Marelui consiliu fascist*, în *Magazin istoric*, nr. 6/1967 şi articolele din nr. 2/1980.

Prizonieri hitleriști capturați de trupele sovietice după bătălia de la Kursk (august 1943)

la cererea lui Grandi, ca „toate puterile" să fie remise regelui.

3 august

Zi însemnată în istoria războiului: ruşii cuceresc Orel. (E cea dintîi mare ofensivă rusească de vară). Englezii pătrund în Catania, oraşul sicilian, sprijinit pe vulcanul Etna, unde germanii opun, de zece zile, o rezistenţă disperată.

Ştirile despre bombardamentele în Germania sînt groaznice. Hamburg e cu desăvîrşire pustiit. Berlinul aşteaptă cu îngrijorare o soartă asemănătoare...

8 august

Succesele ofensivei ruseşti continuă: armatele care au cucerit Orel înaintează spre Briansk, iar cele care au intrat în Belgorod coboară spre Harkov. Ziariştii englezi şi americani vestesc că sovieticii dispun de rezerve uriaşe, „nemaipomenite pînă azi"...

23 august

Ruşii ocupă Harkovul. (Este pentru a doua oară, în acest an, cînd ei îl ocupă). Pentru a vesti acest fapt, comunicatul german întrebuinţează un dulce eufemism: „Armata germană a încorporat Harkovul în zona luptelor elastice". Şi pentru a ilustra cît de „elastice" sînt aceste lupte, nemţii au evacuat Harkovul „încorporat"...

1 septembrie

Churchill a ţinut un discurs la Quebec, în inima Canadei franceze.

El a spus, pentru Franţa: „Timp de 40 de ani, şi mai mult, am avut o credinţă mare în grandoarea şi în virtutea Franţei... Putem avea certitudinea că Franţa se va redresa liberă, unită şi independentă, pentru a veghea, împreună cu celelalte naţiuni, asupra toleranţelor generoase" (nu ştiu cum o fi fost expresia lui în englezeşte; traducerea franceză este însă minunată: „tolérances généreuses", după toate intoleranţele bestiale ale evului totalitar), ale societăţii umane, pe care avem ferma intenţie să le salvăm şi să le reconstruim.

Pentru U.R.S.S.: „Am semnat, cu Uniunea Sovietică, un tratat de bunăvoinţă şi de ajutor reciproc pentru o durată de 20 de ani. Puteţi avea certitudinea că noi, britanicii, sîntem hotărîţi să facem tot posibilul pentru a concretiza acest tratat, cu toată forţa şi cu toată fermitatea noastră naţională. Întreg Imperiul britanic adresează salutul său lui Stalin, cu prilejul acestei strălucite campanii de vară".

Pentru Hitler: „Desigur, vedem că germanii sînt urîţi cum nici o altă naţie n-a fost vreodată urîtă, în istoria lumii, şi nici cu atîta deplină dreptate, urîtă. Îi vedem revărsaţi pe zeci de state, odinioară libere şi fericite, şi unde ghiarele germane lasă răni putrede, ale căror cicatrice nu vor dispărea niciodată. Tirania nazistă şi militarismul prusac, aceste două respingătoare dominaţii, pot să prevadă şi să se teamă de ora pieirii lor, care se apropie".

3 septembrie

...Aliaţii au trecut canalul de la Messina şi debarcă în Calabria. Este cea dintîi debarcare pe continent.

Englezii bombardează cu succes Brennerul (Bolzano şi Treviso), pentru a tăia calea de legătură între Germania şi Italia. Ruşii înaintează în Ucraina şi în sectorul Smolensk.

N-a trecut nici o lună de la prăbuşirea teribilului Mussolini şi nimeni nu mai pomeneşte de numele lui. Hitler mai cîrmuieşte pe undeva. Nimeni însă nu-i mai aude glasul, decît la radio Londra, unde cuvîntările sale „profetice" sînt repetate zilnic, de englezi, pentru a înveseli ascultătorii de pretutindeni...

8 septembrie

...Italia a capitulat. Marea veste ne este dată la radio, în toate limbile. Ascultăm mesa-

jele lui Eisenhower, Badoglio și Cunningham[1]: capitulare, armistițiu — poate chiar mai mult, o asociere împotriva nemților. Berlinul vorbește de trădare — ordinea nouă e în primejdie (ba bine că nu!), cauza Europei a fost părăsită...

Din punct de vedere politic, situația se prezintă astfel. Poporul italian nu a voit acest război — a fost cu de-a sila băgat în el — și nu a luptat decît atîta vreme cît a fost silit să lupte. De îndată ce constrîngerea exercitată de regimul fascist a fost înlăturată, era firesc ca Italia să caute cu orice chip, la orice preț, să iasă din război.

„Trădarea" poporului italian e urmarea logică a eliberării lui. *Toate popoarele „aliate" cu Germania vor face la fel — cu mai multe sau mai puține forme — fiindcă toate au resimțit politica Axei, a „Pactului Tripartit" și a „ordinii noi" ca o nesuferită constrîngere.*

Se prăbușește o uriașă minciună care, patru ani de-a rîndul, a apăsat asupra sufletului popoarelor europene...

12 septembrie

...Auzim la radio o nouă știre năstrușnică: Mussolini a fost liberat de niște par șutiști germani[2], și e gata să reia conducerea Italiei, a părții care mai rămîne din Italia... Știrea nu face plăcere englezilor. Armatele americane au debarcat la Salerno, și taie în două Italia de sud: la adăpostul lor, Montgomery, care stăpînește Calabria și a ocupat Tarentul, înaintează spre Brîndisi și Bari, cu vădita intenție de a trece în Balcani. Întreaga flotă italiană s-a predat Aliaților și se află undeva la Malta. Armata lor [italienilor] nu mai există, după cum a declarat-o însuși Hitler...

15 septembrie

...De la „liberarea" senzațională a lui Mussolini, urmează o serie neagră pentru germano-italieni. Haosul este în toi, în Italia: flota, în întregime, s-a predat Aliaților; armata e în descompunere; unele unități luptă alături de Aliați; miliția fascistă luptă în rîndurile germane; restul trupelor se predă, sau dispare.

Nemții au reacționat violent și grabnic: toate orașele sînt în stăpînirea lor. La Roma, au arestat o bună parte din guvern. Cu reînscăunarea lui Mussolini, va reîncepe prigoana împotriva elementelor liberale. Un comunicat al lui Mussolini vestește că s-a așezat în fruntea unui regim fascist republican[3] (sprijinit, evident, de armata germană, și că va pedepsi pe „trădători").

...Ocuparea Italiei de sud e anevoioasă — la Salerno, armata 5-a anglo-americană se află într-o situație critică în fața contraatacurilor trupelor lui Kesselring[4]... Rezistența anglo-americanilor atîrnă de ajutorul lui Montgomery, care înaintează în marș forțat spre Neapole, după ce a cucerit Tarent, Brindisi și Bari.

Firește, aceste fenomene sînt vremelnice: înfrîngerea nemților e înscrisă în timp. Europa va mai trece însă prin ceasuri grele. Radio Berlin a dat un avertisment „trădătorilor" eventuali din România: „Germania răsplătește lealitatea și strivește fără milă trădarea!"

Cei ce au urechi de auzit, să audă.

18 septembrie

...Situația s-a îndreptat, la Salerno. Se vorbește de o mare bătălie în fața orașului Neapole. Rușii înaintează în marș forțat spre Kiev.

Roosevelt, într-un mesaj către Congres, pomenește de nemulțumirea care fierbe în România, Ungaria, Finlanda și Bulgaria (România e în frunte!)...

5 octombrie

Dinu Hiott sosește de la Vichy și pleacă mîine în țară.

---

[1] Andrew Browne Cunningham, viconte de Hyndhope (1883-1963) amiral britanic; comandant șef al Flotei britanice din Mediterana (1939-1942), comandant șef al Forțelor navale aliate din Mediterana (1942-1943), prim-lord al amiralității și șef al Statului Major al Forțelor Navale Britanice (1943-1946). Autor al victoriilor împotriva flotei italiene la Taranto (11 noiembrie 1940) și Capul Matapan (28-29 martie 1941); sub comanda lui D. Eisenhower, a contribuit la reușita debarcării în Sicilia (*Magazin istoric*, nr. 1/1968, 4/1974).

[2] La 12 septembrie 1943, un comando german, condus de Otto Skorzeny, l-a eliberat pe Mussolini din arestul de pe Gran Sasso.

[3] *Magazin istoric*, nr. 2/1980.

[4] Mareșalul german Albert Kesselring (1885-1960) era, din 1942, comandant al Frontului sud (Mediterana-Africa), iar în 1943 al Grupului de armate „C" din Italia.

Delegația guvernului italian semnează armistițiul cu Aliații (Cassibile, 3 septembrie 1943)

Populația orașului Roma doboară statuia fostului dictator Mussolini

Situația în Franța e tot mai tulbure. Laval mai nădăjduiește grave neînțelegeri între sovietici și anglo-saxoni, care ar îngădui Franței (și Germaniei) să caute o ieșire pe cale diplomatică. Mareșalul Pétain vede lucrurile mai simplu. A spus lui Hiott, cu un zîmbet părintesc: „Încercați să vă desprindeți cît mai e încă timp". Secretarul lui Pétain, care a luat parte la convorbire, a declarat lui Hiott că ne aflăm într-o stare asemănătoare: Franța și România au interesul și voința de a scăpa de nemți, dar e foarte greu...

22 decembrie

Tot atît de pesimistă, ca și scrisoarea lui [Jacques] Truelle, este și lunga scrisoare a lui Brutus Coste: „Mai este nevoie să vă spun cît de mult regretăm lipsa dv. de aici? De aici vedem lucrurile foarte în negru. Atît poziția noastră materială, cît și poziția morală, sînt slabe, foarte slabe, Spre a putea lucra — în ipoteza ta mai dezastruoasă — în vederea salvării a ce se va mai putea salva, cei din țară (vorbesc de cei neamestecați în nebunia ultimilor doi ani), ar trebui să formeze un bloc național și să înscăuneze formal un grup de oameni cu reprezentarea acestei forțe politice autentice în străinătate. S-ar putea organiza, apoi, un comitet care să înmănuncheze toată lumea aflată peste hotare, punîndu-se capăt actualei situații: fiecare trage în altă direcție și pe cont propriu — sau pe socoteala unei fracțiuni politice (imaginare sau reale) de acasă".

Foarte adevărat. Cum s-ar putea însă organiza ceva, cînd Maniu nu îndrăznește să spună nimănui ce gîndește, ce urmărește, ce vrea?

Coste, care a trăit în țările anglo-saxone (unde și-a cîștigat multe simpatii) și care își dă seama mai bine decît mulți alții despre ceea ce înseamnă o bună propagandă, *a citit cartea mea*[1] *și îmi scrie elogios despre ea. Coste îmi dă și unele sugestii, pe care le voi cerceta.*

Citind aceste două scrisori, sincere și prietenești, simt tot amarul străduințelor mele ce nu au putut duce, pînă azi, la nici un rezultat desăvîrșit. Mă găsesc în străinătate, dar mișcările nu-mi sînt libere și nu pot ajunge acolo unde ar trebui. Am scris o carte (și multe alte note și memorii) care ar putea fi de folos cauzei noastre. Nu o pot însă arunca pe piață și chiar dacă cenzura elvețiană nu s-ar împotrivi, mă tem ca nu cumva succesul „literar" să paralizeze serviciile politice pe care le-aș putea aduce țării. Aceste gînduri mă chinuiesc mereu, cu atît mai mult, cu cît nimeni în țară, sau în străinătate, nu îndrăznește să ia o atitudine potrivită, sau să rostească un cuvînt mîntuitor.

Sullivan îmi dă de știre că cele patru exemplare pe care i le-am încredințat au ajuns la Londra. În sfîrșit! Mă asigură că au fost predate destinatarilor, și anume: una la Foreign Office, alta lui Cripps, a treia lui W. Steed[2]*, a patra lui Seton Watson...*

30 decembrie

Primesc vizita lui Stanley[3]*. Mă întreabă dacă mai sînt încă dispus să plec în Anglia. Dacă da, „Aliații" din Elveția vor cere la Londra să mi se găsească un mijloc de trecere. (Bănuiesc că este o întrebare pe care o pun chiar și cei de la Londra, fiindcă pînă acum Berna a propus, în mai multe rînduri, plecarea mea, dar Londra a răspuns întotdeauna în mod evaziv și dilatoriu.)*

Răspund că sînt gata să plec, pentru a sluji cauza împăcării țării mele cu Națiunile Unite; cer însă ca soția mea să mă însoțească. Mai cer, firește

---

[1] Se referă la *Préliminaires de la guerre à l'Est.*

[2] Wickham Steed, ziarist englez, corespondent al ziarului *Times* la Berlin, pînă la izbucnirea primului război mondial; istoric și autor de memorii; conferențiar pentru istoria României la Universitatea din Londra.

[3] Împreună cu Sullivan, Stanley a stabilit și menținut strînse contacte cu Gafencu.

(ceea ce, de altminteri, se subînțelege întru asemenea deplasare), ca Națiunile Unite să mă invite de a veni, adică să-mi ofere numaidecît prilejul de a fi folositor...

Londra s-a răzgîndit. Este gata să facă ceva, ca să mă aducă. Știu că plecarea mea înseamnă sechestrarea ziarelor și a întregului meu avut: voi pierde și puținul pe care îl mai am la Geneva; vom rămîne în „aer"! Nu îmi este însă îngăduit să șovăiesc. Țara este, în aceste zile, atît de crunt amenințată, încît trebuie riscat orice, spre a-i fi de folos.

1 ianuarie 1944

Anul 1943 a adus schimbări hotărîtoare, pe toate fronturile. În Rusia, în Africa, pe continent — armatele Axei au fost respinse; Axa însăși s-a rupt, iar Germania, strivită sub bombele aviației aliate, duce aproape singură lupta înainte. Anul 1944 nu poate fi decît anul deznodămîntului; pretutindeni, pe uscat, pe mare, în aer, numeroasele armate ale Națiunilor Unite pregătesc asaltul suprem.

Ce va aduce victoria Aliaților? Echilibrul lumii, restabilit în 1943, va găsi el o statornică așezare în 1944? Sau vom cădea cu toții, prinși în vîrtejul unor uriașe prefaceri, din exces în exces?

Pentru țara noastră, „deznodămîntul" ne pune în fața unei probleme de viață sau de moarte...

Cum vom izbuti să ne desprindem — să ne desprindem la timp — din grozava încleștare, care ne-a așezat sub fatala oblăduire a lui Hitler? Cum vom putea ieși din situația falsă, în care am fost împinși, printr-o înlănțuire de fapte, dincolo de voința noastră?

Cînd, și cum vom putea fi, din nou, noi-înșine, stăpîni în casa noastră și liberi? ■

Cuvînt introductiv:
Costin MURGESCU

Selecția textelor și prezentarea științifică:
Ștefan LACHE

CLIO ZÎMBEȘTE

Celebrul bancher Rotschild (1743-1812), fiind grăbit să ajungă la o întîlnire de afaceri, a luat o trăsură de piață și, la sfîrșitul cursei, i-a plătit birjarului exact suma cerută. Acesta a bombănit:

— Fiul dv. îmi dă întotdeauna de șase ori mai mult decît îi cer.

— El are un tată bogat — a răspuns Rotschild. Eu n-am!

●

Goethe (1749-1832) era extrem de orgolios și nu voia să accepte ideea că în afară de el mai există și alți oameni celebri. Într-o zi, i-a fost prezentat marele compozitor Ludwig van Beethoven (1770-1827). După ce și-au strîns mîna cu căldură, s-au urcat într-o trăsură pentru a face o plimbare prin oraș. Prezența celor doi „titani" atrăgea privirile tuturor. Nu era om care să nu se aplece în fața lor. După cîtva timp, Goethe i se adresează lui Beethoven:

— Ce plicticos este să fii celebru. Privește, toți îmi dau binețe.

— Nu te enerva dragă prietene, i-a răspuns surîzînd Beethoven. Poate mă salută pe mine...

●

În anul 480 î.e.n., regele persan Xerxes (485-465 î.e.n.) a pornit într-o expediție războinică împotriva Greciei. Ajungînd la Helespont (numele antic al strîmtorii Dardanele), a hotărît construirea unui pod de vase, pentru a-și trece oștirea pe malul celălalt. Dar s-a pornit o furtună puternică, marea s-a răsculat și valurile au distrus podul. Înfuriat peste măsură, Xerxes a trecut la „represalii". Din ordinul său, marea a primit 300 lovituri de bici. Pedeapsa a rămas însă fără efect și singura soluție a fost refacerea podului.

●

Cineva i-a reproșat lui Erasmus din Rotterdam (c. 1467-1536) că nu respectă zilele de post prescrise de biserică.

— Ce să fac, a răspuns celebrul filozof. Sufletul mi-e catolic, dar stomacul luteran.

●

Marele actor francez Talma (1763-1826) era un pasionat amator de pescuit. Într-un rînd, pe cînd pescuia, fără autorizație, pe malul unui lac din Bretania, se pomenește cu un jandarm, care îl întreabă răstit:

— Cu ce drept pescuiești d-ta aici?

Talma se ridică plin de demnitate, măsoară jandarmul din cap pînă-n picioare cu dispreț și-i spune apoi patetic, cu mari gesturi teatrale:

— Cu dreptul spiritului genial asupra creaturii meschine.

Polițaiul se înclină respectuos și îngaimă emoționat:

— Scuzați, vă rog. Noi aici n-avem de unde să știm toate legile noi.

●

Compozitorul german Johannes Brahms (1833-1897) era un om retras, căruia nu-i plăcea să ducă o viață mondenă. Totuși, o doamnă din înalta societate, vrînd să dea o serată în cinstea lui, s-a gîndit că îl va înduplека să participe, dacă îi va trimite lista invitaților, cu rugămintea de a-i șterge el însuși pe cei care nu-i erau pe plac.

Muzicianul a primit lista și a înapoiat-o cu un singur nume tăiat: Johannes Brahms.

●

Autorul îndrăgitei lucrări *Cartea de la San Michele* și a mai puțin cunoscutei scrieri *Crucea Roșie și crucea de oțel*, Axel Munthe (1857-1949), a părăsit insula Capri datorită convingerilor sale antifasciste. În timpul celui de-al doilea război mondial, scriitorul s-a reîntors în țara lui de origine, Suedia. Celebrul fizician, medic și scriitor a fost invitat de regele Gustav V — al cărui medic fusese înainte de a se stabili în insula italiană — să locuiască în castelul regal de la Stockholm.

Cînd fotograful Curții a vrut să-i fotografieze într-o zi împreună pe cei doi bătrîni, regele i-a spus scriitorului:

— Veniți alături de mine. Veți fi într-o înaltă societate!

— Și dv., Maiestate! i-a răspuns Axel Munthe. ■

În sec. VI, Armenia, împărțită încă din anul 387 între Imperiul roman de răsărit și Persia sasanidă, devine un teatru de lupte între cele două puteri, care încearcă, fiecare, să-și extindă stăpînirea asupra celeilalte. După cucerirea Persiei de către arabi (anul 637), statul sasanid e transformat în provincie a Califatului omeiad[1] și rivalitatea reapare, de această dată între Bizanț și Califatul arab, ultimul reușind să pună stăpînire pe Armenia Orientală. Sub noua dominație, guvernatorii armeni ai provinciilor continuă să-și păstreze o oarecare autonomie economică, administrativă și militară; între Califat și prin-

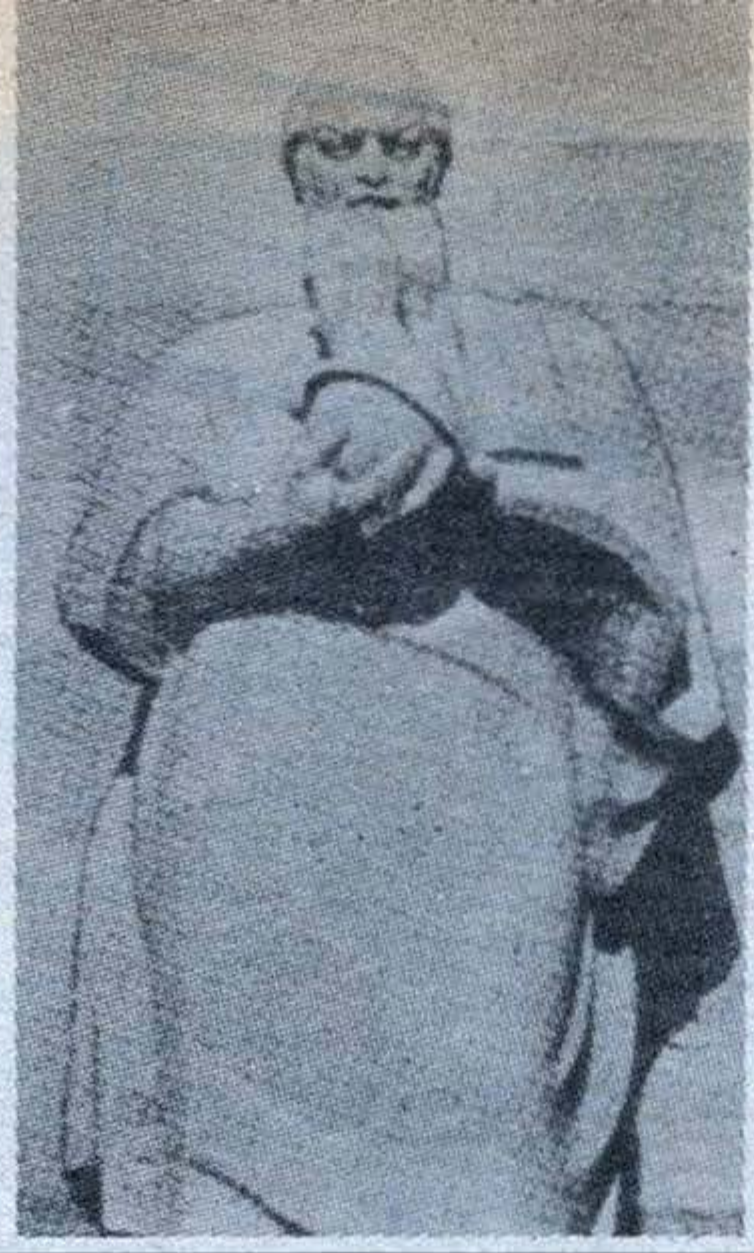

cipii guvernatori, a căror vasalitate se reduce la plata unui bir și furnizarea de oști, se încheie în 652 un tratat de neagresiune și cooperare. Datorită tratatului, vreme de peste trei decenii, Armenia Orientală cunoaște o perioadă de pace și prosperitate. Odată cu avîntul vieții economice, se dezvoltă cultura și știința. După „epoca de aur" a literaturii armene (sec. V), datorată lui Mesrop Maștoț, inventatorul alfabetului și scrierii armene și întemeietorul școlii de traducători, tezaurul lucrărilor științifice se îmbogățește, în special cu roadele gîndirii unei mari personalități: savantul Anania Șiracații.

ANANIA ȘIRACAȚI

sau „Marele socotitor"

al Armeniei medievale

SERGIU SELIAN

„Tu ai tăgăduit știința"

Deși a lăsat o succintă *Autobiografie*, despre prima perioadă a vieții lui Anania Șiracații se cunosc puține lucruri. S-a născut, probabil, la începutul secolului VII, în provincia Șirac judecînd după nume, se pare că la Ani, viitoarea capitală a Armeniei. Mai generoase sînt informațiile privind studiile sale. După ce învață la o școală monahală locală, Șiracații pleacă, pentru aprofundarea și desăvîrșirea cunoștințelor sale, în Armenia Occidentală, aflată sub stăpînire bizantină. Are o pasiune mărturisită — matematica: „Și îndrăgind foarte arta socotitului, mă gîndii că fără numere nimic temeinic nu-i, căci chibzuiesc că ea e maica tuturor științelor". Negăsind un dascăl suficient de competent, vrea să se ducă la Constantinopol, însă pe drum niște cunoscuți întîlniți la Sinope îl sfătuiesc să nu bată atîta cale, ci să meargă la Trapezunt, la învățatul grec Tiukicos. Școala acestuia, frecventată de elevi din numeroase țări, printre care și copii de la curtea Bizanțului, era vestită în tot Orientul Apropiat. După mărturia lui Șiracații, Tiukicos vorbea perfect armeana și avea o bibliotecă vastă. Aici rămîne Anania vreme de opt ani, ajungînd să stăpînească temeinic matematica, astronomia și alte științe exacte. Înapoiat în Șirac (anul 661) cu bogate cunoștințe, își începe activitatea pedagogică, întemeind o școală și scriind manuale pentru elevii cărora le transmite știința sa. În același timp, continuă să studieze și să scrie lucrări de matematică, astronomie, cronologie (în sensul de socotire a anilor calendaristici), geodezie, geografie etc., activitate căreia îi va consacra întreaga sa viață. Data morții lui Șiracații e necunoscută, dar cum într-o *Istorie* savantul menționează incursiunea din 685 a

[1] *Magazin istoric*, nr. 1/1985.

În imagine: Anania Șiracații, unul din cei șase cărturari ai antichității, ale căror statui se află în fața bibliotecii de manuscrise Matenadaran, din Erevan.

khazarilor în Armenia, la acea dată el fiind foarte înaintat în vîrstă, trebuie să fi murit prin deceniul 9 al veacului VII.

Meritul primordial al lui Anania Şiracaţi este de a fi pus bazele ştiinţelor exacte în Armenia medievală. Deviza cărturarului, împrumutată dintr-o pildă a lui Solomon, era: „Tu ai tăgăduit ştiinţa, iară eu te tăgăduiesc pe tine". Într-o vreme în care gîndirea armeană se dezvolta în două direcţii, una apărînd şi propovăduind dogmele oficiale, iar cealaltă fiind expresia vederilor progresiste, Şiracaţi reprezenta cea de-a doua tendinţă, continuatoare a tradiţiei ştiinţei şi culturii elene.

Cea mai valoroasă şi mai importantă lucrare a savantului armean este manualul de aritmetică, unul dintre cele mai vechi care s-au păstrat pînă la noi. Manualul e alcătuit din tabele de socotit cu cele patru operaţii elementare şi probleme de rezolvat. Aşa cum se obişnuia în epocă, autorul utilizează pentru cifre literele alfabetului armean[1], fără semnele operaţiilor şi al egalităţii, care vor intra în uz abia în sec. XV-XVI. Primul grup de tabele, intitulat *Preparatie*, ceea ce duce la supoziţia că era cursul pentru anul întîi, este cel al adunării, operaţie numită *Priiminţă*, în ideea că un număr primeşte altul alături. Al doilea capitol, *Peste-nvăţă-*

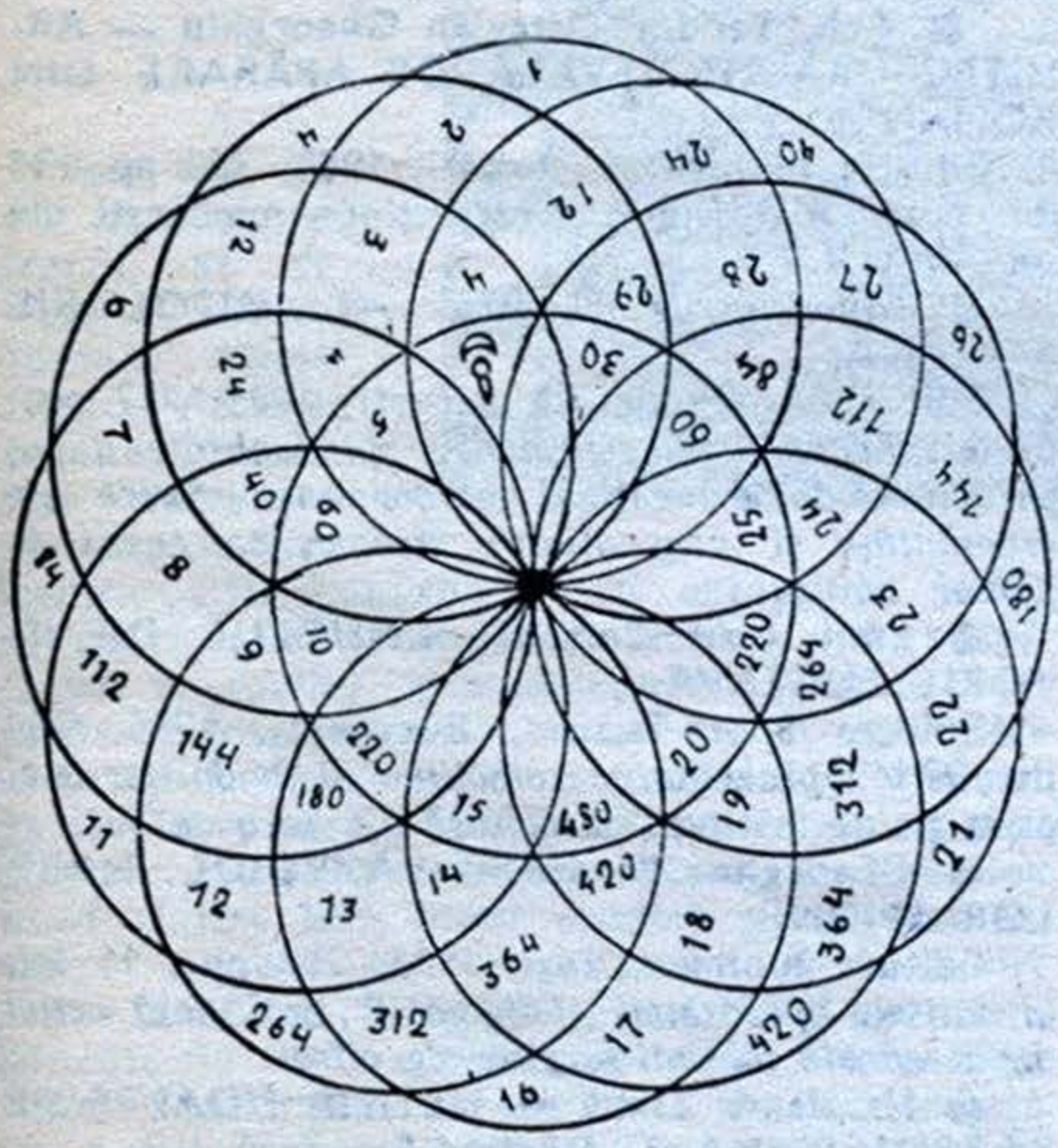

Rozetă concepută de învăţatul armean pentru calcularea duratelor fazelor Lunii

tură, deci pentru anul al doilea, este al tabelelor scăderii, operaţia fiind numită *Slobozire*, întrucît un număr e scos din altul şi lăsat afară. Cel mai amplu capitol este cel al tabelor înmulţirii; ultimul, *Şasemii*, poartă această denumire pentru că cifra 6 000 este împărţită, pe rînd, la cele 36 valori numerice

[1] Cele 36 semne grafice ale alfabetului armean au şi valori numerice: primele 9 — unităţi, următoarele 9 — zeci, apoi sute şi mii, astfel încît cu literele se poate scrie orice număr pînă la 9 999; pentru numere mai mari se utilizează un semn care, pus deasupra literei respective, multiplică de 10 000 ori valoarea acesteia.

ale alfabetului armean. În continuare, sînt inserate coloane de numere pare şi impare, respectiv *Perechi* şi *Neperechi*, astfel încît pe orizontală se obţin progresii aritmetice, iar pe verticală, progresii geometrice.

Partea de probleme a manualului conţine 24 probleme cu subiecte luate din realitatea istorică a Armeniei sec. V-VI, în principal evenimente legate de dinastia princiară Camsaracan, de unde ipoteza că manualul ar fi fost comandat de principii din această familie; de asemenea, şase probleme distractive utilizate la serbări şi ospeţe, ca prilej de întreceri sub formă de întrebări şi răspunsuri. Manualul lui Şiracaţi, deşi păstrat incomplet, este prima lucrare amplă de acest fel apărută. Unele probleme sînt greu de rezolvat cu procedeele egiptene şi greceşti cunoscute pînă la vremea aceea. În ceea ce priveşte problemele distractive ale Marelui socotitor, cum era supranumit Şiracaţi, acestea s-au păstrat, cu unele modificări şi adăugiri, în folclorul armean.

Lucrarea cronologică de căpătîi a lui Anania Şiracaţi este *Croniconul*, un calendar pentru 532 ani. Aici, savantul realizează cea mai importantă reformă, transformînd sistemul calendaristic variabil armean într-unul fix pe perioada 553-1084, primul an al *Cronicon*-ului constituind, astfel, începutul Marii cronologii armene. Într-o altă lucrare, *Izvodul calendarului*, Şiracaţi consemnează calendarele a 14 popoare antice (greci, romani, perşi, asirieni, egipteni, etiopieni, evrei ş.a.), lucrarea fiind valoroasă prin informaţiile despre unele popoare dispărute, care n-au lăsat mărturii scrise. Aşa sînt albanii caucazieni, al căror sistem calendaristic poate fi regăsit doar în această scriere[3].

O ţară căreia i se zice Balak

Urmînd gîndirea anticilor, savantul armean consideră că lumea, inclusiv omul, flora, fauna, este constituită din *aer*, *apă*, *foc* şi *pămînt*. El afirmă, în spiritul concepţiilor materialiste de mai tîrziu, că natura se află într-o continuă mişcare şi schimbare, tot ce există fiind supus transformării; în cursul acestui proces, elementele nu se pierd ci trec dintr-o formă în alta. Interesantă e şi concepţia cosmogonică a lui Şiracaţi: „Pămîntul îmi pare a fi ca un ou: după cum gălbenuşul oului e în mijloc, albuşul în jurul său, iar coaja îl învăluie împrejur, tot aşa Pămîntul e în mijloc, aerul în jurul său şi universul îl învăluie împrejur". Contrazicînd cu îndrăzneală dogmele religioase ale epocii, el refuză ideile ce i se par absurde că Pămîntul s-ar sprijini pe elefanţi ori crocodili, propunînd pentru echilibrul planetei o explicaţie care, deşi greşită, e cea mai logică dintre ideile anterioare teoriei newtoniene: greutatea globului şi vînturile puternice care suflă de

[3] Într-un manuscris armean copiat în mănăstirea Metop, după un original din sec. X sau XI, pe lîngă alte alfabete antice e transcris şi alfabetul alban, iar singura *Istorie a albanilor* a scris-o, de asemenea, un istoric armean, Movses Caghancatvaţi.

jos asupra lui sînt două forţe contrare, care îl ţin în echilibru. În *Cosmologia* sa, Şiracaţi acordă un întreg capitol Căii Lactee, inserînd şi cîteva legende antice, inclusiv una armenească: într-o iarnă geroasă, zeul Vahagn pleacă în Asiria şi fură de la zeul Barşam o căpiţă de fîn, pe care cărînd-o prin cer o risipeşte, de unde numele de „Drumul hoţului de paie", care se dă, în popor, Căii Lactee (la români, „Paiele ţiganului"). El menţionează însă că nu e vorba decît despre o legendă şi, alăturîndu-se savanţilor din antichitate, consideră Calea Lactee o aglomerare de aştri cu lumină palidă, difuză.

În *Geografia* sa, pînă de curînd atribuită în mod greşit istoricului Movses Khorenaţi[1], Anania Şiracaţi descrie globul pămîntesc, menţionînd 12 ţări europene, 8 africane şi 20 asiatice, pe temeiul originii etnice şi al condiţiilor naturale, şi nu după împărţirea politico-administrativă. Pentru cititorul român, demnă de interes este menţiunea făcută în *Geografie* despre o „ţară necunoscută, căreia i se zice Balak", menţiune referitoare la Valahia, ca regiune limitînd la sud Sarmaţia. Deşi această menţiune este o adăugire datorată unui copist din veacurile ulterioare,

Imagine dintr-un manuscris al Cosmologiei *lui Şiracaţi*

informaţia rămîne oricum o mărturie preţioasă despre provinciile româneşti. Continuare a *Geografiei*, *Milometr a* — o altă lucrare a învăţatului armean — cuprinde descrierea principalelor şapte drumuri comerciale care treceau prin Armenia, în traficul dintre Bizanţ, Persia, India, Iveria şi Crimeea.

Pe lîngă aceste lucrări, Anania Şiracaţi mai are studii de meteorologie, despre pietrele preţioase, despre măsuri şi greutăţi. Moştenirea sa pedagogică, cuprinsă în manuale, a fost valorificată veacuri la rînd în şcoli, iar studiile calendaristice şi cosmologice şi-au păstrat în mare măsură valoarea, ceea ce îl situează pe savant printre personalităţile ştiinţei universale[2]. ■

[1] *Magazin istoric*, nr. 7/1983.

[2] La sfîrşitul anului 1984, printr-o hotărîre a Uniunii Astronomice Internaţionale, unuia dintre craterele de pe partea invizibilă a Lunii i-a fost atribuit numele lui Anania Şiracaţi.

CĂRŢI SOSITE LA REDACŢIE

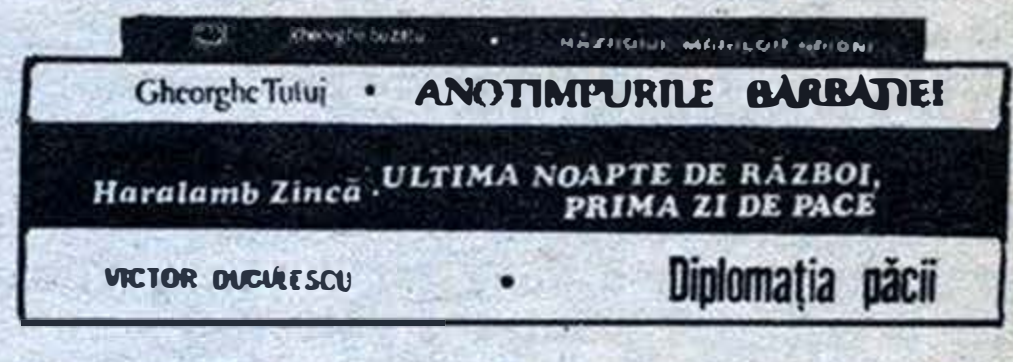

● Victor Duculescu — **DIPLOMAŢIA PĂCII.** Editura Albatros, Bucureşti, 1985, 280 pp., 15 lei: *demersul românesc privind statuarea unui nou tip de relaţii internaţionale în lumea contemporană, în cadrul cărora, după expresia lui N. Titulescu, „dreptul trebuie să primeze asupra forţei".*

● General-locotenent (r) Ion Şuţa — **DIMENSIUNEA ISTORICĂ A PRIMEI OPERAŢII A ROMÂNILOR ÎN RĂZBOIUL ANTIHITLERIST.** Editura Facla, Timişoara, 1985, 216 pp., 23 lei: *operaţia de acoperire executată de armata română între 24 august şi 20 septembrie 1944, parte componentă a Revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă.*

● Arh. Teodor Octavian Gheorghiu — **ARHITECTURA MEDIEVALĂ DE APĂRARE DIN ROMÂNIA.** Editura tehnică, Bucureşti, 1985, 350 pp., 34 lei: *pagini din istoria construcţiilor româneşti din sec. IV-XIX.*

● Romulus Vulcănescu — **MITOLOGIE ROMÂNĂ.** Editura Academiei, Bucureşti, 1985, 712 pp., 67 lei: *incursiuni în străvechea spiritualitate a poporului român, evidenţiind coordonatele istorice ale creativităţii şi originalităţii strămoşilor noştri în planul culturii.*

● Emil Ioan Emandi — **MUZEUL DE ISTORIE SUCEAVA.** Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1985, 264 pp., 27 lei: *prezentarea colecţiilor şi fondurilor unei prestigioase instituţii de cultură din Ţara de Sus.*

● Gheorghe Buzatu — **RĂZBOIUL MARILOR SPIONI.** Editura Junimea, Iaşi, 1985, 256 pp., 11 lei: *în culisele operaţiunii „Enigma 2", intitulată astfel după numele maşinii naziste de cifrat.*

● Haralamb Zincă — **ULTIMA NOAPTE DE RĂZBOI, PRIMA ZI DE PACE.** Editura militară, Bucureşti, 1985, 416 pp., 20 lei: *carte-document datorată investigaţiilor creatoare ale unui „scriitor pe care-l posionează istoria, cu precădere cea a ultimului război mondial" şi consacrată contribuţiei românești la înfrîngerea nazismului.*

● Constantin Kiriţescu — **PORTRETE** *(introducere:* **Costin C. Kiriţescu).** Editura ştiinţifică şi enciclopedică, Bucureşti, 1985, 368 pp., 27 lei: *pagini de memorialistică („oameni pe care i-am cunoscut") de la sfîrşitul veacului trecut şi prima jumătate a sec. XX.*

● Gheorghe Ţuţui — **ANOTIMPURILE BĂRBĂŢIEI.** Editura Eminescu, Bucureşti, 1985, 228 pp., 11 lei: *evocări istorico-memorialistice din anii 1940-1945.* ■

LOCARNO: 5-16 OCTOMBRIE 1925

Cum am văzut în numărul trecut al revistei, primul contact oficial dintre Aristide Briand şi membrii delegaţiei germane la Conferinţa de la Locarno (5-16 octombrie 1925) debutase sub semnul şovăielilor, al suspiciunii şi ideilor preconcepute. Pentru acomodarea punctelor de vedere şi o apropiere a poziţiilor, s-a recurs la întîlniri şi discuţii particulare, care, bineînţeles, s-au voit cît mai discrete. Cum se întîmpiă adesea, curiozitatea unui ziarist le-a făcut publice şi imediat au apărut reacţii de nemulţumire şi învinuiri grave la adresa delegaţiilor francezi şi germani. Dincolo de toate acestea, se realizase însă un climat favorabil discuţiilor, iar conferinţa s-a putut încheia după 11 zile de negocieri prin redactarea documentelor.

Inteligent şi ironic, prietenos şi abil, Aristide Briand şi-a demonstrat încă o dată înaltul său talent diplomatic. Acest om a cărui moarte avea să vină pe neaşteptate, la cîţiva ani după aceea, „în noaptea de 6 spre 7 martie 1932" — cum scrie Vercors — cînd „Briand fu doborît de o criză de uremie. Intrînd aproape imediat în agonie, a luptat pînă în zori într-o stare de semiconştienţă şi, după ce-a mai rezistat cîteva ore, a murit spre sfîrşitul dimineţii.

În imagini: Aristide Briand (imaginea de sus) şi Gustav Stresemann (jos) împărtăşesc gazetarilor satisfacţia reuşitei tratativelor.

«Agonia lui Briand», povestea prietenul său Alexis Léger. Cine ar putea sonda abisul acestei drame? Eu nu i-am cunoscut decît reflexele, în camera aceea modestă în care trei inşi îi vegheam. Vîntul iernii care sufla în noaptea aceea părea că ar cînta oamenilor limita efortului omenesc. Sufletul bătrînului luptător ce abia mai răsufla era agitat de un mare zbucium. L-am auzit de două, trei ori delirînd. Europa îi chinuia agonia, Europa străbătea camera aceea închisă, mai mult ca o viziune decît ca un cuvînt: viziune dureroasă, îngrijorătoare, care-i mai cerea şi acum imperios să acţioneze. Şi apoi, în sfîrşit, alinarea. Şi bătrînul celt îşi eliberă sufletul său de solitar, evocînd marea, vela şi primele brize ce suflau din larg...».

N-am să vorbesc despre funeraliile naţionale ce i s-au făcut. Scriind «Memoriile», eu — afirmă Vercors —, am învăţat să-l cunosc şi lui nu i-ar fi plăcut aceste funerarii pompoase. Ar fi rîs de ele ca de un lucru necuviincios şi atît de puţin potrivit cu omul care a fost. S-ar fi amuzat de ele, puţin întristat şi mişcat: mişcat de mulţimea adînc întristată care se îmbulzea la trecerea cortegiului funerar; întristat, văzîndu-se ridicat în slava cerului tocmai cînd opera lui dispărea...

Se poate emite chiar ideea că el şi-ar fi dorit o înmormîntare la ţară, unde cortegiul

modest al prietenilor săi cultivatori l-ar fi condus la ultimul său lăcaş, modest ca şi el, în mijlocul acelui mic cimitir rustic [de la Cocherel, proprietatea sa, unde a şi fost, de altfel, transferat în iulie 1932]. A fost îngropat [la Cocherel] într-un loc izolat, sub o largă, masivă, zdrobitoare dală de granit negru, discretă dacă vreţi, dar cu toate astea monumentală. Spre a amînti, presupun, grandoarea omului de stat. Eu unul aş fi preferat să trebuiască să-i caut mormîntul printre altele, să-i descopăr anonim ca oricare şi năpădit de iarbă. Acest mormînt i-ar fi plăcut mai mult. El ar fi amintit mai bine imaginea bonomă şi familiară, afabilă, frugală şi nepăsătoare a omului foarte simplu care a fost, în ciuda puterii, toată viaţa sa Aristide Briand. Acest mormînt l-ar fi contopit mai bine cu glia din Cocherel pe care a iubit-o atît de mult. Oamenii i-ar fi împodobit mai bucuros cu flori de cîmp. Şi, de altfel, aşa îmi place să mi-l închipui: dormind sub violete sau maci".

Dar să revenim la Locarno, dîndu-i din nou cuvîntul lui Briand (aşa cum l-a văzut Vercors) pentru a povesti în continuare modul cum s-au desfăşurat lucrările conferinţei din 5-16 octombrie 1925, reamintind cititorilor că titlul şi subtitlurile fragmentului aparţin redacţiei.

Soarta lumii sub umbrarul unui han (II)

VERCORS

Ceea ce îmi sta la îndemînă, era să creez legături solide între Franţa şi Germania. Am lăsat succesorilor mei instrumentul indispensabil spre a merge înainte — dacă o vor. În acest scop, după ce am cîştigat prietenia lui Luther, mi-am desfăşurat toate mijloacele mele de seducţie, spre a cuceri pe aceea a lui Stresemann. Am reuşit destul de bine. În primele zile, după fiecare şedinţă, delegaţiile noastre se ignorau. Acum Gustav Stresemann îmi căuta tovărăşia. Îmi arăta caricaturile care îl înfăţişau ca pe un biet idiot înşelat de Briand; eu îi arătam pe cele care mă înfăţişau pe mine ca pe un biet idiot înşelat de Stresemann. Rîdeam împreună. Sau, sub umbrar, vorbeam despre pescuit sau creşterea animalelor domestice.

Impresionat de cunoştinţele mele despre mare şi navigaţie, în decorarea corăbiilor şi în ihtiologie, mă consulta despre olul vîntrelelor, frînghiilor catargelor, despre obiceiurile scrumbiilor sau ale morunului. „Nici nu vă puteaţi închipui, îi povesteam eu, plasele pline cu sardele. Au o fosforescenţă în stare să lumineze nopţile cele mai întunecoase. Mai mult decît atît: într-o seară, cînd navigam pe un clar de lună, ce văd în plasa mea? O pînză imensă de păianjen argintată, luminoasă. Era un banc întreg de meduze, pline de peşti vii, care se zbăteau..." Mă asculta tăcut, fascinat sau, dimpotrivă, amuzat, scuturat de rîs, auzind cum mă laud mult mai mult cu dobitoacele mele premiate la un concurs agricol, la Cocherel, decît cu toate succesele mele parlamentare. Îl mai făceam să rîdă spunîndu-i despre deşelatul delegat norvegian Nansen[1], intrînd în salonul cel mare în jachetă neagră şi cu plastron alb: „Iată-l pe marele pinguin alunecînd pe banchiză". Aceste raporturi bune influenţau apoi discuţiile noastre cele mai arzătoare. Le dădeau un uşor aer platonician. Strasemann pretindea că semăn cu Socrate: abilitatea diabolică a întrebărilor mele, spunea el printre buze, bine dispus, ar fi luat pionul lui Metternich.

Astfel, încrezători şi de tinşi, am reuşit să venim de hac spinosului articol 16 [din Pactul Societăţii Naţiunilor], în cursul unei promenade pe lac, cu „Fleur-d'oranger", prilejuită de aniversarea lui lady Chamberlain.

Ce nu va spune Istoria

Stăruiam pe lîngă Stresemann doar să renunţe să ridice problema, *înainte* de a solicita admiterea Germaniei în Societatea Naţiunilor. Apoi, zău aşa, vom mai vedea... Nemaifiindu-i teamă că-i întind o cursă, consimţi ceea ce refuzase cu îndîrjire cu opt zile înainte: „Vedeţi, spusei ziariştilor, pe care îi atrăgea veselia noastră: nu sînt submarine sub suprafaţa lacului!". În faţa acestei bune dispoziţii, Chamberlain se dovedi conciliant... în privinţa evacuării regiunii Köln [din Ruhr]. Dar nu suflă nici o vorbă cînd am recunoscut Germaniei... dreptul său

[1] Fridtjof Nansen (1861-1930); explorator şi naturalist norvegian care a traversat Groenlanda pe schiuri (1888), a explorat Arctica cu vasul „Fram" şi a încercat să ajungă pe o banchiză la Polul Nord (1893-1896); a jucat un mare rol în acţiunile umanitare ale Societăţii Naţiunilor. Laureat al premiului Nobel pentru pace (1922). (*Magazin istoric*, nr. 5/1970).

la colonii. „Văd, spuse vesel Stresemann, că domnul Chamberlain e tot atît de dispus să ne cedeze coloniile Franței, cît este domnul Briand să ne cedeze pe cele ale Angliei". Totul se petrecea pe acest ton. Siguri de aci înainte de o simpatie reciprocă, lipsită de răutate, nu mai șovăiam chiar să ne împungem cu glume mușcătoare, cum ar fi făcut vechi prieteni. Luther era foarte friguros, temîndu-se de briză și încotoșmănindu-se cu pături: „La moartea sa, spunea Stresemann în fața lui, o să ceară să fie incinerat". Iar eu: „Iar cînd va fi în cuptor, o să mai strige: «Ușa! E curent!»". Luther rîdea. Stresemann profită de jovialitatea noastră pentru a pleda că Istoria va recunoaște într-o zi că Germania nu poartă răspunderea războiului. „Poate, am replicat eu. Dar cu siguranță că trei lucruri tot nu va spune: că Germania a fost atacată de Belgia, invadată de Franța și că un tratat nu-i un petec de hîrtie". Iar cum Stresemann nu cerea decît dreptate, spunea el, am răspuns că eu am fost de trei ori ministru al Justiției, dar că tot nu știam ce-i aia. „Cînd fiecare, la Geneva, îi spuneam eu, pretinde să se facă dreptate țării sale, forțamente ea se face în detrimentul vecinilor săi; atunci cum să-i satisfaci pe toți? Ei bine, explicam eu, oamenii stau de vorbă între ei și tot vorbind și vorbind ajung, pînă la urmă, obosiți, să cedeze asupra unui amănunt, adversarul asupra altuia și, din vorbă în vorbă, se desprinde o formulă care domolește, pentru un timp, cearta. Asta-i politica și, credeți-mă, eu mă pricep. Dar dreptatea?" El zîmbea, clătina din cap și efectiv noi vorbeam, vorbeam, atît de bine chiar că, la sfîrșit, spre a evita orice surpriză a întîrzierii, am convenit ca atunci cînd vom prezenta dările noastre de seamă privind rezultatele de la Locarno, să studiem împreună, de astădată ca niște adevărați complici, termenii discursurilor noastre în fața parlamentelor respective.

Și așa, discutînd în mod liber și pe un ton lipsit de gravitate despre cele mai importante probleme, am reușit ca toată lumea să poată accepta și semna acordurile. Ceea ce s-a făcut cu mare pompă la 16 octombrie 1925. Fiecare dintre semnatari și-a ținut alocuțiunea sa. În ce mă privește, eu am turnat puțină apă rece peste optimismul ambiant, amintind că n-am făcut decît un foarte mic pas spre o eră de pace: „Încredere și spirit nou, iată ce trebuie să însemne acest gest. Altfel el nu va da roadele pe care le așteptăm. Între cele două țări ale noastre mai dăinuie probleme dureroase. Pactul semnat aici nu e decît un balsam pe rănile noastre". Dar Chamberlain se felicita „de atîtea speranțe formulate în mod atît de nobil", Vandervelde[1] îi întări spusele și Mussolini — care venise și el la Locarno — puse capăt ședinței bucurîndu-se de o operă „care consacra o Europă nouă".

[1] Emile Vandervelde (1866-1938), om politic belgian, lider al Partidului Muncitoresc Belgian și unul dintre conducătorii reformiști ai Internaționalei a II-a; ministru de externe (1925-1927).

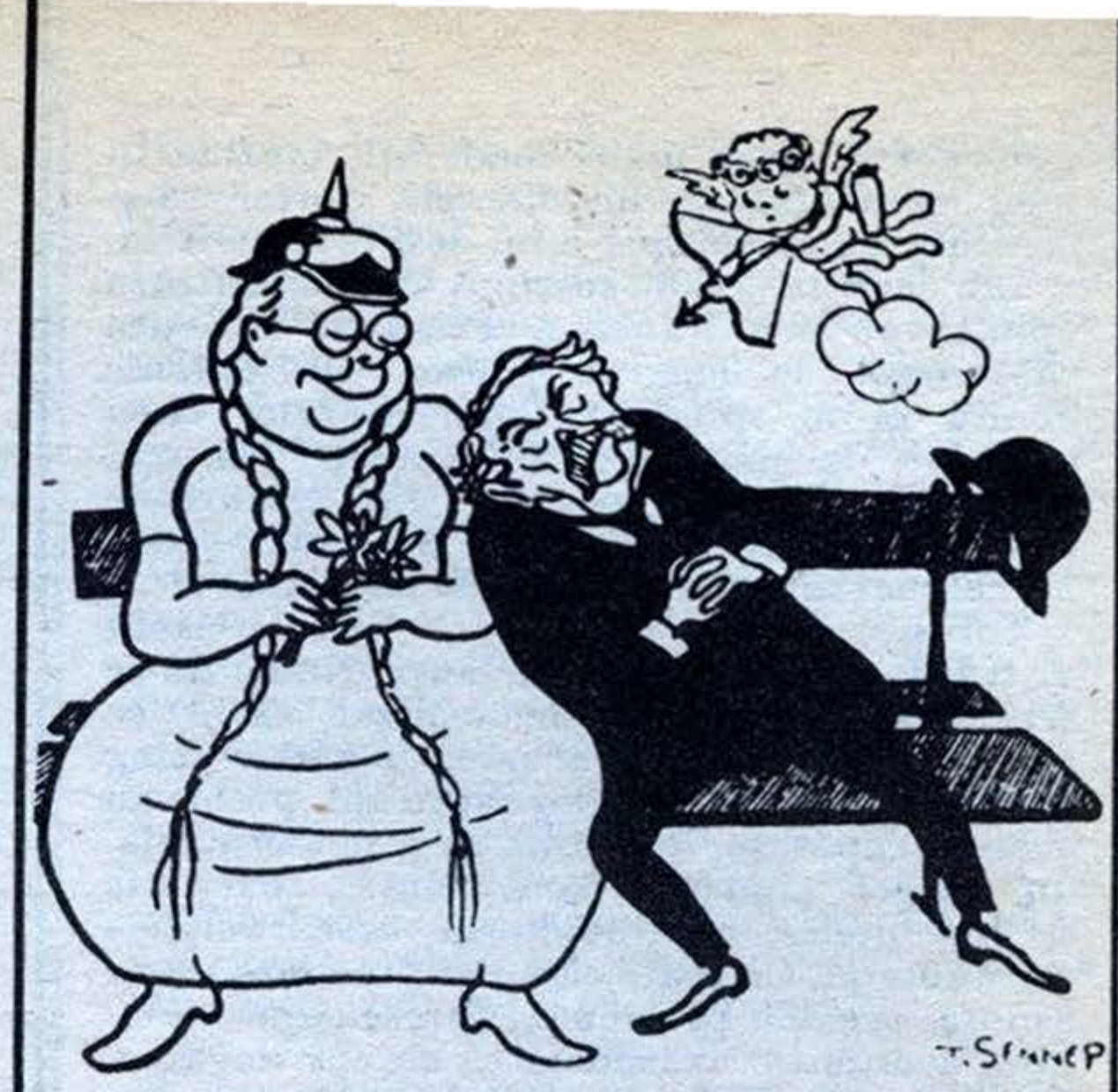

Una dintre numeroasele caricaturi apărută în timpul Conferinței de la Locarno, ridiculizînd eforturile lui Briand de a găsi calea unei apropieri franco-germane (ilustrație reprodusă din lucrarea Eu, Aristide Briand, *de Vercors)*

Partea cea mai grea

Nu-mi închipuiam ca, la ieșirea noastră de la primărie, să găsesc piața, străzile împînzite de lume. Veniți de pretutindeni, tineri, bătrîni, burghezi și țărani au așteptat cu nerăbdare rezultatul, într-o tăcere religioasă. Cineva, care ne precedase, înștiințase mulțimea: „Gata, s-a semnat!". S-a stîrnit atunci un strigăt uriaș care s-a repercutat în munți și, cînd noi am apărut pe peronul clădirii, s-a dezlănțuit un astfel de entuziasm că, dacă n-am fi fost apărați, valurile mulțimii ne-ar fi înecat și tîrît cu ele. În acest ocean, mașinile noastre n-au putut înainta decît la pas. Pînă dimineața, orașul n-a fost decît o chermeză. Eu m-am culcat totuși la 9 seara, ca de obicei. Epuizat, ca de obicei. M-a bucurat într-adevăr entuziasmul acela. Dar m-am ferit să mă las îmbătat de el.

Știam că dacă Chamberlain se întorcea la Londra victorios, va primi Ordinul Jartierei; nu se va întîmpla același lucru la Berlin cu Stresemann. Nici cu mine la Paris. Efectiv, nu ne aștepta altceva decît să fim tîrîți în noroi. Stresemann se vînduse evreilor. Eu mă vîndusem boșilor. Maurras[2] (asta era obsesia lui) voia să fiu împușcat, „dar în spate". Oficialii germani n-au îndrăznit să-l primească pe Stresemann la gară și a fost scoș în ascuns și apărat de poliție. Lui i-a fost mult mai greu decît mi-a fost mie în fața Adunării, să determine Reichstagul să ratifice acordurile; după a treia lectură, Hindenburg[3] le denunța, numindu-le *Locarnosuppe*[4]. Ceea ce n-a împiedicat, bineînțeles, ca în Franța, dreapta,

[2] Charles Maurras, scriitor și ziarist francez (1868-1952), autorul unui mare număr de romane și directorul ziarului naționalist *Action française*.

[3] Paul von Beneckendorff Hindenburg (1847-1934), feldmareșal, om politic, președintele Germaniei (1925-1934); l-a numit cancelar pe Hitler (ianuarie 1933).

[4] În limba germană, supa de la Locarno.

Poincaré și chiar mulți moderați, crezînd în mod neînduplecat în maniera forte, să-și continue atacurile spre a-mi desființa politica.

Din fericire, eram susținut de majoritatea opiniei publice franceze. Presa se dovedea călduroasă. O mie de *poilus*[1] din Salonic veniră să-mi spună, în numele celor cinci milioane de inutilați: „Continuați, vă rog, continuați! Inimile noastre sînt alături de dvs". În ziarul *Le Matin*, Jouvenel[2] scria: „E cel mai mare eveniment de după război..."

Totuși, ultimul lucru care trebuia făcut ar fi fost să nu mă culc pe lauri. Nimic nu se terminase. Rămăsese de realizat exact ce era mai anevoios: evacuarea malului stîng al Rinului. În cursul celor șapte ani, problema aceasta căpătase, în Franța ca și în Germania, un aspect simbolic, sentimental, patriotic și, bineînțeles, contradictoriu, care complica orice soluție. Cu toate că nu se precizase nimic asupra acestei probleme, Stresemann, semnînd acordurile, considera că ele mă angajau. De fapt, în afară de garanția Franței și a Germaniei, zona demilitarizată fiind și sub controlul și garanția Angliei, Italiei și Belgiei, nimic nu mai justifica ocuparea ei. Dar cum să convingi opinia publică franceză? Pe frontierele naturale ale Rinului s-au înfruntat totdeauna două concepții: aceea moștenită de la Ludovic XIV, de la cei doi Napoleoni, re luată de Clémenceau, Poincaré, Tardieu[3] și care s-a terminat totdeauna prost, și aceea moștenită de la Henric IV, Mirabeau, Talley rand și pe care Vergennes, al cărui birou î ocupam, i-a rezumat-o astfel lui Ludovic XVI: „Franța trebuie mai curînd să se teamă de o expansiune decît s-o dorească". Aceasta a fost întotdeauna și convingerea mea Franța nu-și va găsi salvarea și gloria într-o hegemonie ce-i depășește mijloacele, ci în tr-un echilibru european făurit și inspirat de ea. Acesta era scopul acordurilor pe care le semnasem.

Finassieren — un cuvint, două înțelesuri

Am apărat aceste acorduri recurgînd la articole și conferințe, dezvoltînd perspectivele viitorului, dar stăruind, îndeosebi, asupra rezultatelor. Îmi dădeam seama de urgența acestui lucru, deoarece bănuiam ce va fi silit Stresemann să spună la rîndul său. El a trebuit să prezinte aceste rezultate drept o victorie împotriva mea și, în acest scop, să omită, să înlăture sau să atenueze multe

[1] Poreclă dată soldaților francezi în primul război mondial; cei la care se referă autorul făcuseră parte din corpul expeditionar debarcat la Salonic în septembrie-octombrie 1915.

[2] Henry de Jouvenel (1876-1935), om politic, redactor șef al ziarului *Le Matin*, senator, ministru, comisar în Levant (1925-1926).

[3] André Tardieu (1876-1945), președinte de consiliu (1929-1930, 1932), fondatorul Centrului republican, colaboratorul lui Clémenceau și unul din susținătorii unității naționale românești, în timpul și după primul război mondial.

Mrejele iluziei

„Va fi mai dificil de realizat pacea decît războiul", declarase președintele S.U.A., Woodrow Wilson, președintelui Franței Raymond Poincaré, încă înainte de începerea lucrărilor Conferinței de pace de la Paris, din 1919. Opinia președintelui american a fost confirmată întru totul de evenimentele care au urmat după semnarea tratatelor de pace, deoarece nici Societatea Națiunilor și nici tratatele de pace în sine nu au reușit să elimine divergențele dintre învingători și să anihileze nemulțumirile învinșilor. Neratificînd documentele semnate în timpul Conferinței de pace și încheind apoi tratate de pace separate cu statele învinse, S.U.A. au refuzat să facă parte din Societatea Națiunilor și au abandonat garanțiile promise împreună cu Marea Britanie Franței, garanții care ar fi pus-o pe aceasta din urmă la adăpost de o posibilă revanșă germană.

În perioada imediat următoare problema reparațiilor, a datorilor de război germane în primul rînd, a fost un alt factor care i-a dezbinat pe învingători, provocînd momente de criză în relațiile internaționale. Marile dificultăți economice au determinat guvernul german să declare că se afla în imposibilitate să-și onoreze obligațiile, motiv pentru care, în 1922, a solicitat un moratoriu (amînarea lor). Franța, principala beneficiară (52%) a reparațiilor de război pe care le datora Germania, considerînd că era vorba de un refuz și nu de neputința de a plăti, împreună cu Belgia, a ocupat, începînd de la 11 ianuarie 1923, regiunea minieră Ruhr, prezența armatei franco-belgiene durînd pînă la 31 iulie 1925. Acțiunea a rămas fără rezultate pozitive pentru ocupanți, dar a provocat o nouă încordare a relațiilor internaționale în Europa, iar inițiativa în problema reglementării raporturilor franco-germane privitoare la reparații a fost preluată de către anglo-americani. „Planul Dawes", adoptat la 16 august 1924 de Conferința de la Londra a reprezentanților puterilor învingătoare în primul război mondial, prevedea, între altele, ca o condiție pentru refacerea economiei germane (în ideea de a o face apță pentru plata reparațiilor de război), instituirea controlului autorităților de stat germane asupra întregului teritoriu național, ceea ce implica evacuarea trupelor de ocupație franco-belgiene din Ruhr. Eșecul politicii de represalii inițiată de guvernul Raymond Poincaré era evident. Și tot atît de evident era și faptul că trebuia schimbat ceva în modul de a privi raporturile franco-germane, astfel încît Franța să primească noi garanții că Tratatul de la Versailles va fi aplicat întocmai și că nu avea a se mai teme de o revanșă germană; în același timp, pentru partea germană erau necesare asigurări că „un nou Ruhr" nu se va mai repeta.

Un pas important în acest sens ar fi trebuit să-l constituie Protocolul de la Geneva, adoptat de Adunarea Societății Națiunilor la 2 octombrie 1924, cu privire la reglementarea pașnică a diferendelor internaționale. Opoziția guvernului conservator britanic a făcut însă ca acest important document, care ar fi putut duce la realizarea unui tratat general de securitate, să fie abandonat. Totodată, britanicii au început să insiste pentru încheierea unui tratat de securitate regional — un pact al Rinului — pentru care își ofereau garanția, venind, astfel, în întîmpinarea dorinței abia schițate la Paris de oameni politici ca E. Herriot și A. Briand și de Gustav Stresemann la Berlin. Englezii au și sugerat Berlinului să avanseze ideea unor negocieri franco-anglo-germane, în vederea încheierii unui pact de secu-

dintre ele. Documentul preferat de adversarii mei, ca să facă să fiu considerat drept un om înşelat, va fi faimoasa scrisoare a lui Stresemann adresată ex-Kronprinzului, atunci cînd ea va fi publicată. Fiul împăratului abdicat avea o mare influenţă în cercurile naţionaliste germane. Înainte de Locarno, trebuia deci să fie convins că, prin intrarea în Societatea Naţiunilor, Germania s-ar bucura de tot felul de avantaje. Şi pentru aceasta, să-l convingă de exigenţele şi vigilenţa negociatorului. „De aceea, conchidea Stresemann, politica germană va trebui să înceapă prin a urma lecţia lui Metternich după 1809: să se eschiveze de la deciziile dictate de adversar şi *finassieren*".

Ce mărturisire! Aşadar, Stresemann la Locarno a „făcut pe şmecherul!" Buna lui credinţă aparentă n-a fost decît un vicleşug! M-a păcălit ca pe un copil! Poţi încerca după aceea să explici mult şi bine că în germană *finassieren* nu-i echivalentul cuvîntului francez *finasser*[1]. Că aceasta-i o cursă lingvistică în care cad traducătorii proşti. Că *finassieren* înseamnă a te dovedi, într-o negociere, suplu, subtil, ingenios. Să acţionezi cu fineţe. Formula lui Metternich, după Wagram, după acea sîngeroasă înfrîngere, voia să spună că, spre a apăra Austria, va trebui să se dovedească suplu şi ingenios, spre a se sustrage constrîngerilor impuse de învingător. Aceasta era datoria lui Stresemann spre a-şi apăra ţara lui; aceeaşi era şi a mea, spre a apăra Franţa.

Noi n-am încetat, el şi eu, la Locarno să *finassieren* şi cu cea mai bună-credinţă din lume. Tocmai această bună-credinţă ne-a îngăduit să ajungem la o înţelegere atît de extraordinară, ţinînd seama de gravitatea divergenţelor noastre. Această suplеţe, această finеţe, uneori chiar aceste şmecherii ne-au reţinut pe panta unei încrederi oarbe. Dacă ar fi fost altfel, dacă am fi înclinat să facem prea multe concesii, nu ne-ar fi trebuit încă unsprezece zile ca să cădem de acord asupra convenţiilor, excelent elaborate totuşi de experţii noştri, Aceste unsprezece zile care ne-au mai trebuit ca să le punem la punct sînt martorii „şmecherîcurilor" noastre mutuale.

Astfel că atunci cînd Stresemann, o lună înainte de Locarno, înfrunta haita dezlănţuită, în urma propunerii unui pact de securitate făcută de el — iar Lutherstăteaîn cumpănă — s-a simţit obligat să „şmecherească", dar l-a şmecherit mai întîi pe Kronprinz.

Pe mine, el m-a „şmecherit" atît de bine că n-a putut atinge nici unul din scopurile expuse prinţului său. Astfel încît — eu eram foarte conştient de acest lucru — spiritul Locarno-ului nu putea supravieţui şi dezvolta decît dacă îl întăream în cursul anilor, asemeni unor doze de oxigen, prin concesii justificate. O să mi le permită Poincaré, Tardieu şi banda lor de urlători? *That was the question* [aceasta era întrebarea]. Dacă mă pregăteam deci sufleteşte pentru cîteva lupte grele, nu le prevedeam încă virulenţa. ■

Introducere şi traducere:
Paul B. MARIAN

[1] A face pe şmecherul.

---

ritate renan, care să garanteze statu-quoul teritorial în zona Rinului şi în baza căruia orice litigiu ivit să fie rezolvat pe calea arbitrajului. Într-un memorandum adresat Marii Britanii, la 20 ianuarie 1925, guvernul german propunea semnarea „unui acord general care să aibă ca subiect asigurarea păcii între Germania şi Franţa", iar într-un altmemorandum, purtînd data de 9 februarie 1925, ministrul de externe german Gustav Stresemann propunea lui Edouard Herriot, preşedintele Consiliului de Miniştri al Franţei, garantarea statu-quoului teritorial în vest şi încheierea unei convenţii de arbitraj. La 16 iunie 1925, guvernul francez a răspuns pozitiv, cerînd ca Germania să intre, fără condiţii speciale, în Societatea Naţiunilor şi să recunoască frontierele vecinilor ei răsăriteni — Cehoslovacia şi Polonia — aliaţi ai Franţei.

Printr-o notă din 20 iulie 1925, guvernul german accepta în principiu propunerile frauceze, cu excepţia celor referitoare la garantarea frontierelor estice ale Germaniei.

Între 31 august şi 4 septembrie 1925, la Londra s-au desfăşurat convorbiri între reprezentanţii Angliei, Franţei, Belgiei, Germaniei şi Italiei pentru armonizarea diferitelor puncte de vedere în legătură cu documentele ce urmau să fie supuse dezbaterii şi adoptării în conferinţa proiectată, la propunerea germană, pentru 5 octombrie la Locarno. Această conferinţă, ce şi-a desfăşurat lucrările între 5-16 octombrie, cu participarea delegaţiilor Angliei, Franţei, Germaniei, Belgiei, Italiei, Cehoslovaciei şi Poloniei, a adoptat mai multe documente: Pactul de garanţie renan, încheiat între Belgia, Franţa, Marea Britanie, Germania şi Italia; tratatele de arbitraj germano-belgian, germano-francez, germano-cehoslovac, germano-polon, Nota colectivă cu privire la intrarea Germaniei în Societatea Naţiunilor, tratatele de garanţie franco-cehoslovac şi franco-polon şi Protocolul final.

Prin negarantarea şi a frontierelor Germaniei cu Polonia şi Cehoslovacia s-a creat un precedent periculos, marcîndu-se începutul revizuirii Tratatului de la Versailles şi divizarea Europei în state cu frontiere garantate şi state cu frontiere negarantate. Pentru a se atenua nemulţumirea, firească, a aliaţilor săi polonez şi cehoslovac, Franţa a încheiat tratate de garantare a frontierelor acestor două state, dar ele se dovedeau inoperante, deoarece Franţa nu putea veni în ajutorul lor fără a încălca ea însăşi... Pactul Renan.

Aşadar, Locarno a avut o serie de slăbiciuni încă din naştere, fisuri sesizate imediat de către contemporani. „Pactele de la Locarno — scria G. Clémenceau — nu au decît o şubredă aparenţă de garanţie, sînt o iluzie menită să înşele conştiinţele slabe şi să adoarmă pe cei cu ochii deschişi. Pericolul constă tocmai în insuficienţa lor". Cît priveşte pe Winston Churchill, el aprecia că „prevederile tratatelor de pace rămîneau în vigoare pînă cînd ele ar fi fost modificate de comun acord... şi chiar Germania lui Stresemann refuza să abandoneze orice revendicare privind frontierele răsăritene sau să accepte statutul teritorial al Poloniei, Danzigul, culoarul din Silezia Superioară".

Şi cu toate acestea, reprezentantul britanic la Locarno, Austen Chamberlain, declarase entuziaştilor: „Am deschis o eră nouă în istoria Europei, care aduce pacea nu numai pe hîrtie, ci şi în sfatul guvernelor şi în inimile oamenilor. Mai mult decît a fost Tratatul de la Versailles, Tratatul de la Locarno (Pactul Renan) va fi un dig puternic între război şi pace".

Din păcate, aşa cum au dovedit evenimentele, totul a fost o mare iluzie, împărtăşită, probabil, şi de principalul artizan al acestei atît de scurte „ere locarniene" din istoria Europei, nimeni altul decît Aristide Briand. ■

Constantin BUŞE

IANUARIE 1936

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI.

ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Citim în Dimineața cîteva pronosticuri pentru 1936 referitoare la unii oameni politici ai vremii: „D. Gh. Tătărescu va trece în opoziție, cu concursul necondiționat al d-lui Dinu Brătianu. D. Victor Iamandi va deveni prim-ministru fără portofoliu. D. dr. Costinescu va înființa un nou partid al foștilor miniștri de industrie și comerț. D. Dem Dobrescu va fi pentru a optsprezecea oară exclus din partidul național-țărănesc și reprimit în urma stăruințelor d-lui dr. Lupu. D. Iuliu Maniu își va scoate un permis permanent pe căile ferate pe distanța Bădăcin-București în vederea ședințelor comitetului executiv al partidului.

● Ziua cu noroc a americanilor este — scrie ziarul Universul — vinerea. Și iată de ce: Cristofor Columb s-a îmbarcat pentru celebra sa călătorie în ziua de vineri, 3 august 1492; la 12 octombrie, într-o vineri, el a descoperit noul continent. Tot într-o vineri, la 22 noiembrie 1493, Columb a debarcat pentru a doua oară în America și tot vineres. În ziua de 12 iunie 1494, a descoperit America de Sud. Cel mai vechi dintre orașele Statelor Unite, St. Augustin, a fost fondat vineri, 7 septembrie 1565. Washington s-a născut la 22 februarie 1732, într-o vineri, și tot într-o vineri, la 17 octombrie 1777, a capitulat generalul englez Burgoyne, la Saratoga, victorie care a asigurat independența Statelor Unite. (1 ianuarie)

● La teatrul Komovni, din Praga, se joacă cu mare succes comedia lui Victor Eftimiu Omul care a văzut moartea. (4 ianuarie)

● La Copenhaga a apărut cartea România muncitoare (Rumaenien Arbejder), într-o colecție de lucrări de informație economică, semnată de C.G. Hansen. Lucrarea cuprinde date generale despre geografia și populația României, despre formarea statului român modern și insistă în capitole speciale asupra economiei țării. (6 ianuarie)

● Claudiu Isopescu, profesor român la Roma, descrie, între

Ca de obicei, în această lună de început de an, presa încearcă pronosticuri cu privire la viitor. Cum se va înscrie anul care a început în cronica vremii? Ce răspunsuri va aduce el marilor și diverselor probleme care se pun la ordinea zilei?

Adevărul, **cu data de 1 ianuarie, de exemplu, pornind de la bilanțul anului care s-a încheiat, scrie[1]: „1935 a fost încă un an de criză economică și de aprigă luptă politică. Forțele întunecate ale extremei drepte au încercat tot felul de coaliții, fuziuni, blocuri etc. Speculînd cu rea credință criza economică, atribuindu-i cauze pe care nu le are și tăinuindu-le pe cele reale, demagogia fascisto-hitleristă a încercat și în România, ca pretutindeni, să creeze o confuzie prielnică unei lovituri. Din fericire — continuă ziarul amintit — bunul simț al maselor și energia elementelor de stînga au izbutit să alcătuiască o barieră puternică împotriva dreptei. Asalturile ei au eșuat. Stînga și-a păstrat toate pozițiile, ba, uneori, a ocupat și poziții noi.**

Pronosticul pentru 1936: în mod normal, politica noastră internă se orientează spre stînga".

Cronica anului 1936 — așa cum se înfățișează ea începînd chiar cu luna ianuarie, prin intermediul presei timpului — înregistrează o serie de evenimente ce marchează acțiunile tot mai hotărîte ale forțelor progresiste și democratice, ale maselor largi populare, care — sub conducerea Partidului Comunist Român — se ridică în apărarea democrației, împotriva forțelor fasciste ce caută să cîștige teren. Presa relatează astfel despre activitatea pe care o desfășoară forțele democratice în vederea pregătirii pentru alegerile parlamentare ce urmează să aibă loc, în februarie, în județele Mehedinți și Hunedoara, pentru două locuri de deputați rămase libere. Deși aflat de mulți ani în ilegalitate, Partidul Comunist Român — puternic ancorat în realitățile sociale, economice și politice ale țării — folosește prilejul pe care-l oferă campania electorală spre a uni cît mai strîns masele populare într-un larg front comun de luptă. Pentru a asigura succesul forțelor democratice în alegerile din cele două județe, partidul comunist cheamă masele populare să formeze comitete de acțiune și comitete electorale de front popular antifascist, să organizeze demonstrații, adunări populare, manifestații și gărzi de apărare împotriva forțelor reacționare.

Ca urmare a acestei activități, se încheie o serie de acorduri între forțele democratice care au un puternic ecou în rîndul opiniei publice și, în final, vor duce la victoria candidaților democrați în alegerile menționate. Referindu-se la hotărîrea luată de reprezentanții forțelor democratice, de a susține în alegerile de la Hune-

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziarele respective. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

„Aho, aho, copii și frați..."

Urmărind, la Observatorul astronomic, o eclipsă de Lună

doara un candidat comun, ziarul *Dimineața* din 12 ianuarie, de exemplu, scrie: „Blocul democratic socotește că în fața asaltului dreptei care se bucură de concursul guvernului, toate forțele democratice trebuie să se unească, pentru ca triumful să fie al candidatului democrat". Petre Pandrea, într-un articol intitulat *Hunedoara* și apărut în *Adevărul* din 14 ianuarie, subliniază că „încetul cu încetul, va trebui să se instaureze convingerea justă că «la stînga nu există adversari» și că «adevăratul adversar» politic al tuturor partidelor democratice și sociale *se află la dreapta*. Alegerea de la Hunedoara reprezintă primul simptom fericit al unei acțiuni paralele între toate grupările democratice".

Ziarele marchează împlinirea a 77 ani de la Unirea din 1859. Comentarii, evocări, documente.

Ziarul *Dimineața*, de exemplu, cu data de 25 ianuarie, reproduce o relatare a Doamnei Elena despre modul în care Alexandru Cuza a primit vestea privind propunerea de a fi ales domn: „În seara de 3-4 ianuarie, pe cînd ședeam la masă, au venit la noi vreo cîțiva amici, printre care și fratele său de arme, colonelul Pisoski, ca să-l roage să vină negreșit după masă la Elefant, o sală de adunare, unde ședea Costache Rolla, căci așa s-au hotărît [partida] națională, ca să se *lege* cu toți, în acea seară, persoanei care va fi susținută la domnie. Cuza, cu toate rugămințile amicilor săi, n-a voit să se ducă — deși eu am insistat pe lîngă dînsul — și le-a spus: «Faceți voi ce credeți, voi pe oricine ați alege dintre ai noștri, eu aprob și semnez cu amîndouă mîinile, numai Mihalache sau Grigore Sturdza să nu fie...» și a plecat la teatru. Teatrul era la Copou, unde este astăzi Universitatea. Eu am rămas acasă. Peste noapte, pe la orele 12, mă pomenesc cu fratele meu Costache Rosetti, venind într-un suflet să-mi spună cele petrecute la Elefant:

— Ghici cine s-a ales? îmi zise el.

— Nu pot... Spune-mi tu în grabă...

— Bucură-te...

— Mă bucur, dar să nu fie Mihalache sau Grigore Sturdza.

— Tu te-ai ales...

— Ce vorbă e asta? Nu te pricep. Dar pentru numele lui Dumnezeu, spune-mi odată cine e? Nu mă fierbe așa...

— Ia, cine să se aleagă? Pe Cuza l-au ales. Și s-au jurat cu toții de au semnat actul, și s-au dus să-l iee de la teatru și să-i vestească alegerea... După cîtva timp a sosit și Cuza. Era alb la față ca hîrtia. Și cum a intrat în casă, s-a trîntit pe un fotoliu și mi-a zis oftînd:

«— Fi-va oare bine de noi? Fi-vom oare la înălțimea nevoilor țării și ale neamului?...»"

Presa vremii se îmbogățește cu o nouă publicație, *Însemnări ieșene*, al cărui prim număr vede lumina tiparului chiar de Anul nou. O publicație bilunară, ce apare sub auspiciile Asociației

Cronică măruntă

altele, în lucrarea sa. Il muzicista romeno Ciprian Porumbescu a Roma, o vizită a autorului operei Crai nou la Giuseppe Verdi, aflat atunci la Genua. Iată această descriere, așa cum este reprodusă de Universul: „Ciprian Porumbescu se afla în Italia îngrijindu-și sănătatea deteriorată în temnița austriacă, în care a fost închis din motive politice. Într-o zi se prezentară la hotelul său doi italieni, Camillo Boito, libretistul lui Verdi, și poetul italian Marco Salle, și-l invitară să-i facă o vizită lui Verdi, care dorea să audă un cîntec românesc. Chiar a doua zi porniră tustrei la Genua. Verdi, șezînd într-un fotoliu, îl întîmpină pe Porumbescu cu următoarele cuvinte: «Iartă domnule și tinere amice, că nu mă scol, sînt încă ceva bolnav, dar mă bucur mult», și întinzîndu-i amîndouă mîinile se uită lung la el și apoi spuse cu bucurie vădită: «Ah! tip romanic, mă bucur mult». După o conversație privitoare la persoana lui Porumbescu, Verdi îl rugă să-i cînte un cîntec românesc, oferindu-i o vioară care se afla pe un plan. Porumbescu, mișcat și puțin sfios, a luat vioara și a cîntat o doină. După ce a ascultat, Verdi spuse către Boito: «Mare lucru, cîntecul acesta nu mi-i cunoscut, dar toată gama lui o simt și o pricep», și strîngîndu-i iarăși amîndouă mîinile îi zise mișcat: «Ah! frați ni sînteți»". (7 ianuarie)

● În vremea împărătesei Maria Tereza (1740-1780) — scrie Lupta — artiștii erau remunerați și pentru tot ceea ce depășea simpla rostire a rolului. De la o renumită cîntăreață din acea vreme a rămas și următoarea chitanță: pentru arțile cîntate — 6 coroane; sburat odată în aer — 1 coroană; fost odată udată cu apă — 1 coroană; sărit odată în apă — 34 coroane; încasat 2 palme — 8 coroane; lovită odată cu piciorul — 34 coroane. (11 ianuarie)

● Societatea de radiodifuziune a trecut sub controlul statului. Cu acest prilej a avut loc o solemnitate, la care d. Inculeț, ministrul de interne, a ținut o interesantă

O ultimă revizie și locomotiva e gata de drum

Cronică măruntă

cuvîntare din care spicuim: „În ce privește alcătuirea programelor, avînd în vedere marea importanță culturală și națională, statul își rezervă dreptul de a da directive și de a supraveghea în mod permanent felul cum sînt alcătuite emisiunile radiofonice în România". (12 ianuarie)

● 15 ianuarie 1850. Acum 86 ani, „cele trei ursitoare se adunau la capul unui copil plăpînd, într-o casă cu numeroși copii, ca să-i urzească viitorul. Una i-a dăruit o viață scurtă, amărîtă, săracă; cealaltă i-a dăruit o sensibilitate mai mare decît la alții, iar ultima i-a dat puterea de a-și revărsa în lume durerile lui, de a le comunica și altora, talentul — zîmbind șiret la celelalte două tovarășe, căci prin asta i-a dăruit totul: nemurirea" (Universul, la aniversarea nașterii lui Mihai Eminescu).

● În cadrul unui spectacol festiv, cu Nunta de argint, în seara zilei de 16 ianuarie, are loc sărbătorirea artistei Lucia Sturdza Bulandra. Cu acest prilej, artista își anunță retragerea sa din teatru, retragere care „cu o spontaneitate impresionantă, — după cum notează ziarul Universul, din 18 ianuarie — publicul o respinge". De altfel, — scrie în continuare același ziar — cum a spus și M.D. Fagure, președintele „Asociației criticilor dramatici", „d-na Bulandra nu se va putea lipsi de teatru, după cum nici teatrul nu se va putea lipsi de d-sa".

Într-un interviu acordat ziarului Dimineața, din 6 ianuarie, Lucia Sturdza Bulandra spune, printre altele, referindu-se la începuturile carierei sale: „«Utroque clarescere pulchrum (oriunde ar străluci, în mod demn și frumos)», deviza de pe stema familiei Sturdza din care mă trag a fost întotdeauna călăuza care mi-a luminat drumul vieții. Am îmbrățișat cariera actoricească împinsă de o chemare irezistibilă, care m-a făcut să rup orice tradiție și orice legătură cu familia mea. Dar primele mele începuturi de a-mi cîștiga existența, independent de traiul familiei, au fost îndrumate spre calea profesoratului. Am supliniț catedre de curs

„Prietenii Universității", sub conducerea lui M. Sadoveanu, G. Topîrceanu, Gr. T. Popa. În jurul ei, după cum menționează *Adevărul* din 5 ianuarie, „s-au grupat o parte dintre scriitorii ieșeni și mai toți profesorii universitari". În articolul-program al *Însemnărilor ieșene* — continuă ziarul amintit — găsim „o profesiune de credință de stînga, atitudine hotărîtă pentru parlamentarism și contra dictaturii, pledoarie pentru democrație".

Adevărul din 5 ianuarie prezintă o carte recent apărută, *Galeria oamenilor politici*, sub semnătura profesorului ieșean Sterie Diamandi. Autorul înfățișează „într-o lumină cît se poate de adevărată, cu pricepere și talent", cum susține cotidianul amintit, o serie de figuri din viața politică a țării românești, printre care Ionel Brătianu, Take Ionescu, Vintilă Brătianu, Nicolae Iorga, C. Argetoianu ș.a. Printre paginile care ar putea reține atenția cititorului de azi, iată cîteva despre începuturile carierei didactice a istoricului Nicolae Iorga: „O vie agitație domnea printre elevii Liceului Sf. Sava. Sufletul lor de adolescenți clocotea de indignare. Profesorul lor favorit, I. Georgian, care reușise să le cucerească inima prin cultura lui superioară și frumusețea expunerii, era respins la concursul pentru ocuparea unei catedre universitare. Erau încredințați că se săvîrșise o mare nedreptate. Socoteau aceasta ca o specialitate a moravurilor noastre, unde meritul e prigonit; iar mediocritatea încurajată.

Presupusa mediocritate, împotriva căreia erau porniți elevii Liceului Sf. Sava, nu era alta decît Nicolae Iorga. Tinerii școlari n-aveau cum și de unde să cunoască valoarea profesorului Iorga. Ei nu știau că Nicolae Iorga, ca elev și ca student, uimise pe colegi și pe profesori prin imensa bogăție-a cunoștințelor, prin extraordinara lui memorie, prin nepotolita lui sete de știință, prin uriașa lui putere de muncă.

Mai tîrziu, ei au putut să afle că la vîrsta de 6 ani, nepotul postelnicului Manolache Drăghici, cunoștea toate cronicile Moldovei și o seamă de autori francezi. La vîrsta numai de 13 ani, redacta, cu destulă pricepere, cronica externă a unui ziar de provincie. Fostul prim-ministru Gheorghe Mironescu, într-un discurs ocazional, evocînd cu simplitate și căldură amintirea anilor petrecuți la Liceul Național din Iași, vorbește de elevul Nicolae Iorga ca de o apariție fenomenală.

Aceeași impresie va produce ca student și ca profesor, manifestîndu-se cu zgomot și cu strălucire, pe toate tărîmurile, unde desfășoară o activitate afară din cale de prodigioasă. Uimește și înspăimîntă pe toată lumea, prin vasta și multilaterala lui cultură, prin formidabila lui memorie, prin uriașa lui putere de muncă, care nu osenește niciodată, ci necontenit produce. În fața unui asemenea exemplar, juriul examinator rămîne buimăcit.

Alexandru Odobescu, președintele comisiei, e cît se poate de uluit.

Gata de plecare: primele autobuze ale liniei București-Ploiești

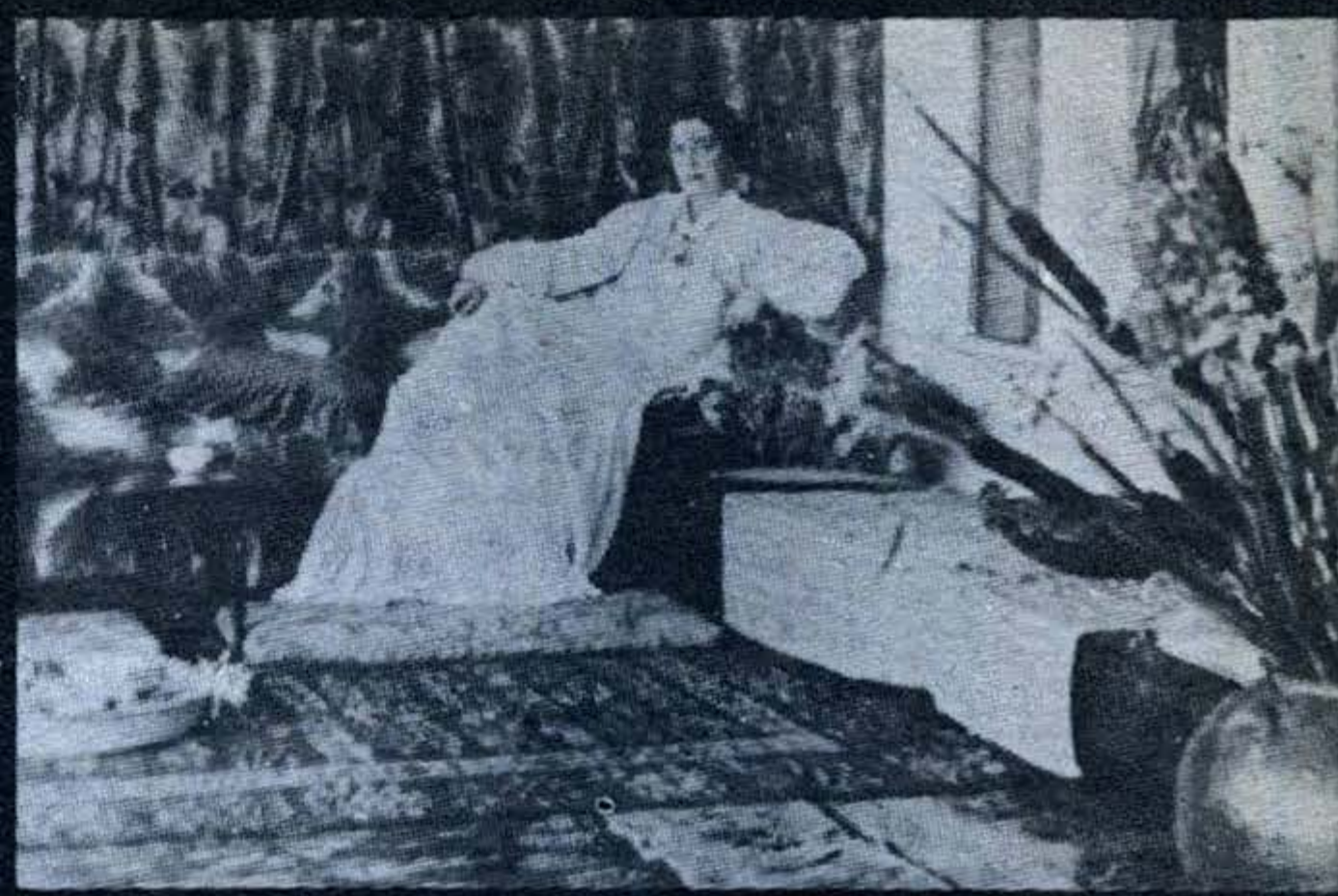

Martha Bibescu la Mogoșoaia: fotografie apărută în Ilustrațiunea română

— Ce zici! îl întrebă el pe Caragiani, care făcea și dînsul parte din juriu.

— Ce să zic!, îi răspunde simpaticul membru al «Junimei», cunoscut prin humorul lui. Iorga ăsta îmi face impresia că e un călăreț care e călare pe un armăsar din cel mai pur sînge, dar care îl duce pe călăreț unde-i place și cum îi place, prin rîpi și peste cîmp. Georgian e călare pe o mîrțoagă, dar pe care o mînă cum îi place".

În ianuarie este sărbătorită împlinirea a 100 ani de la înființarea „Casinei Române" din Brașov, una dintre cele mai puternice asociații culturale românești din sudul Transilvaniei pînă la înființarea Astrei (1861).

Făcînd o incursiune în istoria acestei asociații, *Universul*, din 5 ianuarie, scrie între altele: La 31 octombrie 1835, negustorii brașoveni convocați în „obștească adunare" hotărăsc înființarea unei însoțiri „privitoare spre cultură și spre petrecanie" sau, după cum spunea G. Barițiu, o societate „pentru nobila conversație, nevinovata petrecere și trebuincioasa în viața culturală". În această epocă apar primele ziare românești, școala se îndreaptă spre un mare gimnaziu național. Curînd se înființează „Reuniunea femeilor române". „De atunci s-au înscris în registrele Casinei, în timp de un veac, cele mai reprezentative figuri ale politicii și culturii ardelenești. Găsim printre ele pe Barițiu, pe Mureșeni și pe toți fruntașii luptelor pentru neatîrnarea românismului. La Casină s-au întîlnit, apoi, toți refugiații politici din epoca de la 1848. Aici s-au discutat chestiuni din cele mai importante pentru istoria românească, aici s-a frămîntat o bună parte din viața culturală, politică și socială a Ardealului".

La rîndul său, referindu-se la denumirea acestei asociații, *Adevărul*, din 8 ianuarie, subliniază: „«Casinele» au fost în Ardeal un fel de case de sfat unde se citeau cărți românești, unde se discutau problemele naționale și de cultură, unde se primeau comunicările mai importante din partea fruntașilor, care au condus în trecut dezvoltarea vieții românești în regiunile pe atunci asuprite de către unguri. Membrii acestor casine erau legați între ei printr-o adevărată colaborare conștientă și metodică în slujba ideii naționale și pentru răspîndirea cuvîntului românesc în cercuri cît mai largi". ■

Rubrică de: Valeriu BUDURU, Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

primar și de istorie. Fără a fi făcut studii preliminare, m-am consacrat carierei actoricești, pe care am îndrăgit-o treptat, din ce în ce mai mult. Și dacă am gustat uneori amărăciunea insuccesului, m-am bucurat altădată de beția triumfului".

● La 18 ianuarie încetează din viață Matei Caragiale, fiul lui I.L. Caragiale, în vîrstă de 50 ani. Notînd faptul, Adevărul relatează și următorul amănunt: „Acum cîteva zile, defunctul se întîlnise cu d. prof. Alexandru Rosetti și, din vorbă în vorbă, i-a spus profesorului: «Din toată activitatea mea de scriitor, țin la Crai de Curtea Veche și la cele două cărți pe care le voi termina în curînd [este vorba de Sub pecetea tainei și Soborul țaților]». Viața lui s-a stins înainte de a reuși să le termine".

În același ziar, cu data de 19 ianuarie, Barbu Lăzăreanu semnează un articol, în care, relevînd calitățile literare ale scriitorului dispărut, scrie: „De la Ion Luca [Caragiale], fiul a învățat — or la moștenit — migala frazei, a răbdării coordonate, a efortului organizat către un singur țel: opera de artă".

La rîndul său, Dimineața din 19 ianuarie, consemnează cîteva date din biografia scriitorului: „A purtat un deosebit interes studiului heraldicei. A fost șef de cabinet între anii 1912-1914, iar la Ministerul de Interne, între anii 1919-1921, a ocupat postul de șef al biroului presei. A debutat în poezie cu șase sonete apărute în Flacăra și apoi în Viața românească".

Tot în Dimineața, din aceeași zi, citim fragmente din discursul rostit de prof. Al. Rosetti la înmormîntarea scriitorului: „Totul, în Matei Caragiale, era autentic. Perfecta sa curtenie, ținuta vestimentară impecabilă, zîmbetul amabil și rece ascundea o reală timiditate și o sensibilitate extraordinară".

● Are loc în marea sală de cursuri a Institutului clinico-medical B de la „Filantropia", din Capitală, prima ședință a Academiei de medicină. (23 ianuarie)

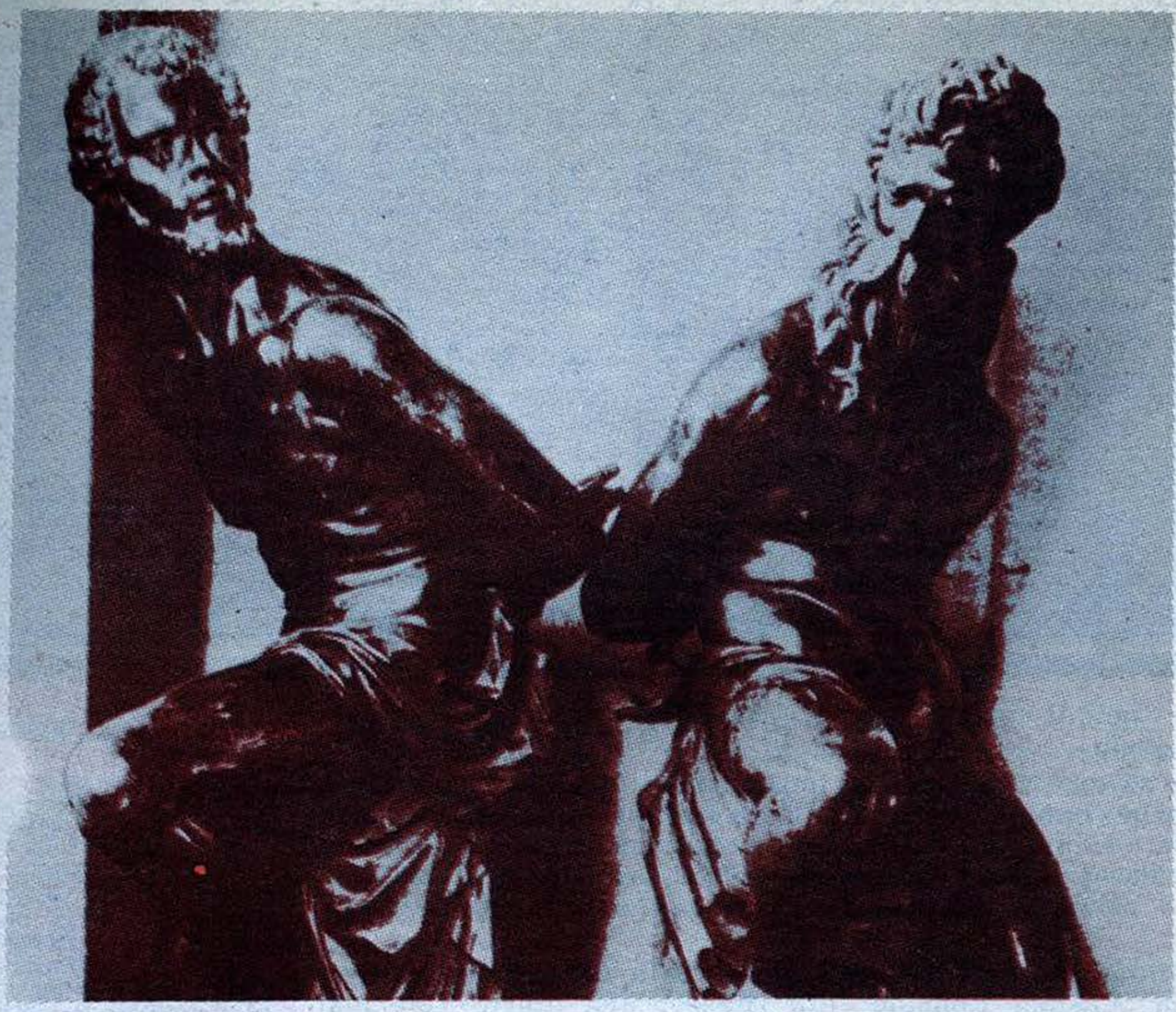

SCLAVII OCCIDENTULUI MEDIEVAL

JACQUES HEERS

Sclavia[1] a fost cel mai nefast flagel al colonialismului: capturarea unor fiinţe umane, vinderea şi transportarea lor la distanţe enorme, tratarea lor ca nişte vite de muncă şi de prăsilă, în dispreţul total al oricărei dreptăţi şi etici.
Dar puţini ştiu că acestui odios flagel i-au căzut victime şi numeroşi europeni.
Articolul care urmează, reprodus, într-o formă prescurtată şi cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre, din revista franceză Historia nr. 424 (martie 1982), ne relevă această faţetă mai puţin cunoscută a sclaviei.

Multe manuale de istorie trec cu vederea existenţa sclavilor în societăţile creştine occidentale din evul mediu. Aproape întotdeauna originari din ţări îndepărtate, dezrădăcinaţi, transplantaţi într-un mediu etnic şi social complet nou, sclavii erau obiecte de vînzare şi revînzare, supuşi autorităţii şi bunului plac al unui stăpîn atotputernic. În Italia şi Spania, se întîlneau la tot pasul bărbaţi şi femei reduşi la această stare: în ateliere, la muncile cîmpului, în armată, în gărzile particulare ale suveranilor, la treburile domestice din haremuri.

Războaiele civile = o sursă

În ţările creştine ale Mediteranei, stăpînii foloseau în mod obişnuit cuvîntul „sarazin" sau „maur", pentru a-i desemna pe sclavi. Cel puţin pînă la mijlocul sec. XIII, cele două vocabule sînt sinonime. În Catalonia, proprietarii afirmă curent în documente „înmulţind sarazinul" sau „sarazina". La fel în extremitatea Peninsulei iberice, în Portugalia. Regăsim aceleaşi expresii, „sarracenus", „sar-

[1] *Magazin istoric*, nr. 8-9/1978, 1/1983.

În imagine: sclavi din Occidentul evului mediu, aşa cum i-a reprezentat pictorul francez Pierre de Francheville (1554-1615). Fragment dintr-o statuie de pe Pont-Neuf, cel mai vechi pod al Parisului.

racena", „maurus" și „maura" nu numai în țările iberice marcate de războaie și Reconchistă, ci și în alte zone ale Europei, unde se cumpără sclavi aduși de proprietarii de nave și de negustori. Învingătorul, fie el catalan sau genovez, nu pierde nici o ocazie de a-i umili pe creștinii învinși și a-i transforma în sclavi.

O bulă pontificală din 1294, dată de papa Celestin V, indică printre condamnații la sclavie și pe creștinii care au furnizat musulmanilor arme, lemn, „materiale strategice", cum le-am spune azi. Aceeași pedeapsă îi aștepta și pe cei răzvrătiți împotriva autorității supreme a creștinătății, papa, cît și împotriva împăratului. Așadar, sclavia se putea abate nu numai asupra dușmanilor străini, ci și asupra supușilor regilor, care nesocoteau voința acestora. În Sardinia, în decursul sec. XIV, regele și-a văzut știrbită autoritatea de către tot felul de răufăcători și, cum investitura îi fusese acordată de papă, acești rebeli au putut ușor fi declarați răzvrătiți contra autorității papale și transformați în sclavi. În 1378, un demnitar catalan cumpăra două perechi de sclavi, soț și soție, una pentru garda sa de la Valldaura și altă pereche pentru supravegherea pădurii din apropiere.

În Barcelona și în toate porturile coroanei de Aragon, vînzările de captivi se practicau în mod curent, pînă cel puțin către începutul anilor 1450. La Marsilia, patronul unui balenier vindea unui nobil din Aix, consilier al regelui, un sclav de 14 ani, „capturat într-un război contra catalanilor, dușmani ai regelui și ai noștri". Băiatul a fost vîndut la licitație, ca făcînd parte din „pradă". Deci chiar în țările creștine conflictele armate îi duceau pe prizonieri în piețele de sclavi. Noțiunea de rebel și de dușman era foarte largă. Între creștini, orice înfruntare se putea împodobi cu titlul liniștitor și comod de „război drept".

Războaiele civile din Italia au fost o sursă permanentă de captivi, deveniți apoi robi. Prin 1340, un nobil din Montreale își făcea un titlu de glorie de a fi redus populația la sclavie și de a fi vîndut 2 000 femei. Marele istoric Guicciardini[1] afirma că în 1501 multe femei au fost vîndute la un preț derizoriu, după masacrele comise la Capua de Cesare Borgia.

Negustorii veneau în porturi să cumpere bărbați, femei și copii, pentru potentați și vînători de sclavi. Ca importanță, traficul în Orient, pe țărmurile Mării Negre mai ales, urma sau completa marile incursiuni războinice, loviturile piraților venețieni, catalani și genovezi. Marinarii din Occident mergeau la Tana, în Marea Azov, la Caffa, pe coasta Crimeei, și îmbarcau pe navele lor zeci de captivi.

Nu în toate țările Occidentului medieval întîlnim sclavajul, dar limitele geografice ale acestei practici sînt adesea neprecise și fluctuante. În Occidentul mediteranean, numai cîteva țări își bazau o parte a economiei lor, mai ales în ce privește exploatarea pămîntului, pe această mînă de lucru: de pildă, insulele Baleare, Catalonia și regatul Neapolelui. În Italia, Provența, Languedocul oriental, sclavajul funcționa mai ales în orașe.

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1970.

Zestrea vie

Sclavia s-a răspîndit nu numai la nivel de mare nobil, ci și de negustor și chiar meșteșugar. Lucrarea *Liber sclavorum* din 1458, apărută la Genova, menționează că peste jumătate din numărul sclavilor trăiau la negustori de tot felul, fabricanți de mătase sau postavuri, antreprenori în industrie etc. Aproximativ 100 servitori (dintre care 90 femei) îi slujeau pe notari și pe oamenii legii.

La 11 iulie 1368, Senatul din Veneția constata că sclavii se înmulțeau din zi în zi și că nu erau de moravuri bune, ci, dimpotrivă, „de proastă condiție", provocînd adesea „dezordine și mișcări, ce pot degenera în grave scandaluri". De aceea Senatul hotăra să fie interzisă pe viitor debarcarea în cetate, de pe nave venețiene sau străine, a sclavilor de limbă tătară; și aceasta pe o durată de patru ani, cu o amendă, în caz de încălcare a dispozițiilor, de 200 livre. Dar propunerea n-a fost votată decît cu 50 voturi pentru și 44 contra.

La Sevilla, în timpul sărbătorilor ținute de sclavi, tulburări grave afectau liniștea cetății. În alt oraș, la Jerez de la Frontera, aceste sărbători au provocat atîtea scandaluri, încît cabildoul municipal a luat măsuri severe pentru a înăbuși orice agitație: interdicția ca sclavul să meargă la sărbătoare cu armă asupră-i; interdicția de a se aduna pe străzi în grupuri mai mari de zece sau de a primi într-o casă mai mult de zece persoane.

Principala funcție economică și socială a sclaviei, cel puțin la oraș, era serviciul în casă: sclavele se ocupau de menaj, țineau companie văduvelor, hrăneau nou-născuții etc. Îndată ce mijloacele financiare îi permiteau, orice femeie măritată poseda cel puțin o sclavă. De cele mai multe ori era vorba de un obicei, ca un fel de obligație, de o lege socială unanim acceptată. Un contract de căsătorie italiană din anii 1050 menționa un bărbat care se angaja să procure viitoarei sale soții, în următorii șase ani, o sclavă bună („mancipia bona"). Pînă atunci, el îi punea la dispoziție „fie o servitoare liberă, fie o sclavă, pentru a-i aduce apă și pentru tot ce e nevoie, așa cum trebuie să facă o sclavă pentru stăpîna sau stăpînul său".

Se obișnuia însă ca tînăra mireasă să aducă, odată cu bunurile ei, o sclavă în ziua căsătoriei, ca făcînd parte din zestrea sa, alături de „bani, veșminte, bijuterii din aur și argint". Actele notariale din cetatea Raguzei (sec. XIII) oferă numeroase exemple în acest sens.

Copiii sclavilor-cuplu, născuți și hrăniți pe pămînturile stăpînilor, nu puteau scăpa de condiția părinților, ceea ce asigura o împrospătare a mîinii de lucru aservite din agricultură.

În românește de
Maria BERCEANU

POSTA MAGAZIN ISTORIC

Mulţumim tuturor cititorilor noştri, din ţară şi străinătate, care, atît prin scris, cît şi telefonic sau prin vizite la redacţie, ne-au adresat urări de La mulţi ani! cu prilejul Anului nou 1986, împărtăşindu-ne gîndurile şi sentimentele lor de dragoste şi interes faţă de istorie, de preţuire şi de ataşament faţă de Magazin istoric. Mulţumim, de asemenea, tuturor corespondenţilor şi abonaţilor noştri care ne-au relatat despre activitatea lor de popularizare şi răspîndire a revistei în cercurile largi de cititori, făcînd dovada unei statornice prietenii dăruită revistei.

La rîndul nostru, adresăm tuturor cititorilor noştri, tuturor celor care colaborează la difuzarea şi popularizarea revistei, călduroase mulţumiri, împreună cu urări de multă sănătate, bucurie şi succese.

COMUNICARE

LUCIAN SOTA, din Bucureşti. Am citit cu interes cele două texte inedite privind bătălia de la Călugăreni, datorate lui N. Densuşianu şi, respectiv, generalul C.I. Brătianu, apărute în nr. 11/1985 al revistei.

Precizez că studiul lui C.I. Brătianu a fost folosit de Gr. G. Tocilescu în comunicarea sa **Studii topografice asupra campaniei din 1595 a lui Mihai Vodă Viteazul**, prezentată în şedinţa publică a Academiei Române la 11 februarie 1902. Tocilescu a revenit asupra studiului bătăliei din 1595, cu prilejul redactării raportului său — în cadrul Secţiunii Istorice — privind lucrarea căpitanului Al. Atanasiu **Bătălia de la Călugăreni — 1595**, Bucureşti, 1907, lucrare prezentată la concursul premiilor academice din 1908 (cf. **Analele Academiei Române**, seria II, tomul XXX, 1907-1908, **Partea administrativă şi dezbaterile**, pp. 376-386).

LA VĂLENI DE MUNTE

În continuul dialog epistolar al redacţiei cu cititorii, ne sosesc cu regularitate şi multe scrisori de peste hotare, de la cei ce cu satisfacţie ne mărturisesc că urmăresc cu interes şi pasiune revista noastră. Iată, dintre aceste gînduri ale abonaţilor noştri din străinătate îndreptate spre Magazin istoric, DUMITRU CIOBANU, din Begejci, R.S.F. Iugoslavia, ne scrie despre o întîlnire a sa cu N. Iorga, în vara anului 1937: Am participat atunci, împreună cu cîţiva tineri intelectuali bănăţeni, la cursurile de vară de la Văleni de Munte, unde am susţinut şi o lucrare. Sala era neîncăpătoare, plină pînă la refuz de cursanţi şi invitaţi. După susţinere, am fost invitaţi la o discuţie cu prof. N. Iorga.

PLACHETĂ ŞI MEDALIE

Mă numesc **MARIUS POPESCU**, locotenent-colonel de aviaţie, pilot militar, membru al Societăţii numismatice române, secretar în consiliul de conducere al Secţiei numismatice C.C.A. Bucureşti, fericit posesor al colecţiei complete a revistei **Magazin istoric** şi un pasionat de istorie şi de numismatică. După

această emoţionantă „carte de vizită" a cititorului nostru, reţinem din scrisoarea d-sale semnalarea plachetei emise în 1935 cu prilejul aniversării a 100 ani de la înfiinţarea primelor unităţi de pompieri. Placheta (în imaginea de mai sus) emisă într-un număr de numai 25 exemplare este foarte rară şi puţin cunoscută, chiar de specialişti. În 1985, cu prilejul jubileului de 150 ani, scrie în continuare corespondentul nostru, Muzeul

pompierilor din Bucureşti a bătut o medalie (în ecalată fotografic) şi un set de şase însigne cu uniforme ale pompierilor din urmă cu un secol şi jumătate.

ÎN ANUL 1828

Ing. VALERIU AVRAMESCU, din Constanţa, ne trimite o ilustrată din 1910 a monumentului ce se află în parcul oraşului Brăila, descris astfel de Alexandru Vlahuţă, în România pitorească. „Ca la o bătaie de puşcă, cum ieşi pe bariera dinspre miazăzi, dai de parcul «Monumentului», o adevărată pădure, în mijlocul căreia se înalţă pe o movilă, între patru tunuri, o piramidă de piatră, ale cărei inscripţii amintesc că la 1828 fortăreaţa Brăila a fost luată de sub stăpînirea turcilor şi redată pentru totdeauna României".

Mai tîrziu, continuă cititorul nostru, cunoştinţele mele despre monument s-au completat odată cu parcurgerea volumului Istoricul oraşului Brăila, de Constantin C. Giurescu (Bucureşti, 1968). Astfel, am aflat că, în anul 1835, monumentul a fost renovat „folosindu-se 10 000 oca (oca: 12 500 kg) de var adus din judeţul Buzăului", iar în 1906 o linie de tramvai mergea la „Monument", în parcul din marginea oraşului şi că aci, la 3/15 mai 1884, brăilenii au sărbătorit aniversarea întrunirii de pe Cîmpia Libertăţii din Blaj.

CĂRTURAR BRAŞOVEAN

Pe marginea articolului Un principe iluminist pe tronul ţărilor române — Nicolae Mavrocordat (nr. 8,9 /1985), dr. **ION HURDUBEŢIU**, din Cîmpulung-Muscel, ne scrie următoarele: De multă preţuire s-a bucurat la curtea lui Nicolae Mavrocordat şi a fiului său, Constantin, cărturarul braşovean Stephan Bergler (1680-1738), umanist de renume european, cunoscut din studiile sale publicate în revista ştiinţifică din Leipzig **Acta Eruditorum**. În 1719, a editat în Bucureşti, în limba greacă, lucrarea lui Nicolae Mavrocordat, pe care, în 1722, pentru uzul admiratorilor săi din apus, a tradus-o în limba latină (**Liber de officiis**). Cu bune relaţii printre librarii din Leipzig, Hamburg şi Amsterdam, Bergler i-a îmbogăţit domnitorului vestita sa bibliotecă cu cele mai preţioase opere ale vremii şi i-a mijlocit corespondenţa cu umaniştii apuseni.

DOI ELEVI

Despre dragostea pentru istorie, pentru revista noastră ne scrie şi elevul IOAN BERGHIANU, din

POSTA MAGAZIN ISTORIC

clasa a X-a a Liceului „Avram Iancu", din Aiud, jud. Alba: Am început să iubesc istoria încă din clasele V-VIII, de la lecțiile predate de diriginta noastră, prof. Ana Andone. Aici, la Liceul „Avram Iancu", profesor de istorie îmi este tovarășul director al liceului, prof. Alexandru Crișan. Cînd am descoperit această frumoasă revistă, mi-am îmbogățit cunoștințele. Iubesc foarte mult istoria și vreau să devin profesor de istorie. Dar pentru aceasta trebuie să mai învăț foarte multe și sper ca revista dumneavoastră să-mi fie un prețios îndrumător.

Din Tîrgu Mureș ne scrie AUREL TRIF, elev în clasa a IX-a a Liceului industrial nr. 1 din acest oraș: Sînt foarte interesat să aflu, prin intermediul revistei dv., noi informații istorice. Am participat la faza locală, faza județeană și la Olimpiada de istorie. La noul concurs Victoria voi participa activ, dîndu-mi toată silința și străduința pentru a da cele mai bune răspunsuri.

Îi felicităm pe corespondenții noștri elevi pentru pasiunea lor pentru istorie, pentru dragostea față de revista noastră și așteptăm, în continuare, vești de la ei și de la colegii lor privind activitatea cercurilor de istorie, difuzarea revistei în localitatea și școala lor, mai ales prin intermediul abonamentelor, despre colegii care urmăresc popularizarea revistei și a concursurilor Magazin istoric.

După cum am anunțat și în numărul trecut, am deschis în aceste pagini un dialog între elevii pasionați de istorie, cărora le vom înlesni să comunice între ei, iar cînd va fi cazul — ca și în anii trecuți — le vom insera și mici corespondențe pe teme de istorie locală și regională, ca și noutăți descoperite de ei.

Reamintim, de asemenea, că în 1987, cînd revista va împlini 20 ani de existență, pe lîngă concursul anual obișnuit, Magazin istoric **va organiza un concurs special pentru elevi și studenți în vacanța de vară. Un îndemn pentru a vă pregăti din timp, avînd toate numerele revistei din 1986 și 1987.**

POȘTA CONCURSULUI

Reproducem alte fragmente din scrisorile unor participanți la concursul Victoria, care exprimă interesul cu care acest concurs a fost primit de cititorii noștri, interes exprimat nu numai prin larga participare, ci și prin bogata corespondență pe care participanții, oameni ai muncii din toate colțurile țării, o adresează redacției în scrisorile purtînd mențiunea Pentru concurs.

IOAN GH. TUDORAN, din com. Curcani, jud. Călărași: Încă de pe băncile școlii am fost un pasionat al istoriei. Apoi, ca muncitor electrician la I.C.N.P.T. Oltenița, am reușit să-mi procur, din 1975, numerele revistei dv. Anul acesta, ajutat și de colecție, m-am hotărît să-mi încerc forțele la interesantul concurs Victoria.

MARIUS BICHIȘ, din Sibiu, student, anul III la Facultatea de Științe economice din Craiova: Sînt un vechi și statornic cititor al revistei dv. și un participant activ la concursurile **Magazin istoric**, pe care le apreciez în mod deosebit.

ION DRENSCIKO, din Alexandria: Sînt un pasionat cititor al revistei și, în același timp, și un participant la concursurile organizate. Am în bibliotecă întreaga colecție a revistei, de la primul ei număr, apărut în aprilie 1967.

PETRICĂ VASILIU, din București: Întrebarea nr. 6, din seria a III-a (nr. 11/1985) a fost formulată pe baza unui articol apărut în 1983 (și nu 1984, cum din greșeală a apărut indicat).

CARMEN GABRIELA PITIȘ, din Constanța; ȘTEFAN GÎRCEAG din com. Basarabi, jud. Constanța; IOAN POPESCU, din Galați: După cum am precizat atît în regulamentul concursului (nr. 9/1985), cît și ulterior, răspunsurile la cele patru serii de întrebări, apărute în nr. 9-12/1985, vor fi trimise toate o dată (și nu separat, cum faceți dv.), într-un singur plic, împreună cu cele 4 taloane, sau cu mai multe seturi de cîte 4 taloane, dacă doriți să participați de mai multe ori la tragerea la sorți a cîștigătorilor.

Precizăm, totodată, că ultimul termen de trimitere a scrisorilor cu răspunsurile la întrebările concursului Victoria este 30 ianuarie 1986 (data ștampilei poștale).

Răspunsurile exacte ale concursului vor fi publicate în nr. 2/1986 al revistei.

NEPLĂCERI REZOLVATE

GHEORGHE PĂDURARU, din Timișoara și VASILE PLUTEANU, din com. Nuntași, jud. Constanța, ne-au semnalat unele deficiențe în primirea revistei Magazin istoric, al cărei statornici abonați sînt de mai mulți ani. Ca și în alte asemenea situații, am informat despre defecțiunile ivite Direcția generală a poștelor și telecomunicațiilor, din cadrul Ministerului transporturilor și telecomunicațiilor, care printr-o scrisoare semnată de tovarășul inginer A. Chirică, director general adjunct, ne comunică rezolvarea operativă și promptă a sesizărilor celor doi abonați care, astfel, și-au recompletat colecțiile.

NU LA NOI

După cum am precizat și în alte rînduri, redacția nu are posibilitatea de a pune la dispoziția cititorilor lucrările pe care aceștia ni le solicită în urma prezentării lor în cadrul rubricii Cărți sosite la redacție. Deci, corespondenților noștri DRAGOȘ POPA, din Urlați; NICULA ILIE, din com. Pecica, jud. Arad; VALERIA PĂTRU, din Baia Mare; VASILE DUMITRIU, din Constanța, precum și tuturor celor care ne solicită lucrările prezentate în cadrul respectivei rubrici, le sugerăm să se adreseze librăriei „Cartea prin poștă", din București, str. Pitar Moș, nr. 5.

CERERI ȘI OFERTE

MIHAI POPA, elev, str. Surens Spadorian, nr. 1, bl. S-22, sc. D, ap. 153, București, solicită: nr. 2/1973; 6/1979; 1/1981; 12/1984; oferă: nr. 12/1973; 12/1974; 6/1975; 7, 10/1978; 5/1981; 3, 12/1982.

ION M. IONESCU, sat Morăști, com. Ceparl, of. p. Șuici, jud. Argeș, solicită: nr. 11, 12/1979; colecția 1980-1984.

FLORIN M. UNGUREANU, com. Ruginoasa, jud. Iași, solicită: nr. 4, 8, 9/1980; 7, 11, 12/1981; 1/1982; oferă: nr. 6/1981; 4, 9, 11/1982; 5, 8/1983; 3/1984.

V. SANDU, str. Echității, nr. 1, bl. E-10, sc. 1, ap. 5, Timișoara: oferă colecția completă.

DUMITRU ȘEITAN, str. G. Coșbuc, nr. 27, bl. E-7, sc. V, et. II, ap. 89, Tiglina II, Galați, solicită: nr. 3/1968; oferă: nr. 4, 6-9/1967; 4-6, 10-12/1968; 2-6/1969; 2-4/1976.

VALERIA EPURE, str. Progresul, nr. 12, A, Turnu Severin, oferă: colecția 1967-1984.

P. DUICU, str. Unirii, nr. 80, Craiova, oferă colecția completă.

N. ANDRONACHE, str. Daniel Barcianu, nr. 36, București, solicită: nr. 7, 8/1967; 3, 4, 7-9/1968; 7/1970; 11/1971; 3, 11/1978; 9/1979; 3/1983; oferă: nr. 2, 3, 5/1967; 1, 5/1968; 4/1969; 2, 4, 5/1970; 6, 7, 10/1971; 5/1974; 7/1975; 4/1977; 12/1980; 7/1981, 6, 10/1982; 4/1983.

IMPORTANT

În curînd, prima serie de întrebări a unui nou concurs Magazin istoric, ediția 1986.

Concursul este dotat cu importante premii.

Bibliografie: articolele apărute în Magazin istoric în anii 1976-1986.

Amănunte suplimentare în numărul viitor.

Nu uitați: Pentru a vă garanta participarea, asigurați-vă din timp primirea numerelor din acest an ale revistei, în care vor fi publicate atît regulamentul cît și întrebările noului concurs Magazin istoric, ediția 1986.

CONTENTS (Romanian History) M. Muşat, I. Ardeleanu, C. Mureşanu, D. Ghişe The Creative Thinking of President Nicolae Ceauşescu ● A. Cebuc The Ceramics and Glassware Museum ● G. Neamţu, N. Vornicescu, R.R. Florescu (USA) Union of Moldavia and Walachia (1859) ● I. Popescu-Puţuri The Arsacids (VII) ● V. Cândea A Fifteenth-century Romanian Manuscript in the Pierpont Morgan Library of New York ● Iancu of Hunedoara, Ruler of All Romanians ● I. Blanu Bucharest, 1916-1917. Notes about the Time of German Occupation ● R. Popa Ţara Cîmpulungului ● 1904-1908. Letters from Historians Teohari Antonescu and Dimitrie Onciul ● C. Murgescu, S. Lache Grigore Gafencu (1892-1957): Memoirs ● In Bucharest, 50 Years ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) M. Muşat, I. Ardeleanu, C. Mureşanu, D. Ghişe La pensée créatrice du président Nicolae Ceauşescu ● A. Cebuc Le musée de céramique et du verre ● G. Neamţu, N. Vornicescu, R.R. Florescu (EUA) Le combat pour l'unité nationale (1859) ● I. Popescu-Puţuri Les Arsacides (VII) ● V. Cândea Un manuscrit roumain du XVe siècle à la Bibliothèque Pierpont Morgan de New York ● Iancu de Hunedoara — voïvode de tous les Roumains ● I. Blanu Bucarest, 1916-1917. Notes inédites du temps de l'occupation allemande ● R. Popa Ţara Cîmpulungului ● 1904-1908. Correspondance entre les historiens Teohari Antonescu et Dimitrie Onciul ● C. Murgescu, S. Lache Grigore Gafencu (1892-1957): Mémoires ● À Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) М. Мушат, И. Арделяну, К. Мурешану, Д. Гише Творческое мышление президента Николае Чаушеску ● А. Чебук Музей керамики и стекла ● Г. Няму, Н. Ворническу, Р.Р. Флореску (США) Борьба за национальное единство (1859) ● И. Попеску-Пуцурь Аршакиды (VII) ● В. Кынди Румынская рукопись XV-го века в библиотеке Пьерпоит Морган в Нью Йорке ● Янку Хунедоарский — воевода всех румын ● И. Бяну Бухарест, 1916-1917 гг. Заметки времени немецкой оккупации ● Р. Попа Цара Кымдулуигулуй ● 1904-1908. Переписка историков Теохари Антонеску и Димитре Ончул ● К. Мурджеску, Ш. Лаке Григоре Гафенку (1892-1957): Воспоминания ● В Бухаресте, 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) M. Muşat, I. Ardeleanu, C. Mureşanu, D. Ghişe Das schöpferische Denken des Präsidenten Nicolae Ceauşescu ● A. Cebuc Das Museum für Keramik und Glas ● G. Neamţu, N. Vornicescu, R.R. Florescu (USA) Der Kampf für nationale Einheit (1859) ● I. Popescu-Puţuri Die Arsakiden (VII) ● V. Cândea Eine rumänische Handschrift aus dem 15. Jh. in der Pierpont Morgan Library in New York ● Iancu von Hunedoara — Wojewode aller Rumänen ● I. Blanu Bukarest, 1916-1917. Aufzeichnungen aus der Zeit der deutschen Besetzung ● R. Popa Ţara Cîmpulungului ● 1904-1908. Briefwechsel zwischen den Historikern Teohari Antonescu und Dimitrie Onciul ● C. Murgescu, Şt. Lache Grigore Gafencu (1892-1957): Erinnerungen ● In Bukarest vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) M. Muşat, I. Ardeleanu, C. Mureşanu, D. Ghişe El pensamiento creador del presidente Nicolae Ceauşescu ● A. Cebuc El museo de la cerámica y del vidrio ● G. Neamţu, N. Vornicescu, R.R. Florescu (EE.UU.) La lucha por la unidad nacional (1859) ● I. Popescu-Puţuri Los Arsácides (VII) ● V. Cândea Un manuscrito rumano del s.XV en Pierpont Morgan Library de Nueva York ● Iancu de Hunedoara — vaivoda de todos los rumanos ● I. Blanu Bucarest, 1916-1917. Apuntes del tiempo de la ocupación alemana ● R. Popa Ţara Cîmpulungului ● 1904-1908. Correspondencia entre los historiadores Teohari Antonescu y Dimitre Onciul ● C. Murgescu, Şt. Lache Grigore Gafencu (1892-1957): Memorias ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Ioana Ursu Năstăşel, Ana Maria Şerbănescu, Marian Ştefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorii din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42427

c

d

e

f